

ŽIVOT

SVATĚHO LUDVÍKA

KRÁLE FRANCOUZSKÉHO

ŽIVOT

SVATÉHO LUDVÍKA

JEAN SIRE DE JOINVILLE

ŽIVOT

SVATÉHO LUDVÍKA

KRÁLE FRANCOUZSKÉHO

ŽIVOT SVATÉHO LUDVÍKA

vému dobrému pánu Ludvíkovi, synu krále francouzského, z milosti Boží králi navarrskému, falckrabímu šampaňskému a brijskému, Jan, pán de Joinville, jeho seněšal šampaňský, pozdravení a lásku a čest a svou službu nejochotnější.

Milý pane, vědomost vám dávám, že paní královna vaše matka, která mne velice milovala (jíž Bůh sám odplaf!), prosila mne jak jen mohla snažně, bych jí pořídil knihu svatých slov a dobrých skutků našeho krále svatého Ludvíka; i slíbil jsem jí to a s pomocí Boží kniha jest ukončena ve dvou dílech. První díl vypravuje, kterak si pořádal svůj život dle Boha a dle Církve a na prospěch svého království. Druhý díl knihy mluví o jeho velikých rytířstvech a jeho velikých činech válečných.

Pane, protože jest psáno: Čiň nejprve, co přísluší Bohu, a on zřídí všechny tvoje ostatní práce, dal jsem napřed psáti, co přísluší třem věcem svrchu řečeným, totiž co se vztahuje k prospěchu duší a těl a co se vztahuje k spravování lidu.

A tyto ostatní věci dal jsem napsati též ke cti tohoto pravého světce, protože pro tyto věci svrchu řečené bude možno jasně viděti, že nikdy člověk laik za naší doby nežil tak svatě po celý svůj věk, od počátku svého kralování až do konce svého života. Při skonání jeho života nebyl jsem; ale alenonský hrabě Petr, jeho syn, byl při něm

(který mne velice miloval), a ten mi vyprávěl o krásném skonání, jímž zesnul a jež najdete zapsáno na konci této knihy.

A z toho se mi zdá, že se proň neučinilo dosti, když se nezařadil do počtu mučedníků pro veliké trýzně, jichž vytrpěl na pouti kříže za šest let, co jsem byl v jeho společnosti, a protože zvláště napodobil Našeho Pána v podílu kříže. Neboť jako Bůh umřel na kříži, i on tak učinil, neboť byl křížován, když zemřel v Tunisu.

Druhá kniha mluví o jeho velikých rytířstvech a jeho velikých odvážlivostech, kteréžto jsou takové, že jsem viděl čtyřikrát, jak vydal tělo své dobrodružně na smrt, jak uslyšíte později, by ušetřil od škody svého lidu.

Ponejprv vydal své tělo v dobrodružství smrti, když jsme přišli před Damiettu, tam, kde celá jeho rada byla toho mínění, jak jsem slyšel, by zůstal na své lodi, až uvidí, co vykoná jeho rytířstvo, které se pustilo k břehu.

Důvodem, proč mu radili tyto věci, bylo to, že kdyby vyplul s nimi a kdyby jeho lidé byli pobiti a on s nimi, věc by byla ztracena; zatím co kdyby byl zůstal na své lodi, svou osobou mohl by znovu dobývat země egyptské. A nechtěl v tom nikomu věřit, ale vskočil do moře v plné zbroji, se štítem na krku, s kopím v ruce, a byl první na zemi.

Podruhé vydal své tělo na smrt při svém odchodu z Mansourah do Damietty; jeho rada byla toho mínění, jak mi bylo oznámeno, aby se odebral do Damietty na galéře. A tato rada byla mu dána, jak mi bylo pověřeno, aby svou osobou mohl osvobodit svoje lidi od zajetí, kdyby se jim přihodilo neštěstí.

A tato rada zvláště mu byla dána pro špatný stav jeho těla, přivezený mnohými nemocemi, jež byly takové, že měl horečku dvojnásob třídenní a velmi silnou úplavici, a vojenskou nemoc v ústech i v nohou. Nechtěl nikdy nikomu v tom uvěřiti; ale pravil, že by neopustil svého lidu, a že bude míti týž konec jak oni. Takto se mu událo, že pro úplavici, již měl, bylo mu třeba večer proříznouti zadek jeho spodků, a že prudkostí nemoci vojenské večer několikrát omdlel, jak o tom později uslyšíte.

Po třetí vydal své tělo na smrt, když zůstal čtyři léta ve Svaté Zemi, když jeho bratři se z ní vrátili. Tehdy nám hrozila všem smrt; neboť když král byl usidlen v Akce, na jednoho ozbrojence, co jich měl ve své družině, mužů z Akky bylo dobře třicet, když města bylo dobyto.

Neboť nevím jiného důvodu, proč Turci neútočili na nás, leda že krále miloval Bůh, který naháněl strachu do srdcí našich nepřátel, aby se na nás neodvážili. A o tom jest psáno: Bojiš-li se Boha, bude se i tebe báti každý, kdo tě uvidí. A k tomu pobytu se rozhodl docela proti své radě, jak uslyšíte později. Vydal své tělo na smrt, by zabezpečil lid Svaté Země, který by býval byl ztracen, kdyby byl tehdy nezůstal.

Čtvrtý čin, v němž vydal své tělo na smrt, byl ten, když jsme se vraceli ze zámoří a připluli před ostrov Kypr, tam, kde náš koráb narazil tak nešťastně, že útes dna mořského, o nějž narazil, oderval tři sáhy z kýlu, na němž naše loď byla zbudována.

Potom král poslal pro čtrnáct mistrů lodníků, jak s této lodi tak z ostatních, kteří byli z jeho družiny, by mu radili, co činiti. A všichni mínili, jak uslyšíte později, by vstoupil

na jinou loď; neboť neviděli, kterak loď by mohla snéstí náraz vln, protože hřebíky, jimiž prkna lodi byla přibita, vypadaly. A vyložili králi, v jakém se loď ocitá nebezpečí, ukazujíce, jak za plavby, kterou jsme konali do krajin zámořských, jiná loď v okolnostech podobných zahynula; a viděl jsem u hraběte joignyjského ženu a dítě, kteří sami unikli z oné lodi.

Načež král odpověděl: »Pánové, vidím, že sestoupím-li s této lodi, nikomu již nebude se jí chtítí; a vidím, že jest zde osm set osob a více; a protože každý miluje tolik svůj život jako já, nikdo by se neodvážil zůstatí na této lodi, ale zůstali by na Kypru. Právě proto, Bohu-li se zlíbí, nevydám tolik lidí, co jich zde jest, v nebezpečenství smrti; ale zůstanu tady, bych zachránil svého lidu.«

A zůstal; a Bůh, na něhož spoléhal, zachraňoval nás od moře po deset neděl; a dostali jsme se do dobrého přístavu, jak uslyšíte později. Nuže, stalo se, že Olivier de Termes, který si tak dobře a bujaře počínal v zámoří, opustil krále a zůstal na Kypru, a neuzřeli jsme ho až za půl druhého roku. Tak tedy král odvrátil škodu osmi set lidí, kteří byli na lodi.

V poslední části této knihy budeme mluvití o jeho konci, kterak svatě zemřel.

Nuže, pravím vám, můj pane, králi navarský, že jsem slíbil paní královně vaší matce (jíž Bůh sám budiž dobrotivým odplatitelem!), že složím tuto knihu; a bych dostal svému slibu, složil jsem ji. A protože nevidím nikoho, komu by se tolik slušelo, aby ji měl, jako vám, jenž jste jeho dědicem, posílám vám ji, abyste vy a vaši bratři, i ostatní, kdož ji slyšeti budou, mohli si vzítí dobrý příklad a dle příkladu živu býti, aby Bůh jim byl milostiv.

Ve jménu Boha všemohoucího, já Jan pán de Joinville, senešal šampaňský, dávám psáti život našeho svatého krále Ludvika, co jsem viděl a slyšel po šest let, jež jsem byl v jeho společnosti, na pouti, v zámoří, a od té, co jsme se vrátili. A dříve než vám povím o jeho velikých činech a jeho hrdinství, vyprávěti budu, co jsem viděl a slyšel o jeho svatých slovech a o jeho dobrých naučeních, aby je bylo možno naléztí za sebou k vzdělání těch, kteří je slyšeti budou.

Tento svatý muž miloval Boha z celého srdce svého a díla jeho napodoboval; a ukázalo se to v tom, že jako Bůh zemřel láskou, již lnul k svému lidu, i on častokrát vydal své tělo v oběť z lásky, již miloval svůj lid; a snadno se mohl z toho vymknouti, kdyby byl býval chtěl, jak uslyšíte později.

Veliká láska, již lnul k svému lidu, ukázala se v tom, co pravil k pánu Ludvíkovi, svému nejstaršímu synu, v převeliké nemoci, do níž upadl ve Fontainebleau: »Krásný synu, pravil, prosím tě, nauč se milovati lid svého království; neboť vpravdě raději bych viděl, aby nějaký Skot přišel ze Skotska a vládl lidu království dobře a dle zákona, než abys ty zjevně panoval špatně.« Svatý král miloval tolik pravdu, že ani Šarracenů nechtěl obelhati v tom, co jim slíbil, jak později uslyšíte.

U stolu byl tak střdmý, že nikdy za svého živobytí neslyšel jsem ho poroučeti žádných krmí, jako mnozí boháči dělají; ale jidal prostě, co jeho kuchař mu připravil a co před něj kladli. Byl umírněný ve svých řečech; neboť nikdy za

svého života neslyšel jsem ho zle o někom mluvit, ani jsem ho nikdy neslyšel jmenovati ďábla, kteréžto jméno jest tuze rozšířeno po království: což, myslím, Bohu se nelíbí.

Priměřeně zředoval si víno vodou, dle toho, jak viděl, že víno to strpí. Ptal se mne na Kypru, proč si nedám vody do vína; a řekl jsem mu, že příčina toho byli lékaři, kteří mi pravili, že z toho mám těžkou hlavu a studeno v žaludku, a že jsem se nemohl opojiti. I řekl mi, že mne klamali, neboť nenaučím-li se tomu za mlada a až v stáří budu chtít zředovati, dna a nemoci žaludkové budou mne ujímati, tak že nikdy nebudu zdrav; a budu-li pít zcela čisté víno v stáří, každý večer budu opilý; a příliš ošklivo na statečného muže jest opíjeti se.

Ptal se mne, chci-li býti ctěn v tomto věku a dostati se do ráje po smrti; a pravil jsem mu, že chci. I řekl mi: »Chraňte se tedy konati nebo mluvit zúmysla něco, o čem, kdyby celý svět to věděl, nemohl byste vyznati a říci: Ano, učinil jsem to, řekl jsem to.« Pravil mi, abych se chránil popírati nebo odpírati někomu v tom, co řekl přede mnou, ač-li by mi to nebylo ke hříchu nebo ke škodě mlčeti, protože tvrdá slova rodí rvačky a půtky, v nichž tisíce lidí nalézá smrt.

Říkal, že dlužno odívati a vyzbrojiti své tělo tak, aby moudří tohoto věku neřekli, že se učinilo příliš, ani mladí lidé aby neřekli, že se učinilo příliš málo. A tuto věc připomínal jsem otci krále, který jest nyní, mluvě o vyšíváných vojenských kabátcích, jak je dnes šijí; a říkal jsem mu, že nikdy na cestě zámořské, již jsem kdy konal, neviděl jsem kabátců vyšíváných ani na králi, ani na jiných. A on mi řekl, že má takové vystrojení vyšívané svým er-

bem, jež bylo za osm set pařížských liber. A já jemu pravil jsem, že by jich byl lépe užil, kdyby je byl pro lásku Boží daroval, a kdyby svůj ústroj byl zřídil z dobré dykyty, ozdobené jeho znaky, jak to měl jeho otec.

II. Jednou mne zavola! i pravil mi: »Neodvažuju se vám mluvíti, jak jste jemného smyslu, o čemsi, co se Boha týká; i povolal jsem dva mnichy, kteří tuto stojí, protože rád bych vám učinil otázku.« Otázka byla taková: »Senešale, děl, co jest to Bůh?« A já jemu: Pane, toť něco tak dobrého, že lepšího nic býti nemůže. »Opravdu, děl, toť dobře odpověděno, neboť odpověď, kterou mi dáváte, jest napsána v knize, již držím tuto v ruce.«

»Nuže, ptám se vás, děl, co byste raději viděl, býti malomocný nebo spáchatí smrtelný hřích.« A já, jenž jsem mu nikdy nelhal, odpověděl jsem mu, že bych jich raději zpáchal třicet, než abych byl prašivec. Když mnichové odešli, zavola! si mne samotna, a posadil si mne k nohám a řekl mi: »Kterak jste mi to řekl včera?« I řekl jsem mu, že říkám mu to zase. A on mi pravil: »Promluvil jste jako zbrklec a blázen; neboť vězte, že není prašiviny tak ošklivé jako býti v smrtelném hříchu, protože duše, která jest v hříchu smrtelném, jest podobna ďáblu: právě proto nemůže býti prašiviny tak šeredné. A jest věru pravda, že když člověk zemře, bude vyléčen z prašiviny tělesné; ale když zemře člověk, který zpáchal smrtelný hřích, neví ani není jist, že by byl ve svém životě tak litoval, aby mu Bůh odpustil: právě proto ať má veliký strach, že tato prašivina mu potrvá, pokud Bůh bude v ráji. Proto též, děl, živou mocí vás prosím, byste navykal své srdce pro lásku

Boží a mou, by raději jakékoliv zlo přichytilo se vašeho těla prašivinou nebo jinou nemocí, než aby smrtelný hřích vetřel se do vaší duše.«

Ptal se mne, zda jsem myl nohy chudým na Zelený čtvrtek.

Pane, odpověděl jsem, jest mi z toho na nic! nebudu mýti noh těch ohyzdů. — »Opravdu, děl, to bylo špatně řečeno; neboť nemáte mítí v opovržení, co Bůh učinil k našemu poučení. Prosím vás tedy pro lásku Boží napřed i pro lásku ke mně, byste si navykl jich umývatí.«

III. Tak miloval bez rozdílu všechny lidi, kteří věřili v Boha a milovali ho, že učinil francouzským konnetablem milostpána Jiljí le Bruna (který nebyl z království francouzského), poněvadž slynul velikou vírou v Boha a láskou k němu. A věřím opravdu, že takový byl.

Mistra Roberta Sorbonského pro jeho slavnou pověst mudrce zval k svému stolu. Jednou se přihodilo, že jedl vedle mne a že jsme si důvěrně spolu povídali. Král nás pokáral a pravil: »Mluvte nahlas, neboť vaši druhové si myslí, že je snad pomlouváte. Hovoříte-li, jedouce, o něčem, co se nám má líbiti, mluvte nahlas; ne-li, tož mlčte.«

Když býval král vesel, říkal mi: »Senešale, pověz, proč jest mudřec lepší než mnich.« Tehdy docházelo ke sporu mezi mnou a mezi mistrem Robertem. Když jsme se dlouho přeli, tu král prohlašoval svoje mínění a říkal takto: »Mistře Roberte, rád bych měl jméno mudrce, jen kdybych jím byl, a všeho ostatního bych vám nechal; neboť mudřec (preudom, prudhomme) jest cosi tak velikého a tak dobrého, že i když ho jmenujeme, naplňuje ústa.«

Naproti tomu říkal, že jest špatné bráti bližnímu: »neboť *rendre* (vrátiti) jest tak tvrdo, že i při vyslovení *rendre* dře v hrdle svými *r*, jež znamenají hrábě (*râteaux*) ďáblovy, který vždy strhuje ty, kdo chtějí vrátiti statek bližního. A ďábel to činí velmi zchytrale, neboť s velikými lichváři a s velikými zloději tak je ponouká, že je má k tomu, by dali pro Boha, co by byli povinni vrátiti.«

Pravil mi, ať vyřídím od něho králi Theobaldovi, by měl pozor stavěje dům bratří Kazatelův provinských, aby nezatížil své duše pro veliký náklad, ježž naň vedl. »Neboť lidé moudří, dokud žijí, mají činiti se svými statky zcela tak, jako by s nimi bylo učiniti vykonavatelům závěti; to jest, že dobří vykonavatelé napravují nejdříve škody, jež nebožtík učinil, a vracejí statek bližního; a ze zbytku nebožtíkova jmění dávají almužnu.«

IV. Svátý král byl jednoho dne svátků svatodušních v Corbeilu, kdež bylo čtyřiadvacet rytířův. Král vyšel po obědě na palouček pod kaplí a mluvil u vchodu do brány s hrabětem bretonským, otcem nynějšího vévody, kterého Bůh račiž chrániti! Tam mne vyhledal mistr Robert Sorbonský a ujal mne za cíp mého pláště a zavedl ke králi; a za námi přišli všichni ostatní rytířové. Tehdy jsem se otázel mistra Roberta: »Mistře Roberte, co mi chcete?« I pravil mi: »Chci se vás tázati, kdyby si král sedl na tento palouček a kdybyste vy si šel sednout na jeho stolicí výše než on, nezasluhoval-li byste si přísného pokárání.« A řekl jsem mu, že bych si ho zasluhoval.

I řekl mi: »Tedy si zasluhujete pokárání, když jste oblečen vznešeněji než král; neboť se oblékáte do vairu a do

zeleného sukna, čehož král nečiní.« I řekl jsem mu: »Mistře Roberte, nehněvejte se, já si nijak nezasluhuji pokárání, oblékám-li se do zeleného sukna a vairu, neboť tento oděv mi zůstavili otec a matka. Ale vy si zasluhujete pokárání, neboť vy jste synem nevolníka a nevolnice a odložil jste oděv svého otce a své matky a jste oblečen v bohatší camelin než král.« A tu jsem vzal cíp jeho kabátce a kabátce králova a pravil jsem mu: »Tož se podívejte, že mám pravdu.« A tehdy král jal se ze všech sil hájiti mistra Roberta.

Po těchto věcech milostpán král zavolal milostpána Filipa, svého syna, otce krále panujícího nyní, a krále Theobalda a posadil se u dveří své modlitebny a položil ruku na zemi a pravil: »Posaďte se tu pěkně ke mně, aby nás nebylo slyšeti. — Ach, pane, řekli oni, neodvážíme se sednouti si tak blízko k tobě.« I pravil mně: »Senešale, sedněte si sem.« I učinil jsem tak a sedl jsem si tak blízko, že se moje šaty dotýkaly šatův jeho. I kázal jim, by se posadili vedle mne, a pravil jim: »Věru veliké chyby jste se dopustili, když jste mými syny a neučinili jste na ponejprv všeho, co jsem vám velel; ať se vám to už nikdy nestane.« I pravili, že toho již neučiní.

A tu mi pravil, že nás povolal, aby se mi vyznal, že neprávem hájil mistra Roberta proti mně. »Ale, pravil, viděl jsem jej tak omráčeného, že vskutku potřeboval, abych mu pomohl. Přece však nevšímejte si příliš toho, co jsem řekl na ochranu mistra Roberta; neboť, jak řekl senešal, máte se oblékati dobře a čistě, aby vás vaše ženy více milovaly a vaši lidé aby si vás více vážili, Neboť, praví mudřec, dlužno se strojit a zbrojit tak, aby moudří tohoto věku

neřekli, že se činí příliš, ani mladí lidé tohoto věku aby neřekli, že se činí málo. «

V. V dalším uslyšíte jistě naučení, jež mi dal na moři, když jsme se vraceli ze zámoří. Stalo se, že náš koráb před ostrovem Kyprem narazil na skálu větrem, který se jmenuje garban, který není ze čtyř hlavních větrův. A nad tímto poroucháním naší lodi byli plavci tak zoufali, že si rvali šaty a vousy. Král vyskočil ze svého lože bos (bylať noc), ledva v suknici oděn, a šel se prostřít do kříže před Tělo Našeho Pána, jako někdo, jenž by byl už čekal jenom smrt. Na druhý den, co se nám to přihodilo, zavolal si mne král samotného a pravil mi:

»Senešale, právě nám Bůh ukázal z části svou velikou moc, neboť jeden z těchto větrů, který jest tak nepatrný, že se sotva umí jmenovati, div nepotopil krále francouzského, jeho dítky a jeho ženu a jeho lidi. Nuže praví svatý Anselm, že to jsou pohrůžky Našeho Pána, tak jako by Bůh říkal: Snadno bych vás byl zahubil, kdybych byl chtěl. Pane Bože, di svatý, proč nám hroziš? Vždyť hroziš-li, není ti to ani na prospěch ani výhodou: neboť kdybys nás byl všecky zatratil, nebyl bys tím ještě chudší; ani kdybys nás býval všecky spasil, nebyl bys tím ještě bohatší. Tobě tedy není na prospěch pohrůžka, již nám činíš, nýbrž k našemu dobru, umíme-li z ní těžiti.

»Máme těžiti z této pohrůžky, již nám Bůh učinil, tím způsobem, že ucítíme-li, že by se v našem srdci nebo v našem těle něco Bohu nelíbilo, spěšně to máme odkliditi; a vše, o čem budeme mysliti, že se mu líbí, toho se máme spěšně a s úsilím ujímati. A budeme-li to tak činiti, Náš

Pán nám dá více statků v tomto věku i v onom, než bychom mohli pověděti. A neučiníme-li tak, učiní zcela tak jako jest nucen učiniti dobrý pán svému špatnému služebníku; neboť když po vyhrůžce špatný služebník se nechce napravit, pán jej trestá buď smrtí nebo jinými největšími zkouškami, jež bývají horší smrti.«

Ať se tedy chrání král nyní panující! neboť on vyvázl ze stejně velikého nebezpečství neb ještě z většího, než v jakém my jsme byli: ať se napraví ze svých zlých skutků tak, aby Bůh neseslal krutých trestův ani na něho ani na jeho statky.

VI. Svatý král ze všech sil sesnažil, by mne přivedl svými slovy k pevné víře v zákon křesťanský, který nám dal Bůh, jak uvidíme dále. Privil, že máme tak pevně věřiti v články víry, abychom ani pro smrt ani pro tělesné protivenství nijak nesvolili jim odporovati, ani slovem ani skutkem. Privil, že nepřítel jest tak vychytralý, že když lidé umírají, napíná všechny síly, aby umřeli jsouce v nějaké pochybnosti o základních pravdách víry, neboť vidí, že dobrých skutků, jež lidé vykonali, vzítí jim nemůže; a vidí též, že je ztratí, umrou-li v pravé víře.

A proto máme se chrániti a tak se brániti tomuto osidlu, že řekneme nepříteli, až pošle takové pokušení: »Klid se! nebudeš mě pokoušeti, až bys mi vzal pevnou víru ve všechny články víry; ale kdybys mi dal zutínati všechny údy, chci žíti a umříti v tomto stavu.« A kdo takto činí, poráží nepřítel zbraní a mečem, jimiž ho chtěl nepřítel utratiti.

Privil, že víře a svatému učení zajisté jest třeba pevně věřiti, bychom i nebyli o nich ujištění jinak než slyšením.

Při tom mi položil otázku, jak se jmenoval můj otec. I pravil jsem mu, že Šimon. A on se mne tázal, jak to vím. I řekl jsem mu, že se mi to zdá jisto a že tomu věřím pevně, poněvadž mi o tom vydala svědectví moje matka. Tu mi pravil: »Tedy máte věřití pevně ve všechny články víry, o nichž vydávají svědectví apoštolové, tak jak slýcháte zpívati v neděli v Credu.«

VII. Pravil mi, že pařížský biskup Vilém mu vypravoval, jak přišel k němu jeden veliký mistr bohosloví a pravil mu, že by s ním rád mluvil. I řekl mu: »Mistře, povězte, čeho si přejete.« A právě, když mistr hodlal mluvit k biskupovi, přehořce se rozplakal. A biskup mu pravil: »Mistře, mluvte, nepozbývejte mysli, neboť nikdo nemůže tolik zhřešiti, aby Bůh již nemohl odpustiti.« »Tedy vám to povím, pane, děl mistr; nemohu za to, že pláču; neboť si myslím, že jsem nevěrec, poněvadž nemohu přinutiti svého srdce, by uvěřilo ve Svátost oltářní úplně tak, jak tomu učí svatá Církev; a přece vím dobře, že to jsou pokušení nepřítelova.«

»Mistře, děl biskup, tedy mi povězte, když na vás pošle nepřítel toto pokušení, líbí-li se vám.« A mistr pravil: »Pane, zrovna naopak, tak se mi protiví, jak to jen možno.« »Nuže ptám se vás, děl biskup, nevzal-li byste ani zlata ani stříbra, abyste vyřkl jen slůvko proti Svátosti oltářní neb proti ostatním svátostem Církve.« »Já, pane, děl mistr, vězte, že není nic na světě, co bych za to vzal; ale bylo by mi milejší, aby mi vytrhali všechny údy z těla, než abych to vyřkl.«

»Nyní vám povím něco jiného, pravil biskup. Víte, že král francouzský válčí s králem anglickým; a víte, že hra-

dem, který jest mezi nimi nejvíce na ráně, jest la Rochelle v Poitou. Tož se vás chci tázati: kdyby vám král svěřil hájiti la Rochelly, jež jest na ráně, a kdyby mně svěřil obhajbu tvrze Montleheri, jež jest uprostřed Francie a v zemi pokojné, komu by měl býti král více vděčen po své válce, vám, který byste byl hájil la Rochelly a uhájil ji, či mně, který bych mu byl hájil tvrze Montleheri a uhájil ji?«

»Ve jménu Božím, pane, děl mistr, mně, který bych byl hájil la Rochelly a uhájil ji.«

»Mistře, děl mu biskup, pravím vám, že moje srdce jest podobno tvrzi Montleheri, neboť já nemám žádného pokušení ani žádné pochybnosti o Svátosti oltární. Pročež vám pravím, že jest-li mně Bůh vděčen, že v to věřím pevně a v pokoji, vám jest vděčen čtyřikrát tolik, že mu obhajujete svého srdce ve válce soužení a máte tak dobrou vůli vůči němu, že byste za ničehož nic na světě ani ze strachu před mukami tělesnými ho neopustil. Pravím vám tedy, abyste se nic nermoutil, neboť váš stav v této věci více se líbí Našemu Pánu než můj.« Když to mistr vyslechl, poklekl před biskupem a cítil se upokojen.

VIII. Svátý král mi vypravoval, že několik albigenských mužů přišlo k hraběti z Montfortu, který tehdy hájil králi země Albigenkých, a pravili mu, by se šel podívat na tělo Našeho Pána, jež se stalo krví a tělem v rukou knězových. I řekl jim: »Jděte se podívat vy, kteří v to nevěříte, neboť já v to věřím pevně, úplně tak, jak nám svatá Církev vypravuje o svátosti oltární. A víte, čeho tím získám, děl hrabě, že v to věřím v tomto smrtelném životě úplně tak, jak nás tomu učí svatá Církev? Dostane se mi za to ko-

runy v nebesích, více než andělům, kteří ho vidí tváří v tvář a proto nemohou v něho nevěřití.«

Vypravoval mi, že bylo veliké hádání v monastýru clunyacenském. Byl tam rytíř, kterému opat pro lásku Boží dával v klášteře chleba; ten prosil opata, aby ho nechal říci první slovo, což mu s nelibostí bylo dovoleno. I vstal a opřel se o svou berlu a pravil, aby mu přivedli největšího klerka a největšího mistra židovského; i učinili tak. I dal mu takovouto otázku: »Mistře, ptám se vás, věříte-li, že Panna Maria, jež nosila Boha ve svých útrokách a ve svém náručí, porodila panna a že jest matkou Boží?«

A Žid odpověděl, že ze všeho toho nevěří v nic. A rytíř mu odpověděl, že velmi bláznovsky učinil, když nevěře v ni a nemiluje ji, vešel do jejího chrámu a do jejího domu. »A věru, děl rytíř, zaplatíš za to.« A tu zdvihl svou hůl a udeřil Žida u ucha a porazil jej na zemi. A Židé se dali na útěk a odnesli svého mistra celého pohmožděného; a tak se hádání skončilo.

Tu přišel opat k rytíři a pravil mu, že učinil velikou pošetilost. A rytíř pravil, že on učinil ještě větší, svolav takové hádání; neboť než bylo hádání skoncováno, bylo tam přemnoho dobrých křesťanův, kteří odešli úplně nevěrci, poněvadž nepochopili dobře Židů. »Také vám pravím, děl král, že nikdo, není-li výborným klerkem, nemá se s nimi pouštět do hádky; ale člověk laik, když slyší zlé řeči o zákoně křesťanském, ať nehájí křesťanského zákona, leda mečem, který má vrážeti do břicha, co tam zajde.«

IX. Jeho spravování země bylo takové, že denně obcovał zpívaným hodinkám a jednomu tichému Rekviem a potom,

bylo-li možno, zpívané Mši toho dne nebo svatého na ten den. Každý den, když pojedl, odpočíval na svém loži; a když se vyspal a odpočinul si, s některým svým kaplanem se modlival soukromě ve své světnici hodinky za zemřelé, než odcházel na nešpory. Večer chodíval na kompletář.

Do tvrzi hyèreské, tam, kde jsme vystoupili na pevnou zemi, přišel k němu jeden františkán; ten, aby poučil krále, pravil ve svém kázání, že četl Bibli i knihy, jež mluví o knížatech nevěřících, a pravil, že ani u věřících ani u nevěřících nenalezl, aby se kdy království zahubila, neb aby změnila vrchnost, leč nedostatkem spravedlnosti. »Nuže, pravil, ať se má na pozoru král, jenž odchází do Francie, by dobře a spěšně konal spravedlnost svému lidu, aby mu Náš Pán dopřál udržovati království v pokoji po všechn čas jeho života.«

Tento moudrý muž, jenž tomuto učil krále, odpočívá prý v Marseilli, kdež Náš Pán proň učinil nejeden krásný zázrak. A nikdy nechtěl zůstat s králem, ať ho sebe více prosil, než jediný den.

X. Král nezapomněl tohoto naučení; ale spravoval svou zemi velmi věrně a podle Boha, jak uslyšíte dále. Svoje řízení pořádal tak, že milostpán de Nesle a dobrý hrabě soissonský i my ostatní, kteří jsme byli kolem něho, kteří jsme obcovali mši svaté, chodívali jsme na soudní zasedání u brány, která se nyní nazývají Requety (dvorský soud).

A když přicházel z kostela, posílal pro nás a sedal si na zemi k svému loži a nám kázával všem, bychom si sedli kolem něho a tázával se nás, není-li někomu něco vyřizovati, komu to nebylo lze vyřídití bez něho; i jmenovali

jsme mu je, a on poroučel poslati pro ně a tázal se jich: »Proč neberete, co vám nabízejí naši lidé!« A říkali: »Pane, proto, že nám nabízejí málo.« I říkal jim asi takto: »Rádi byste měli bráti, co vám ráčí učiniti.« A svatý muž snažil se tak, seč byl, jak by je přivedl na pravou cestu a k rozumu.

Nejednou se stalo, že v létě šel po Mši zasedati do lesa vincienneského a opřel se o dub a nám kázal sednouti si kolem něho. A všichni, kdo mu chtěli něco přednésti, přicházeli a mluvili s ním, aniž jim v tom bránil přídveřník neb kdo jiný. A tehdy tázával se jich sám: »Jest tu někdo, jenž by měl nějaké jednání?« A kdo něco měli, vstávali. A tehdy říkával: »Všichni se ztište, a vyřídí se vám jednomu po druhém.« A tehdy volával milostpána Petra de Fontaines a milostpána Bohumíra de Villette a říkával některému: »Vyřídte mi to.«

A když viděl, že jest něco opravit v řeči těch, kteří mluvili za něho, nebo v řeči těch, kteří mluvili za bližního, sám to opravoval. V létě viděl jsem ho několikrát, jak přišel do zahrady pařížské vyřizovat žádosti svého lidu, oděn sukni z camelotu, kazajkou z tiretainu bez rukávů, kolem krku pláštěm z černé měnivé dykyty, velmi pěkně sčesaným a bez kukly, a s kloboukem z bílého páva. A kázal prostřít koberec, by si nás posadil kolem sebe; a všichni, kdo měli jednání před ním, ti kolem něho stáli. A tehdy dával vyřizovati jejich žádosti tak, jak jsem pověděl prve, když chodíval do lesa vincienneského.

XI. Jindy jsem ho zase spatřil v Paříži, kde ho prosili všichni prelátové francouzští, že by s ním rádi mluvili; a král

šel do paláce, by je vyslechl. Tam byl biskup auxerrský Vít, který byl synem milostpána Viléma de Mello; i mluvil ke králi za všechny preláty takto: »Pane, tyto vznešení arcibiskupové a biskupové mi pravili, abych vám řekl, že křesťanstvo, jehož byste měl ostříhati, hyne ve vašich rukou.« Král se pokřižoval, když uslyšel toto slovo, a pravil: »Tedy mi povězte, jak to.«

»Pane, děl biskup, poněvadž jest dnes tak malá vážnost k exkomunikacím, že lidé umírají dříve, než se dají z nich rozvázati, a nechtějí činiti zadost Církvi. Tedy pro Boha a protože to jest vaší povinností, prosí vás, pane, tyto pánové, byste přikázal svým vrchním a sudím, ať všechny ty, kdo do roka a do dne zůstanou exkomunikováni, přinutí zabavením jejich statkův, by se dali rozvázati.«

Na to odpověděl král, že rád jim to přikáže o všech těch, o nichž mu dají jistotu, že nejsou v právu. A biskup pravil, že toho neučiní za nic na světě, aby mu obhajovali pravomoc svých pří. A král mu pravil, jinak že toho neučiní, neboť by to bylo proti Bohu a proti rozumu, kdyby nutil lidi, aby se dávali rozvázati, když by jim kněží krívdili.

»A příklad toho, děl král, ukáži vám na hraběti bretonském, který se přel sedm let s preláty bretonskými, jsa v úplné klatbě, a na konec je papež všechny odsoudil. Kdybych tedy byl první rok nutil hraběte bretonského, aby se dal rozvázati, byl bych se provinil proti Bohu i proti němu.« A tu se s tím prelátové smířili, a později jsem nikdy neslyšel, že by byla přednesena žádost o takové věci.

XII. Mír, který učinil s králem anglickým, uzavřel proti vůli své rady, jež mu pravila: »Pane, zdá se nám, že tratíte

zemi, již dáváte králi anglickému, poněvadž na ni nemá práva, neboť jeho otec ji ztratil soudem.« A na to odpověděl král, že ví dobře, jak král anglický nemá na ni práva; ale byl jeden důvod, proč přece mu ji byl povinen dáti. »Neboť máme za ženy dvě sestry, a naše děti jsou vlastní bratřanci a sestřenice; protož se velmi sluší, aby byl mír. Jest mi převelikou ctí mír, který činím s králem anglickým, poněvadž jest mým člověkem, kterým nebyl prve.«

Věrnost královi možno viděti z toho, co učinil milostpán Renaudu de Trie, který přinesl světcům listinu, stvrzující, že král udělil dědicům hraběnky bouloňské, jež na-
posled zemřela, hrabství dammartinské v Gouelle. Pečeť listiny byla zlomena, že na ní zůstalo jen polovice nohou z obrázku královské pečeti a stolička, na níž měl král nohy. I ukázal nám ji všem, kteří jsme byli v jeho radě a pravil, bychom mu poradili.

Pravili jsme všichni úplně shodně, že není pranic vázán vykonati, co bylo slíbeno na listině. A tu řekl Janu Sarrazinovi, svému komorníkovi, by mu přinesl listinu, kterou mu poručil. Když ji měl v rukou, pravil nám: »Velmožové, toto jest pečeť, již jsem dával, než jsem se odebral za moře, a viděti jasně z této pečeti, že otisk na pečeti zlomené jest podoben pečeti celé; pročž neodvážil bych se s dobrým svědomím podržeti si ono hrabství.« A tehdy zavolal milostpána Renauda de Trie a pravil mu: »To hrabství vám vracím.«

Ve jménu Boha Všemohoucího napsali jsme v předchozím část dobrých slov a dobrých naučení našeho svatého krále Ludvíka, aby ti, kteří je uslyší, našli je za sebou a tak mohli z nich více těžiti, než kdyby byla uvedena mezi jeho činy. A nyní začneme vypravovati o jeho činech, ve jménu Božím a ve jménu jeho.

Dle toho jak jsem slyšel, narodil se na den svatého Marka Evangelisty po Velikonocích. Toho dne se nosí na mnoha místech kříže v průvodech, a ve Francii nazývají je černými kříži; tedy bylo to i jako proroctví o davech lidí, kteří umřeli na těch dvou křížových výpravách, totiž na výpravě do Egypta a na druhé, na níž zemřel v Karthagině; neboť přemnoho bylo smutku na tomto světě i přemnoho jest radosti v ráji pro ty, kteří na těchto dvou poutích umřeli pravými křížáky.

Byl korunován první neděli adventní. Mše na tuto neděli začíná se takto: *Ad te levavi animam meam* a co následuje, totiž: »Krásný Hospodine Bože, pozdvihnu duše své k tobě, důvěřuji v tebe.« Měl v Boha důvěru převelikou, od dětství až do své smrti; neboť když umíral, svými posledními slovy vzýval Boha a jeho svatě, a zvláště pána svatého Jakuba a paní svatou Jenověfu.

II. Bůh, ve kterého složil svoji důvěru, chránil ho po všechny dny od dětství až do konce; a zejména ho chránil v jeho dětství, kdy mu toho velmi bylo potřebí, jak uslyšíte dále. Co duše jeho se týká, Bůh jí chránil dobrými naučeními jeho matky, jež ho učila věřiti v Boha a milovati ho a shro-

máždila kolem něho všechny lidi zbožné. A vedla ho, jak byl teprve dítě, aby se ve svátek modlival všechny hodinky a poslouchal všechna kázání. Připomínal, jak mu matka někdy dávala na srozuměnou, že by jí bylo milejší, aby umřel, než aby se dopustil smrtelného hříchu.

V mladosti bylo mu velmi potřebí pomoci Boží; neboť jeho matka, jež byla přišla ze Španěl, neměla v celém království francouzském ani příbuzných ani přátel. A poněvadž svobodní pánové francouzští viděli krále dítětem a královou, jeho matku, cizinkou, učinili si hraběte bouloňského, jenž byl strýcem královým, svým náčelníkem a měli ho úplně za svého vládce. Když bylo po korunovaci krále, jistí svobodní pánové žádali králové, aby jim dala veliká území; a poněvadž nechtěla nic takového učiniti, všichni svobodní pánové se sešli do Corbeil.

A vypravoval svatý král, že on a jeho matka byli v Montlhéri a neodvážili se vrátiti do Paříže, až obyvatelé pařížští ve zbrani přišli pro ně. Vypravoval mi, že z Montlhéri byla po celé cestě tlačence ozbrojených i neozbrojených lidí až do Paříže, a že všichni volali k Našemu Pánu, aby mu dal šťastného a dlouhého života a by ho bránil a chránil od jeho nepřátel. A Bůh tak učinil, jakž uslyšíte v dalším.

Na onom sněmu, na nějž se svobodní pánové sešli do Corbeilu, jak bylo řečeno, svobodní pánové, kteří tam byli, ustanovili se na tom, aby dobrý rytíř bretonský hrabě Petr se vzbouřil proti králi; a umluvili se ještě, že sami půjdou na rozkaz, který jim dá král, proti hraběti a že každý bude míti s sebou jen dva rytíře. A to učinili, aby uviděli, mohli by hrabě bretonský zničit královou, jež byla cizinka, jak jste slyšeli; a mnozí praví, že by byl hrabě zničil králo-

vou i krále, kdyby byl králi v této nouzi nepomohl Bůh, který ho nikdy neopustil.

Pomoci, kterou mu Bůh seslal, bylo, že šampaňský hrabě Theobald, který byl potom králem navarrským, přispěl králi na pomoc s třemi sty rytíři; a když se dostalo králi od hraběte takové posily, hraběti bretonskému nezbývalo, než aby se králi vzdal na milost a nemilost; když pak uzavíral mír, vydal králi hrabství anjouské, jak se říká, a hrabství percheské.

III. Poněvadž dlužno připomenouti jisté věci, jež uslyšíte dále, jest třeba, abych na chvíli nechal své látky. Povíme tedy, že dobrý hrabě Jindřich Štědrý měl z hraběnky Marie, jež byla sestrou krále francouzského a sestrou krále anglického Richarda, dva syny, z nichž prvorozený slul Jindřich a druhý Theobald. Onen starší Jindřich odebral se křížákem na pouť do Svaté Země, když král Filip a král Richard oblehli Akku a dobyli ji.

Jakmile bylo dobyto Akky, král Filip se vrátil do Francie, což mu bylo velmi vytýkáno; a král Richard zůstal ve Svaté Zemi a vykonal tolik velikých činův, že byl postrachem Sarracenův, jak to jest napsáno v knize o Svaté Zemi, že když Sarracenům brečely děti, ženy je okřikovaly a volaly: »Buďte ticho, tamhle jede král Richard!« A když se koně Sarracenův nebo Beduinův báli nějakého keře, říkali svým koním: »Myslíš, že to jest král Richard?«

Tento král Richard tak se přičinil, že dal šampaňskému hraběti Jindřichu, který s ním zůstal, královnu jerusalemskou, jež byla přímou dědičkou království. Z oné královny měl hrabě Jindřich dvě dcery, z nichž první byla královnou

kyperskou a druhá pojala za chotě Erarda de Brienne, z nichž vyšla mohutná větev, jak známo ve Francii a v Šampaňsku. O ženě pána Erarda de Brienne neřeknu vám nyní nic; ale povím vám něco o královně kyperské, jež nyní bude zasahovati v mou látku; tož budeme vypravovati.

IV. Když král pokořil bretonského hraběte Petra, všichni svobodní pánové francouzští byli popuzeni na šampaňského hraběte Theobalda, že se rozhodli poslati pro královnu kyperskou, jež byla dcerou staršího syna šampaňského, by zbavila dědictví hraběte Theobalda, jenž byl synem mladšího syna šampaňského.

Někteří z nich se pokusili smířiti hraběte Petra s řečným hrabětem Theobaldem a věc byla tak vyjednána, že hrabě Theobald slíbil vzíti si za ženu dceru bretonského hraběte Petra. Byl ustanoven den, kdy hrabě šampaňský měl slečnu pojmouti za choť, a měli mu ji přivést na oddavky do jistého opatství premonstrátského, jež jest poblíž Château-Thierry a jež se nazývá tuším Tajné Údolí. Svobodní pánové francouzští, kteří byli skorem všichni spřízněni s hrabětem Petrem, ochotně se tomu propůjčili a přivedli slečnu do Tajného Údolí na oddavky a poslali pro hraběte šampaňského, který byl v Château-Thierry.

Když se hrabě šampaňský ubíral na oddavky, přišel k němu, byv poslán od krále, milostpán Bohumír de la Chapelle s pověřujícím listem a pravil: »Pane hrabě šampaňský, král slyšel, že jste se smluvil s hrabětem bretonským Petrem, že se oženíte s jeho dcerou. Vzkazuje vám tedy král, abyste, nechcete-li pozbyti všeho, co máte v království francouzském, toho nečinil; neboť víte, že hrabě bretonský hů-

ře učinil králi než kdokoliv na světě.« Hrabě šampaňský, poradiv se s ním, vrátil se do Château-Thierry.

Když hrabě Petr a svobodní pánové francouzští, kteří ho očekávali v Tajném Údolí, to zvěděli, zrovna zuřili z příkoří, jež jim učinil, a na místě poslali pro královnu kyperskou. Jakmile přišla, jednomyslně se usnesli, že svolají co budou moci nejvíce zbrojného lidu a vtrhnou s francouzské strany do Brijska a do Šampaně; a že vévoda burgundský, jenž měl dceru dreuxského hraběte Roberta, vnikne do hrabství šampaňského se strany burgundské. Ustanovili den, kterého se shromáždí před městem Troyes, aby města Troyes, kdyby mohli, dobyli.

Vévoda svolal co nejvíce lidu; svobodní pánové též ho svolali co mohli nejvíce. Svobodní pánové, vše pálice a ničice, přitáhli s jedné strany, vévoda burgundský s druhé strany a proti nim táhl král francouzský, by se s nimi utkal. Hrabě šampaňský byl v takové tísní, že sám, než přitrhli svobodní pánové, pálił svá města, aby v nich nenalezli ani zásob ani přístřeší. Mezi jinými městy, jež pálił hrabě šampaňský, byly Épernay a Vertus a Sézanne.

V. Měšťané troyesští, když spatřili, že jsou zbaveni pomoci svého pána, poslali k Šimonu pánu de Joinville, otci nynějšího pána de Joinville, aby jim přispěl na pomoc. A on, jakmile ho došly tyto zprávy, svolav všechny svůj zbrojný lid, v noci vytáhl z Joinville a tak dorazil do Troyes ještě přede dnem. A tím se zvrtil svobodným pánům jich záměr dobýti onoho města; a proto svobodní pánové přešli mimo Troyes, neučinivše nic jiného, a odtáhli utábořit sena louku Isleskou, kdež byl vévoda burgundský.

Král francouzský zvěděl, že tam jsou, vrhl se tam přímo na ně; a svobodní pánové mu vzkázali a prosili ho, aby on svou osobou se ráčil zdržeti v zadu, a že oni půjdou bojovat s hrabětem šampaňským a s vévodou lotrinským a se vším lidem královým bez tří set rytířův, jichž se nedostane ani hraběti ani vévodovi. A král jim vzkázal, že nebudou bojovati s jeho lidem, aby on osobně s ním nebojoval. A oni znova k němu poslali a vzkázali mu, že rádi pohnou královnu kyperskou k míru, kdyby si přál. A král jim vzkázal, že nepřistoupí na žádný mír, ani že nestrpí, aby naň přistupoval hrabě šampaňský, dokud nevyklidí hrabství šampaňského.

A vyklidili je tak, že od Isle, kdež byli, odtáhli a utábořili se pod Jully; a král se utábořil u Isle, odkudž je byl zahnal. A když zvěděli, že král tam přitrl, odtáhli a utábořili se v Chaource; a neodvážili se vyčkati krále, nýbrž odtáhli a utábořili se v Laignes, jež náleželo hraběti neversskému, který byl na jejich straně. A takto král urovnal spor hraběte šampaňského s královnou kyperskou, a mír uzavřen v ten rozum, že řečený hrabě šampaňský dal královně kyperské tolik pozemků, z kterých by bylo asi ročních dva tisíce liber, a čtyřicet tisíc liber, jež zaplatil král za vévodu šampaňského.

A hrabě šampaňský prodal králi za těch čtyřicet tisíc liber následující léna: léno hrabství bloisského, léno hrabství chartresského, léno hrabství sancerreského a léno podhrabství châteaudunského. A jistí lidé říkali, že král má prve jmenovaná léna jen zástavou; ale to není pravda, neboť jsem se na to ptal za mořem našeho svatého krále Ludvíka.

Území, jež hrabě Theobald dal královně kyperské, jest v držení nynějšího hraběte brienneského a hraběte joignyského, poněvadž bába hraběte brienneského byla dcerou královny kyperské a ženou velikého hraběte brienneského Gautiera.

VI. Abyste věděli, odkud se dostalo pánu šampaňskému lén, jež prodal králi, povím vám, že veliký hrabě Theobald, jenž odpočívá v Lagny, měl tři syny: první slul Jindřich, druhý slul Theobald, třetí slul Štěpán. Onen Jindřich byl hrabětem šampaňským a brijským a byl nazýván hrabětem Jindřichem Štědrým; a věru slušelo se ho tak jmenovati, neboť byl štědrý k Bohu i k světu: štědrý k Bohu, jak patrnó v kostele svatého Štěpána v Troyes a v jiných krásných kostelích, jež založil v Šampaňsku; štědrý k světu, jak se ukázalo v příhodě s Artaudem de Nogentem a mnohokrát jindy, což bych vám rád vypověděl, kdybych se nebál, že to bude na závadu mému vlastnímu vypravování.

Artaud de Nogent byl vznešený měšťan, kterému hrabě nejvíce důvěřoval, a byl tak bohat, že za svoje peníze postavil hrad Nogent-l' Ertaud. I stalo se, že jednou o svátcích svatodušních hrabě Jindřich vyšel ze svých komnat troyesských a ubíral se na Mši k svatému Štěpánu. U schodů přišel mu vstříc jakýsi ubohý šlechtic, jenž před ním poklekl a pravil mu: »Pane, prosím vás pro Boha, pomozte mi ze svého, abych mohl provdati své dvě dcery, jež tuhle vidíte.«

Artaud, jenž šel za ním, pravil ubohému šlechtici: »Pane rytíři, to není na vás zdvořilé, byste žebral na milostpánu,

neboť již tolik dal, že již nemá čeho dáti.« Štědrý hrabě se obrátil na Artauda: »Pane mane¹, nemluvíte pravdu, řka, že již nemám čeho dáti; vždyť mám vás samého. — A držte si ho, pane rytíři, neboť vám ho dávám a ještě vám ho zaručím.« Rytíř nebyl udiven, ale uchopil ho za kápi a pravil mu, že ho dříve nepustí, dokud se mu nevyplatí. A než mu Artaud unikl, vyplatil mu na pět set liber.

Druhý bratr hraběte Jindřicha slul Theobald a byl hrabětem bloisským; a třetí bratr slul Štěpán a byl hrabětem sancerreským. A tito dva bratři drželi všechny svoje dědičné podíly a svoje dvoje hrabství a svoje manské statky od hraběte Jindřicha; a drželi je po dědicích hraběte Jindřicha, kteří drželi hrabství šampaňské až do té doby, kdy je král Theobald, jak jsme pověděli, prodal králi francouzskému.

VII. Nuže vraťme se k svému vypravování a povězme tedy, že po těchto věcech král držel veliký dvůr v Saumuru v Anjou; a byl jsem tam a dosvědčuji vám, že to byl nejlepší spořádaný dvůr, jaký jsem kdy spatřil. Neboť u stola jedl král, vedle něho hrabě poitierský, kterého učinil novým johanitou, a za hrabětem poitierským jedl dreuxský hrabě Jan, kterého též učinil novým rytířem; za hrabětem dreuxským jedl hrabě marcheský, za hrabětem marcheským dobrý bretonský hrabě Petr. A před královým stolem proti hraběti dreuxskému jedl milostpán král navarrský, v sukni a v plášti z atlasu, pěkně ozdoben řemenem, přezkou a zlatým kloboukem; a já jsem krájel před ním.

¹ Franc. *vila ins* zn. též chlapa, padoucha, šeredu, sprostáka; skrblika, lakomce.

Před králem posluhoval jeho bratr hrabě artoisský; před králem krájel nožem dobrý soissons ký hrabě Jan. Stráží u stolu králova stáli milostpánové Imbert de Beaujeu, jenž byl potom konnetablem francouzským, a milostpán Archambaud de Bourbon. Za těmito třemi svobodnými pány stálo jim stráží jistě na třicet jejich rytířův, v suknicích z těžké hedvábné látky; a za těmito rytíři stálo přemnoho zbrojnošů, majících na měnivých dykytách připíaty znaky hraběte poitierského. Král byl oblečen sukni z modrého atlasu a kabátcem a pláštěm z ruměnného atlasu, podšíitého hermelinem, a na hlavě měl bavlvený klobouk, který mu velmi špatně slušel, poněvadž byl tehdy mladý muž.

Král dával tuto slavnost v saumurské tržnici; a říkali, že ji postavil veliký král anglický Jindřich, by v ní slavil své veliké slavnosti. A tržnice ta jest postavena na způsob křížových chodeb bílých mnichův; ale myslím, že ani z daleka žádná z nich není tak veliká. A povím, proč se mi to zdá; neboť při stěně křížové chodby, při níž jedl král, jenž byl obklíčen rytíři a zbrojnoši, kteří zabírali mnoho místa, jedlo ještě u jednoho stola dvacet biskupův a arciskupův; a ještě za biskupy a arcibiskupy, vedle tohoto stolu jedla králová Blanka, jeho matka, na konci křížové chodby, s té strany, na níž král nejedl.

Králové posluhoval hrabě buloňský, který byl potom králem portugalským, a dobrý saint-polský hrabě Hugo a jeden osmnáctiletý Němec, o němž říkali, že jest synem svaté Alžběty Durynské; proto prý ho králová Blanka ze zbožné úcty líbala na čelo, ana se domnívala, že jeho matka ho často líbávala.

Na konci křížové chodby s druhé strany byly kuchyně, sklepy, komory na chléb a spížírny; s tohoto konce se nosilo před krále a před královou maso, víno a chléb. A ve všech ostatních křídlech a na nádvoří uprostřed jedla taková síla rytířův, že jsem jich neuměl spočítati. A pravili mnozí lidé, že ještě na žádné slavnosti neviděli tolik kašátův a tolik jiných šatův ze zlatohlavu a hedvábí, jako tam; a pravili, že tam bylo jistě na tři tisíce rytířův.

VIII. Po této slavnosti odvedl král hraběte poitierského do Poitiersu, by se ujal zase svých lén. A když král přišel do Poitiersu, byl by si velmi přál býti doma v Paříži; neboť zvěděl, že hrabě marcheský, jenž jedl u jeho stolu na den svatého Jana, shromáždil do Lusignan u Poitiersu co mohl nejvíce zbrojného lidu. V Poitiersu byl král asi čtrnáct dní, po něž se nikterak neodvážil odejítí, až se porovnal s hrabětem marcheským, a není mi známo jak.

Několikrát jsem viděl hraběte marcheského, jak přišel z Lusignan na rozmluvu s králem do Poitiersu; a vždycky s sebou přiváděl královnu anglickou, svou ženu, jež byla matkou krále anglického. A říkali mnozí lidé, že král a hrabě poitierský učinili špatný mír s hrabětem marcheským.

Když se král vrátil z Poitiersu, netrvalo dlouho, a král anglický vtrhl do Gaskoňska, hodlaje válčiti s králem francouzským. Náš svatý král, svolav co mohl nejvíce lidu, sedl na kůň a jel bojovat proti němu. Proti němu přitrhli král anglický a hrabě marcheský, by se s ním utkali před hradem, který nazývají Taillebourg, který jest postaven na dravé řece, již nazývají Charente, kde nemožno přejíti než po velmi těsném kamenném mostě.

Jakmile král přitáhl k Taillebourgu a vojska se uviděla proti sobě, naši lidé, kteří měli hrad se své strany, s velikou námahou a nedbajíce nebezpečí, po lodích a po mostech překročili řeku a hnali se na Angličany; i strhl se prudký a veliký boj. Když to král spatřil, vrhl se v nebezpečí s ostatními; neboť za jednoho muže, jehož měl král, když přešel za Angličany, Angličané jich měli jistě dvacet. Přece však se stalo, jakž byla vůle Boží, že když Angličané spatřili krále, jak jede přes řeku, poděsili se a vrhli se do města Saintes; a mnoho našich lidí vniklo pomíšené s nimi do města a byli zajati.

Ti z našich lidí, kteří byli zajati v Saintes, vypravovali, že slyšeli, jak vznikla veliká roztržka mezi králem anglickým a hrabětem marcheským; a pravil král, že hrabě marcheský pro něho poslal, neboť pravil, že nalezne ve Francii velikou pomoc. Ještě téhož večera král anglický odtáhl ze Saintes a odebral se do Gaskoňska.

IX. Hrabě marcheský, jako člověk, jenž toho nemohl napravit, přišel do královského vězení a přivedl s sebou svou ženu a svoje děti: tak se dostalo králi, když zavíral mír, veliké části z území hraběcího; nevím však kolik, neboť jsem při tom nebyl, poněvadž jsem nikdy tehdyž neoblékal ošně. Ale slyšel jsem, že s územím, jehož král získal, odstoupil mu hrabě marcheský deset tisíc liber pařížských, jež měl v jeho pokladnách, a každého roku tolikéž.

Když jsme byli v Poitiersu, viděl jsem jednoho rytíře, který slul pán Bohumír de Rancon, který pro velikou úrážku, již mu učinil hrabě marcheský, jak se vypravovalo, přísahal na svatě, že nebude ostříhán po šlechticku, ale

že bude nositi dlouhé splývající vlasy jako ženy, dokud se neuzří pomštěn na hraběti marchesském, ať sám sebou či skrze jiného. A když Bohumír spatřil hraběte marcheského, jeho ženu a jeho dívky, klečící před králem, jak k němu volají o milost, dal přinést kozlík a na ráz se dal ostříhati před zraky krále, hraběte marcheského a těch, kteří tam byli.

A na této výpravě proti králi anglickému a proti svobodným pánům král dával veliké dary, jak jsem slyšel od těch, kteří z ní přišli. Ani pro dary ani pro vydání, jež byla s touto výpravou neb s jinými, ať s této strany moře, ať za mořem, král se nedožadoval ani nebral pomoci ani od svých svobodných pánů ani od svých rytířův ani od svých lidí ani od svých dobrých měst, na kterou by si stěžovali. A nebylo se čemu diviti, neboť to činil na radu dobré matere, jež byla s ním, dle jejíž rady jednal, i dle rady zkušených mužů, kteří mu zůstali z dob jeho otce a z dob jeho děda.

X. Po těchto svrchu vypsanych věcech se stalo, jakž byla vůle Boží, že krále v Paříži zachvátila těžká nemoc, jež tak ho sklíčila, že jedna z paní, které ho ošetřovaly, chtěla mu zastřítí obličej a pravila, že jest mrtev. A jiná paní, jež byla s druhé strany lůžka, nedovolila toho; ale pravila, že má ještě duši v těle.

A když slyšel Náš Pán rozmluvu těchto dvou paní, působil v něm a seslal mu brzo zdraví; neboť byl něm a nemohl mluvit. A jakmile byl mocen řeči, žádal si, aby mu dali kříž, i dali mu jej. Tehdy králová jeho matka uslyšela, že nabyl zase řeči, a jevila nad tím takovou radost, jaké jen byla schopna. A když zvéděla, že na se vzal kříž, jak

sám vypravoval, pojal ji tak veliký smutek, jako by ho byla spatřila nebožtíka.

Když na sebe vzal kříž, vzali kříž na sebe Robert hrabě artoiský, Alfons hrabě poitierský, Karel hrabě anjouský, který byl potom králem sicilským, všichni tři bratři královi; a vzal na sebe kříž také Hugo vévoda burgundský, Vilém hrabě franderský, bratr posledně zemřelého hraběte flanderského Vita, dobrý hrabě saint-polský Hugo, milostpán Gaucher, jeho synovec, který si velmi statečně vedl za mořem a byl by vykonal mnoho platných služeb, kdyby byl zůstal na živu.

Též tam byli hrabě marcheský a milostpán Hugo le Brun, jeho syn, hrabě sarrebrucký, milostpán Gobert d' Apremont, jeho bratr, s nímž já, Jan, pán de Joinville, jsem se přeplavil přes moře v jedné lodi, již jsme si najali, poněvadž jsme byli bratranci; a přeplavili jsme se odtud s dvaceti rytíři, z nichž on byl desátý i já jsem byl desátý.

XI. O Velikonocích léta milosti, kdy se psalo tisíc dvě stě čtyřicet osm, svolal jsem na Joinville svoje lidi a svoje vasaly; a ve svatvečer řečených Velikonoc, kdy se sešli všichni ti lidé, jež jsem svolal, narodil se můj syn Jan, pán de Ancerville, z mé první ženy, jež byla sestrou hraběte grandpréského. Celý ten týden jsme oslavovali a tančili, neb můj bratr, pán de Vaucouleurs, a ostatní bohatí mužové, kteří tam byli, jeden po druhém dávali jísti, v pondělí, v úterý, ve středu a ve čtvrtek.

V pátek jsem jim řekl: »Pánové, odcházím za moře a nevím, vrátím-li se. Nuže vystupte, ukřivdil-li jsem vám něčím, nahradím vám to jednomu po druhém, jak jsem si

zvykl, všem, kdokoliv si budou něčeho žádati, ať ode mne neb od mých lidí.« A dal jsem jim náhradu dle mínění celé obce svého území, a abych neměl žádného vlivu, vstal jsem z rady a vše, na čem se usnesli, přijal jsem bez námítky.

Poněvadž jsem si nechtěl vzít s sebou ani haléře ne-spravedlivého, šel jsem do Met v Lotrinsku, bych tam nechal zástavou mnoho a mnoho svých pozemkův. A vězte, že v den, kdy jsem odcházel z našeho kraje na cestu do Svaté Země, neměl jsem ani tolik území, z něhož by bylo tisíc liber ročních důchodů; neboť moje paní matka ještě žila: a přece jsem se vydal, sám desátý rytíř a sám třetí pán korouhevní. A tyto věci vám připomínám, poněvadž kdyby mi byl nepomohl Bůh, kterýž mne nikdy neopustil, sotva bych to byl snesl po tak dlouhou dobu, jako bylo těch šest let, jež jsem zůstal ve Svaté Zemi.

Ve chvíli, kdy jsem se chystal vytrhnouti, Jan, pán d' Apremont a hrabě sarrebrucký po své ženě, poslal ke mně a vzkázal mi, že má spořádáno, čeho potřebuje na výpravu za moře, jsa sám desátý rytíř; a vzkázal mi, že chci-li, najmeme si dohromady jednu loď; a svolil jsem k tomu; jeho lidé a moji najali v Marseilli loď.

XII. Král obeslal všechny své barony do Paříže a vyzval je, by přísahali věrnost a oddanost jeho dětem, kdyby se mu na cestě něco stalo. Žádal toho po mně; ale nikterak jsem nechtěl přísahati, neboť jsem nebyl jeho člověkem.

Když jsem přicházel, potkal jsem vozík s třemi mrtvými, jež zabil jakýsi klerik; a pravili mi, že je vezou ke králi. Když jsem to slyšel, poslal jsem za nimi jednoho svého štitonoše, bych zvěděl, jak se to sběhlo. A vypravoval můj

štítonoš, jehož jsem tam poslal, že král, když vyšel ze své kaple, odebral se do podjezdu podívat se na mrtvé a tázal se pařížského vrchního, jak se to sběhlo.

A vrchní mu vypravoval, že mrtví byli tři z jeho strážníků châteletských, a vypravoval, že chodili za lupem odlehlymi ulicemi. »A našli, pravil králi, tohoto klerika, jehož tuto vidíte, a vzali mu všechny šaty. Klerik přišel v pouhé košili do svého bytu a vzal kuši a poslal si jednoho chlapce pro svůj tesák. Když je uviděl, volal za nimi a pravil, že to zaplatí smrtí. Klerik napíal svou kuši, vystřelil a zasáhl jednoho z nich do srdce; a dva druhí se dali na útěk; a klerik uchopil tesák, jež držel chlapec, a pustil se za nimi, neb byla krásná jasná měsíční noc.

»Jeden chtěl přelézt plot u jedné zahrady, a klerik jej sekl tesákem, děl vrchní, a uťal mu celou nohu, tak že drží jen botou, jak vidíte. Klerik se pustil za druhým, který chtěl vběhnouti do jednoho cizího domu, v němž lidé ještě bděli; a klerik jej ťal tesákem do hlavy, že mu ji rozpoltil až do zubů, jak asi vidíte, děl vrchní králi. Pane, děl, klerik vyjevil, co učinil, sousedům v té ulici a potom přišel a dal se uvězniti ve vašem žaláři; pane, přivádím vám jej, učiníte-li s ním svoji vůli; a tuto jest.«

»Pane kleriku, děl král, zadal jste svému kněžství svým hrdinstvím, a za vaše hrdinství vás zadržuji ve svých službách a odeberete se se mnou za moře. A tuto věc vám též oznamuji, aby moji lidé viděli, že jich nebudu podporovati v žádných jejich špatnostech.« Když lid, který tam byl shromážděn, slyšel tato slova, vzkřikl k Našemu Pánu a prosil, aby Bůh mu dal šťastný a dlouhý život a by ho v radosti a ve zdraví přivedl zase domů.

XIII. Po těchto věcech jsem se vrátil do našeho kraje, a umluvili jsme se hrabě sarrebrucký a já, že pošleme svoje brnění po vozících do Auxonny, bychom je odtud vezli po řece Saôně a doplavili se s nimi až do Arles, se Saôny až na Rhône.

V den, kdy jsem odjížděl z Joinville, poslal jsem si pro opata cheminonského, kterého považovali za nejmoudřejšího muže z bílého řádu. Jedno svědectví jsem o něm slyšel v Clairvaux, v kterýsi svátek Panny Marie, když tam byl svatý král, od jednoho mnicha, který mi naň ukázal a tázal se mne, znám-li ho. I řekl jsem, proč se mne ptá. A odpověděl mi: »Protože myslím, že to jest nejmoudřejší muž z celého bílého řádu.«

»Vězte ještě, děl, co jsem slyšel vyprávěti od jednoho moudrého muže, který spal v téže ložnici, v níž spal opat cheminonský: a opat, poněvadž mu bylo velmi horko, rozhalil si prsa; a spatřil tento moudrý muž, jenž spal v téže ložnici jako opat cheminonský, jak Matka Boží přistoupila k lůžku opatovu a shrnula mu šat zase na hrud, aby mu neublížil vítr.«

Tento opat cheminonský mi dal též moji šerpu a moji poutnickou hůl: a tehdy jsem opustil Joinville, aniž jsem ještě vkročil do hradu až do svého návratu, pěšky, bos a v košili; a tak jsem šel do Blécourtu a do Saint-Urbainu a k jiným svatým tělům, jež tu jsou. A při tom, když jsem šel do Blécourtu a do Saint-Urbainu, nikdy jsem se nechtěl ohlédnouti k Joinville, aby mne srdce nebolelo pro krásný hrad, jež jsem opouštěl, a pro moje dvě dítky.

Já a můj druh jsme jedli ve Fontaine l'Archevêque před Donjeux; a tam opat Adam ze Saint-Urbainu (Bůh mu buď

milostiv!) dal mně a mým devíti rytířům, jež jsem měl, přemnoho krásných klenotův. Odtud jsme táhli do Auxonny a z Auxonny do Lyonu jsme pluli po Saôně, naloživše si brněni na lodi; a zároveň s loďmi vedli čeledínové válečné oře.

V Lyoně jsme vpluli na Rhône, po němž jsme se plavili až do Arles-le-Blanc; a po Rhône jsme přijeli k jednomu hradu, který nazývají Roche-de-Glun, který dal král zbořiti, poněvadž Roger, pán hradu, byl obžalován, že olupuje poutníky a kupce.

XIV. V měsíci srpnu jsme vstoupili na svoje lodě v la Roche-de-Marseille. V ten den, kterého jsme vstoupili na lodě, dali otevřiti bránu lodi a zavedli dovnitř všechny koně, jež jsme hodlali vézt za moře; a potom zase bránu zavřeli a dobře ji ucpali, jako když se dává sud do vody, poněvadž na širém moři jest brána lodi celá pod vodou.

Když byli koně zavedeni do lodi, náš plavecký mistr zvolal na své plavce, kteří byli na přídě lodi, a pravil jim: »Máte schystány své věci?« A odpověděli: »Máme, pane; ať předstoupí klerikové a kněží.« Jakmile přišli, zvolal na ně: »Zapějte ve jménu Božím!« A oni všichni zvolali jedním hlasem: *Veni creator Spiritus*. On pak zvolal na své plavce: »Ve jménu Božím vyplujte!« A učinili tak.

Za nedlouho zadul do plachet vítr, a země se nám ztratila s očí, že jsme neviděli než nebe a vodu; a každým dnem vzdaloval nás vítr od země, v níž jsme se narodili. A líčím vám tyto věci, že jest přepošetile smělý, kdo se odvažuje v takové nebezpečí s cizím statkem nebo v smrtelném hříchu, neboť usínáme večer tam, kde nevíme, neoctneme-li se ráno v hlubinách mořských.

Na moři přihodilo se nám cosi prapodivného, neboť jsme připluli k jakési zcela kulaté hoře, jež byla před Berberskem. Připluli jsme k ní asi v hodinu nešpor a plavili jsme se celou noc a myslili jsme, že jsme jistě urazili přes padesát mil; a nazítří octli jsme se před touž horou; a tak se nám stalo dvakrát nebo třikrát. Když to viděli námořníci, zhrozili se a pravili nám, že naše lodě jsou u velikém nebezpečí, neboť jsme byli před zemí náležející berberským Sarracenům.

Tehdy nám pravil jeden moudrý kněz, kterého jmenovali děkanem maurupským, že nikdy nebylo v jeho farnosti nějaké zkoušky, ať nedostatkem vody, ať přílišným deštěm, ani jiné zkoušky, aby ihned, jak vykonal tři processí po tři soboty, Bůh a jeho Matka ho neosvobodili. Byla sobota; vykonal jsme první processí kolem dvou stěžnů korábu: i já jsem se dal vésti podpaždí, neb jsem byl těžce nemocen. Nikdy od té jsme nespatrii hory a třetí sobotu jsme připluli na Kypr.

XV. Když jsme přišli na Kypr, král byl již na Kypru, a spatřili jsme tam přemnoho králových zásob: totiž sklepy královny a peníze a sýpky. Sklepy královny byly takové, že jeho lidé v polích na břehu moře narovnali veliké hromady sudů s vínem, jež byli nakoupili dvě léta před příchodem královým; a tak je nastavěli na sebe, že podíval-li se na ně z předu, zdálo se, že to jsou stodoly.

Pšenici a ječmen nasypali v polích do kopcův; a kdo je viděl, zdálo se mu, že to jsou hory, neboť deštěm, který přšel dlouho do obilí, zrní povrchu vzkličilo, že nebylo viděti než zelenou travu. A stalo se, když je chtěli vézti do

Egypta, že seškrabali jen příškvár povrchu s zelenou trávou a našli pšenici a ječmen tak čerstvy, jako by je byl právě vymlátil.

Král by byl velmi rád nezastavuje se táhl dále do Egypta, jak jsem to od něho slyšel v Syrii, nebýti jeho baronův, kteří mu radili, by počkal na svoje lidi, kteří ještě všichni nepřibyli.

V té době, kdy král dlel na Kypru, poslal veliký král tatarský posly k němu a vzkázal mu mnoho dobrých a ctných slov. Mezi jiným mu vzkázal, že jest hotov pomoci mu při dobývání Svaté Země a při osvobození Jerusalema z rukou sarracenských.

Král přijal velmi dobrotivě jeho posly a poslal zase svoje posly k němu, kteří tam zůstali dvě léta, než se vrátili. A po oněch poslech král poslal králi tatarskému stan vyrobený na způsob kaple, který byl velmi drahý, neboť byl celý z dobrého jemného šarlatu. A král, aby viděl mohl-li by je přivábiti k naší víře, dal do oné kaple vyřezati v obrazech Zvěstování Panny Marie a všechny ostatní články víry. A tyto věci jim poslal po dvou bratrích kazatelích, kteří uměli sarracensky, by jim ukázali a naučili je, jak mají věřiti.

Tito dva bratři se vrátili ke králi, právě když se bratři královi vrátili do Francie; a našli krále, když odtáhl z Akky, kde ho opustili jeho bratři, a přibyl do Cesareje, kterou opevňoval; a bez oddechu válčil se Sarraceny. Jak byli přijati poslové krále francouzského, vyličím vám tak, jak to sami vypravovali králi; a ve zprávách, jež králi přinesli, uslyšíte mnoho divův, o nichž se nechci nyní rozpovídati, poněvadž by bylo třeba, abych přerušil vypravování, jež jsem začal a jež jest takovéto:

Já, který jsem neměl tolik pozemků, by mi z nich plynulo ročních tisíc liber, vzal jsem do svých služeb, sám jsa desátý, rytíře a dva rytíře korouhevníky; a stalo se mi, že když jsem přišel na Kypr, zbylo mi jen dvě stě čtyřicet tourských liber po zaplacení lodi; proto někteří moji rytíři mi ohlásili, že kdybych si neopatřil peněz, že by mne opustili. A Bůh, jehož pomoci mi nikdy nechybělo, tak se mne ujal, že král, jenž byl v Nicosii, poslal pro mne a podržel si mne u sebe a dal mi do pokladny osm set liber; a tak jsem měl více peněz, než jsem potřeboval.

XVI. V té době, co jsme byli na Kypru, vzkázala mi císařovna cařihradská, že připlula do Baffe, jednoho města kyperského, a abych pro ni přijel s milostpánem Erardem de Brienne. Když jsme tam přišli, dověděli jsme se, že prudký vítr přerval lana od kotev její lodi a zahnal loď do Akky; a nezbylo jí z celého jejího ústroje než kápě, kterou měla na sobě, a svrchní suknice ke stolu. Přivezli jsme ji do Limissa, kdež král a králová a všichni baronové francouzští a vojenští přijali ji s velikými počty.

Na druhý den jsem jí poslal sukno na šaty a s ním vaivou kožešinu; poslal jsem jí též turetane a měnivou dykytu na podšívku do šatův. Milostpán Filip de Nanteuil, dobrý rytíř, jenž býval u krále, potkal mého štítonoše, an šel k císařovně. Když tento moudrý muž to spatřil, šel ke králi a pravil, že jsem velmi zahanbil jeho i ostatní barony tím, že jsem jí poslal ten oděv, když oni si na to nevzpomněli dříve.

Císařovna přišla ke králi o pomoc svému pánu, jenž zůstal v Cařihradě, a tak horlivě vyjednávala, že si vymohla

dvě stě a více zápisův, jak ode mne tak od ostatních přátel, kteří tam byli; dle těchto zápisův jsme byli vázáni svými přísahami, že kdyby král nebo legát chtěli poslati tři sta rytířův do Cařihradu, až by král odplul ze zámoří, že bychom byli vázáni svými přísahami jíti tam.

A já, bych dostal své přísaze, když jsme odjížděli, žádal jsem krále před hrabětem euským, jehož zápis mám, že kdyby tam chtěl poslati tři sta rytířův, že bych šel, abych dostal své přísaze. A král mi odpověděl, že nemá zač a že nemá tak dobrého pokladu, jehož by byl nevybral až na dno. Když jsme přišli do Egypta, císařovna se odebrala do Francie a vzala s sebou milostpána Jana d'Acre, svého bratra, kterého oženila s hraběnkou z Montfortu.

XVII. V ten čas, kdy jsme přišli na Kypr, nejbohatším sultánem všeho pohanstva byl sultán ikonský. A učinil pravý div; dal rozliti velikou část svého zlata do kamených hrců, do nichž se dává v zámoří víno, a jež pojmu jistě tři čtyři vědra vína; hrnce pak dal roztlouci, a balvany zlata zůstaly holé prostřed jeho hradu, že každému, kdo vešel do hradu, bylo se jich lze dotýkati a podívati se na ně; a měl jich nejméně šest nebo sedm.

Jak nesmírně jest bohat, ukázalo se na stanu, který poslal králi francouzskému král arménský a který měl cenu jistě pěti set liber; a vzkázal mu král arménský, že mu je dal jeden »ferrais« sultána ikonského. »Ferrais« jest muž, který má na péči stany sultánovy a který mu čistí domy.

Král arménský, chtěje se vybavitiz područí sultána ikonského, odebral se ke králi tatarskému a dal se jim v područí, by získal jejich pomoc; a přivedl si takovou sílu zbroj-

ného lidu, že se mohl dáti do boje se sultánem ikonským. Bitva trvala dlouho, a Tataři mu pobili tolik lidu, že se již o něm potom nezvědělo žádných zpráv. Pro slavnou pověst, jež se rozhlásila po Kypru o budoucí bitvě, z našich lidí se odebrali někteří seržánové do Armenie, by zvítězili a by se účastnili bitvy, aniž se kdy z nich který vrátil.

Sultán babylonský, který očekával, že král přijde do Egypta s jara, usmyslil si, že vytáhne a zničí sultána emesského, který byl jeho úhlavním nepřítelem, a vytáhl oblehnout ho v městě Emesse. Sultán emesský nevěděl, jak zdolati sultána babylonského, neboť viděl dobře, bude-li sultán babylonský dlouho živ, že ho zničí. I přičiňoval se, by získal ferraise sultána babylonského, až ferrais sultána otrávil.

A takto ho otrávil: vzpomněl si, že sultán přicházívá denně po obědě hrát v šachy na rohožích, jež byly prostřeny u jeho lůžka; tu rohož, na kterou věděl, že si sultán denně sedává, napustil jedem. Tak se stalo, že sultán, jenž byl bos, obrátil se na odřeninu, již měl na noze. Ihned se jed dostal do živého masa a zcela ho ochromil na polovici těla s té strany, s níž do něho vnikl; a kdykoliv ho jed bodal k srdci, nejméně dva dni nepíval, nejídal ani nemluvíval. Jeho lidé nechali sultána emesského na pokoji a jeho odvezli do Egypta.

XVIII. Jakmile nastal březen, na rozkázání královo král a baronové a ostatní poutníci kázali, by lodi byly znovu naloženy vínem a masem, by se vyplulo, až by král rozkázal. Tak se stalo, když král viděl, že vše jest dobře schystáno, že král a králová v pátek před svatodušními svátky

vstoupili do svých lodí; a řekl král svým baronům, by se vydali za ním na svých korábech přímo k Egyptu. V sobotu král vyplul a zároveň všechny ostatní lodí, což byla překrásná podívaná; neboť se zdálo, že celé moře, kam oko mohlo dohlédnouti, bylo zakryto plachtami lodí, jichž bylo, velikých i malých, na osmnáct set.

Král zakotvil na konci návrší, jež nazývají útes limiský, a všechny ostatní koráby kolem něho. Král vystoupil na pevninu na Hod Boží svatodušní. Když jsme poslechli Mši, strhl se tak krutý vítr, ženoucí se z Egypta, že z dvou tisíc osmi set rytířův, jež král vezl s sebou do Egypta, zbylo mu jenom sedm set rytířův, kteří nebyli odloučeni od družiny královny a zahrnutí do Akky a do jiných cizích zemí; ti se vrátili ke králi až za dlouhý čas.

Na druhý den po Hodě Božím se vítr ztišil; král a my, kteří jsme s ním zůstali, jakž byla vůle Boží, vypluli jsme znovu a setkali jsme se s knížetem morejským a s vévodou burgundským, který odpočíval na Morei. Ve čtvrtek po svatodušních svátcích přibyl král před Damiettu, a tam jsme spatřili na mořském pobřeží všecku brannou moc sultánovu, překrásné lidi na pohledění; neboť sultán nosí zlatý znak, do něhož se opíralo slunce, že až hořel. Vřavu, již tropili svými bubny a sarracenskými rohy, bylo hrůza poslouchati.

Král si obeslal své barony, by mu poradili, co učiniti. Mnozí mínili, aby sečkal, až se vrátí jeho lidé, poněvadž mu zůstala sotva třetina jeho lidí; a on nijak jim nechtěl dáti za pravdu. Uváděl pro to, že by tím dodával odvahy nepříteli; a zvláště že na moři před Damiettou není přístavu, v němž by mohl očekávati svých lidí, aby nás snad nezachvá-

til prudký vítr a nezahnal nás do jiných zemí, jak se stalo ostatním na Hod Boží svatodušní.

XIX. Bylo ujednáno, že v pátek před nejsvětější Trojicí král vystoupí na pevninu a půjde bojovat se Sarraceny, nebudou-li oni se tomu vzpírat. Král poručil milostpánu Janu de Beaumontovi, aby milostpánu Erardu de Brienne a mně dal odevzdati galéru, by vylodila nás a naše rytíře, neboť velikým lodím nebylo možno připlouti až k zemi.

Jakž byla vůle Boží, když jsem se vrátil na svůj koráb, nalezl jsem lodici, kterou mi dala paní de Baruth, jež byla vlastní sestřenicí hraběte montbéliardského a naší, a na lodici bylo osm mých koní. Když přišel pátek, já s milostpánem Erardem jsme se odebrali v plné zbroji ke králi prosit o galéru; o čemž nám odpověděl milostpán Jan de Beaumont, že žádné nemáme.

Když moji lidé viděli, že nebudeme mítí žádné galéry, dali se o překot s veliké lodi spouštět na šalupu, tak že se šalupa již potápěla. Když námořníci viděli, že se loď poněnáhu potápí, utekli se na velikou loď a nechali mých rytířů na šalupě. Tázal jsem se mistra, kolik jest lidí nad počet; a pravil mi, že dvacet ozbrojencův; i prosil jsem ho, ráčil-li by převéztí moje lidi na pevninu, kdybych mu ulehčil o tolik lidí; a odpověděl mi: »Převezl.« I ulehčil jsem mu tím způsobem, že je na třikrát vezl v mé lodi, v níž byli moje koně.

Zatím co jsem převážel svoje lidi, jeden rytíř, který byl z družiny milostpána Erarda de Brienne a jmenoval se Plonquet, chtěl sestoupiti s veliké lodi na šalupu, ta se však uhnula, a on padl do moře a utonul.

Když jsem se vrátil na svou loď, dal jsem na svoji malou šalupu jednoho štitonoše, kterého jsem učinil rytířem; a který se jmenoval Hugo de Vaucouleurs, a dva velmi statečné panoše, z nichž se jmenoval jeden pán Villain de Versey a druhý pán Vilém de Dammartin, kteří byli proti sobě u veliké nenávisti. A nikdo jich nemohl pohnouti by se smířili, neboť si na Morei vjeli do vlasů; a kázal jsem jim, by si odpustili svoje zášti a by se vzájemně políbili, poněvadž jsem jim přísahal na svaté ostatky, že nevstoupíme na pevninu s jejich záštím.

Tehdy jsme se vydali na pevninu a připluli jsme k šalupě velikého korábu králova, na níž jel král. A jeho lidé se jali na mne volati (poněvadž jsme pluli rychleji než oni), ať přistanu pod korouhví svatého Diviše, která odjížděla na jiné lodi před králem. Ale nedal jsem na ně: naopak jsem kázal přistati před velikým tureckým šikem, v němž bylo jistě šest tisíc jízdných.

Jakmile nás spatřili na pevnině, pobodávajice koně ostruhami, rozjeli se na nás. Když jsme je spatřili, zatkli jsme hroty svých štítů do písku i žerdi svých kopí do písku a hroty na ně. Sotva že je spatřili, jako by nachystané vrazili jim je do břicha, ukázali nám paty a prchli.

XX. Milostpán Beaudoin de Reims, moudrý muž, který vystoupil na pevninu, vzkázal mi po svém štitonoši, abych na něho počkal; a já jsem mu vzkázal, že velmi rád tak učiním, neboť na takového moudrého muže jako on věru jest třeba počkati v takovém díle; začez mi byl vděčen po celý svůj život. S ním nám přišlo tisíc rytířův; a buďte jisti, že když jsem přistal, neměl jsem ani štitonoše ani rytíře ani.

služebníka, kterého bych byl přivedl s sebou ze své země; a přece Bůh neustále mi je opatroval.

Na levo od nás přistal hrabě jaffský, který byl vlastním bratrancem hraběte montbéliardského, a z rodu Joinvillů. Ten přistal s největším leskem; neboť jeho galéra přistala všechna pomalována, pod vodou i nad ní, jeho rodovými erby, kterýžto erb jest zlatý s křížem naneseným červenou barvou. Měl jistě na tři sta veslařův na své galéře, a každý z těchto lodníkův měl štít s jeho znakem a na každém tom štítě byl praporec s jeho znakem z tepaného zlata.

Když přijížděli, zdálo se, že galéra letí, tak statně lodníci veslovali; a zdálo se, jako by hrom z nebe bil, jaký byl hlomoz od praporcův a od cymbálův, bubnův a sarracenských rohův, jež byly na galéře. Jakmile byla galéra zahánána co nejdále na písek, jak on tak jeho rytíři, velmi dobře ozbrojení a velmi dobře vystrojení, vyskákali z galéry a postavili se vedle nás. Zapomněl jsem vám říci, že když hrabě jaffský vystoupil na pevninu, kázal ihned postavit stany a příbytky; a jakmile je Sarracenové spatřili, všichni se shlukli před námi a znova se přihnali, pobodávajíce koně ostruhami, jako by se chtěli vrhnouti na nás; a když spatřili, že neutikáme, brzo se zase vrátili.

Na pravo od nás, věru jako šíp z velikého samostřilu, přistala galéra, na níž byla korouhev svatého Diviše. A když přistali, jakýsi Sarracen se vrhl mezi ně, buď že nemohl udržeti svého koně neb že myslel, že se ostatní vrhnou za ním; ale byl na kusy rozsekán.

XXI. Když král uslyšel, že korouhev svatého Diviše jest na zemi, chvatně přešel svou loď a přes zbraňování legáto-

vo, který byl s ním, nechtěl korouhve opustiti a vskočil do moře, v němž byl až pod pažďi ve vodě. A pustil se maje štít na krku, na hlavě přilbu a v ruce kopí až za svými lidmi, kteří byli na pobřeží. Když dorazil na pevninu, a spatřil Sarraceny, tázal se, jací to jsou lidé; a řekli mu, že to jsou Sarracenové; a on si dal kopí pod pažďi a štít před sebe a byl by se hnál na Sarraceny, kdyby to byli dopustili moudří mužové, kteří byli s ním.

Sarracenové třikrát vzkázali sultánovi popoštovních holubech, že král přistal k zemi, aniž kdy od něho dostali jakou zprávu, poněvadž sultán byl právě ve své nemoci; a když to viděli, mysli si, že sultán jest mrtev, a opustili Damiettu. Král tam poslal na zvědy jednoho rytíře. Ten přišel ke králi a pravil, že byl v domech sultánových, a že to jest pravda. Tehdy král poslal legáta a pro ostatní vojenské preláty, a bylo zpíváno slavné: *Te Deum laudamus*. Potom král vsedl na kůň i my všichni a táhli jsme se utábořit před Damiettu.

Bylo velmi pošetilé od Turkův, že odešli z Damietty a nedalistrhnouti mostu, který byl z lodí, což by nás bylo přivedlo do velikých nesnází; a učinili nám velikou škodu, když odcházeli, tím, že založili oheň na tržišti, kde bylo všecko zboží a vše, co se prodává na váhu. Tolik se tím stalo, jako kdyby zítra někdo (čehož Bůh uchovej!) založil oheň na pařížském Petit-Pontu.

Nuže řekněme tedy, že velikou milost nám učinil Bůh Všemohoucí, když nás uchránil smrti a nebezpečí při vystupování na břeh, když jsme přicházeli pěšky a vrhali jsme se na svoje nepřátele, kteří byli na koních. Velikou milost nám prokázal Náš Pán, že nám osvobodil Damiet-

tu, které bychom byli jistě nedobyli jinak než vyhladověním; a to můžeme jasně viděti, poněvadž vyhladověním jí dobyl král Jan za času našich otcův.

XXII. Stejně může říci Náš Pán o nás, jako řekl o synech israelských, kdež praví: *Et pro nichilo habuerunt terram desiderabilem*. A co praví potom? Praví, že zapomněli na Boha, který je byl spasil. A jak jsme na něho zapomněli, povím vám v dalším.

Nejdříve vám budu vypravovati o králi, který obeslal své barony, kleriky i laiky, a žádal jich, by muporadili, jak rozdělití to, co se ukořistilo v městě. První promluvil patriarcha a pravil toto: »Pane, zdá se mi, že bude dobře, abyste si podržel pšenici a ječmen a rýži a vše, čím se možno živiti, na zásobení města; a kažte rozhlásiti po táboře, by všechny ostatní movitosti pod trestem vyobcování byly doneseny do domu legátova.« S touto radou se shodovali všichni ostatní baronové. I stalo se takto, že všech movitostí, jež snesli do domu legátova, páčilo se jen na šest tisíc liber.

Když to bylo vykonáno, král a baronové poslali pro milostpána Jana de Valery, muže moudrého, a pravili jemu: »Pane de Valery, děl král, usnesli jsme se, aby vám legát odevzdal těch šest tisíc liber na rozdělení tam, kam se vám bude zdáti nejlépe.« — »Pane, děl moudrý ten muž, velikou poctu mi činíte, díky vám za to! ale této pocty a této nabídky, již mi činíte, nepřijmu, bude-li se líbiti Bohu; neboť bych rušil dobré obyčeje Svaté Země, že když se dobudou nepřátelská města, ze statků, jež se v nich naleznou, třetina náleží králi a dvě části náležejí poutníkům.

A tento obyčej věrně zachoval král Jan, když dobyl Da-

mietty; a jak vyprávějí staří letopisci, králové, kteří byli před králem Janem, věrně zachovávali tento obyčej. A ráčíte-li mi odevzdati ty dvě třetiny pšenice a ječmene, rýže a ostatního živobytí, rád se propůjčím a budu je rozdělovati poutníkům.« Král se nerozhodl učiniti tak, a věc zůstala na tom; proto mnozí nelibě nesli, že král porušil dobré staré obyčeje.

Lidé královi, kteří by byli měli dobrotivě zadržovati kupce, pronajímali prý jim krámy na prodávání jich zboží co mohli nejdráže; a proto se to rozhlásilo do cizích zemí: z té příčiny mnozí kupci přestali docházeti do tábora. Baronové, kteří by byli měli chrániti svého majetku, by ho užili v pravý čas a na pravém místě, jali se strojiti nákladné hostiny, mrhající masem.

Obecný lid se přidržel bláznivých žen; čímž se stalo, že král, když jsme se vrátili ze zajetí, dal výpověď přemnoha svým lidem. A tázal jsem se ho, proč to učinil; a pravil mi, že se přesvědčil, jak na vzdálenost, kam by dohodil od jeho příbytku drobným kamenem, ti, jimž dal výpověď, mívají svoje hampejzy, a to v době největší bídě, v jaké kdy vojsko bylo.

XXIII. Ale vraťme se k svému ději a řekněme tedy, že nedlouho po té, co jsme zabrali Damiettu, přihnala se před tábor všechna sultánova jízda a oblehla náš tábor se strany pozemní. Král a všechno rytířstvo se ozbrojili. Šel jsem v plné zbroji, bych promluvil s králem, a našel jsem ho, an seděl v plné zbroji na křesle a s ním v plné zbroji zkušení rytířové, kteří byli z jeho sboru. Žádal jsem ho, by dovolil, ať já a můj lid vytrhneme až ven z tábora, by se Sarraceno-

vé nevrhli na naše ležení. Když uslyšel milostpán Jan de Beaumont, oč žádám, hrozně se na mne rozkřikl a poručil mi ve jménu krále, bych nevycházel zesvého ležení, dokud mi král nerozkáže.

Zmínil jsem se o zkušených rytířích, kteří byli s králem, poněvadž jich bylo s ním osm, sami dobří rytíři, kteří dostali vojenské odměny na té i oné straně moře; a takovým rytířům se říkalo dobří rytířové. Jména těch, kteří byli rytíři u krále, jsou tato: milostpán Bohumír de Sargines, milostpán Matouš de Marly, milostpán Filip de Nanteuil, milostpán Imbert de Beaujeu, konnetabl francouzský, kterýž tam nebyl, ale byl mimo tábor, on a mistr lučištníkův s většinou seržánův králových, chráně tábora, by Turci v něm neučinili žádné škody.

I stalo se, že milostpán Gautier d' Autrèche se dal až po zuby ozbrojiti ve svém příbytku, a když ho posadili na kůň, maje na krku štít a na hlavě přilbu, dal skliditi stěny svého příbytku a rozjel se proti Turkům; a když vyjížděl zcela sám ze svého příbytku, všechna jeho družina hlasitě zvolala: »Chatillone!« I stalo se tak, že než dojel k Turkům, spadl, a kůň mu přeběhl po těle; a utekl kůň ověšen jeho zbrojí k našim nepřátelům, poněvadž Sarraceni jeli z valné části na klisnách; a proto se kůň pustil k Sarracenům.

A ti, kteří ho viděli, vypravovali, že čtyři Turci přišli na pána de Gautiera, jenž ležel na zemi; a jdouce mimo něj, krutě ho bili kyji tam, kde ležel. Odtud ho vysvobodili konnetabl francouzský a s ním několik králových seržánův, kteří ho zase zavedli v podpaždí do jeho příbytku. Když se tam s ním vrátili, nemohl mluvit; přišlo k němu několik ranhojičův a lékařův z tábora; a poněvadž se jim zdálo, že

nikterak nehrozí nebezpečnosti smrti, na obou rukou mu pustili žilou.

Velmi pozdě večer mi pravil milostpán Albert de Narcy, bychom se naň šli podívat, poněvadž jsme ho ještě neviděli, a byl to muž velikého jména a veliké důležitosti. Vešli jsme do jeho příbytku, a přišel nám v ústřety jeho komorník, abychom šli zlehka a nevzbudili jeho pána. Nalezli jsme ho ležícího na pokrývkách z menuvairu, přistoupili jsme k němu potichu a našli jsme ho mrtvého. Když to pověděli králi, pravil na to, že ani tisíc by takových nechtěl, poněvadž by nechtěli činiti dle jeho rozkazů, jako se zachoval tento.

XXIV. Sarraceni noc co noc se vplížovali do tábora a zabíjeli lidi, kde je našli spící: tak se stalo, že zabili stráž pánu de Courtenay a nechali vojína ležeti na stole a uťali mu hlavu, již odnesli. To pak učinili, že sultán dával za každou křesťanskou hlavu zlatý byzantin.

A toto pronásledování se dalo, že bitevní sbory, každý jednoho večera, střežly tábora na koních; když Sarracenové chtěli vniknouti do tábora, čekali, až zmlkne ržání koní a hluk válečníkův; tehdy za zády koní plížili do tábora a vycházeli, než se rozednilo. A proto rozkázal král, aby sbory bitevní, jež konávaly stráž koňmo, konaly ji pěšky; tak že celý náš tábor byl v bezpečí lidmi, kteří konali stráž, poněvadž byli tak rozloženi, že druh dotýkal se druhá.

Po té se král rozhodl, že neodtrhne od Damietty, dokud nepřijde jeho bratr hrabě poitierský, který přiváděl zemskou hotovost francouzskou. A aby se Sarracenové nevrhli do tábora na koních, král kázal obklíčiti celý tábor velikými

přikopy; a na těchto příkopech večer co večer lučištníci a seržánové konali stráž a u vchodu do tábora též.

Když bylo po svatém Remigiu, ježto o hraběti poitierském nebylo ani slechu (čímž král a všichni ve vojstě byli u velikém nepokoji, ani se báli, nestalo-li se jim nějaké neštěstí), připomněl jsem legátovi, jak nám děkan mauruptský poradil na moři, bychom konali tři processí po tři soboty, a jak jsme třetí sobotu dorazili na Kypr. Legát mi uvěřil a dal ohlásiti v táboře tři processí na tři soboty.

První processí vyšlo z domu legátova a bralo se do kostela Panny Marie v městě; kterýžto kostel byl zřízen ze sarracenské mešity, a legát jej zasvětil ke cti Matky Boží. Legát konal po dvě soboty kázání. Byli na něm král a bohatí mužové vojenští, jimžto legát udělil plnomocné odpustky.

Před třetí sobotou přišel hrabě poitierský, a nebylo potřeba, aby byl přišel dříve; neboť v období těch tří sobot zuřila na moři před Damiettou tak veliká bouře, že na dvě stě čtyřicet korábů, malých i velikých ztroskotalo nebo se ztratilo, i s lidmi na nich, kteří se utopili a ztratili. Kdyby tedy byl hrabě poitierský přišel dříve, jak on tak jeho lidé, všichni bývali by byli pohřbeni.

Když přišel hrabě poitierský, král svolal všechny svoje vojenské barony, by zvěděl, kterou cestou se dáti, zda na Alexandrii či na Babylon. I stalo se, že dobrý hrabě bretonský Petr a valná část vojenských baronův byli za jedno, aby král táhl obléhat Alexandrie, poněvadž jest před městem dobrý přístav, v němž by zakotvily lodi vezoucí vojsku živobytí. Tomu se vzpíral hrabě artoiský, a pravil, že by nesouhlasil, aby se šlo jinam než na Babylon, poněvadž to

jest čelní město celého království egyptského; a tak se vyjádřil, že kdo chce zabít hada, třeba, by mu nejdříve rozdrtil hlavu. Král pominul všech ostatních rad svých baronův a přidržel se rady svého bratra.

XXV. Začátkem Adventu král a vojsko vyrazili na Babylon, jak byl poradil hrabě artoiský. Nedaleko od Damietty jsme přitáhli k vodě, jež vytékala z veliké řeky; a bylo rozhodnuto, že se vojsko na den zastaví a zatarasí ono rameno, aby se mohlo přejít. Vykonal se to dosti snadno, neboť zatarasili ono rameno u samé veliké řeky, tak že se voda snadno obrátila s velikou řekou. Když jsme přecházeli přes toto rameno, sultán poslal pět set svých rytířův, nejlépe vyzbrojených, jaké mohl nalézt ve všem svém vojstě, by doráželi na vojsko královo a zdrželi náš postup.

Na svatého Mikuláše poručil král, bychom se chystali na odjezd, a zakázal, by se nikdo neosměloval odbočiti na tyto přisedší Sarraceny. I stalo se, že když se vojsko hnulo na další cestu, a když Turci viděli, že se na ně nevrháme, a zvěděli od slídilů, že král to zakázal, osmělili se a hnali se útokem na Templáře, kteří byli prvním bitevním sborem; a jeden Turek strhl na zemi jednoho templářského rytíře, zrovna před kopyta oře bratra Renauda de Vichiersa, jenž byl tehdy templářským maršálkem.

Když to spatřil, vzkřikl na ostatní bratry: »Nuže na ně, ve jménu Božím! neb už bych toho déle nesnesl.« Pobodl oře ostruhami a stejně učinilo všecko vojsko: koně našich lidí byli čerství, a koně turečtí byli již umdleni; i slyšel jsem vypravovati, že žádný tam neunikl, ale všichni zahynuli; a mnoho jich vjelo do vody a utonuli.

XXVI. A nejdříve jest potřebí, abychom promluvili o řece, jež přitéká Egyptem a z pozemského Ráje; a vypravuji vám to, abyste porozuměli jistým věcem, jež se týkají mého vypravování. Tato voda se liší ode všech ostatních řek; neboť čím na jiných řekách dále po proudu, tím více se do nich vlévá říček a potůčkův; a do této vody se nevlévají žádné, ale přitéká, jako teče, jediným korytem až do Egypta a tam se rozvětjuje v sedm ramen, jež se rozlévají po Egyptě.

A když bývá po svatém Remigiu, sedm těch řek se rozlévá po kraji a zaplavují roviny; a když voda opadne, rolníci chodí orat každý svůj pozemek pluhem bez kol a potom zasévají zase pšenici, ječmen, kmín a rýži; a osení vzchází tak dobře, že nikdo by těch polí neuměl lépe obdělati. A neví se, čím bývá způsobena ta zátopa, leda že jest z vůle Boží; a nebýti jí, nic by se v té zemi neurodilo pro sluneční žár, který by vše spálil, poněvadž v zemi té nikdy nepší. Voda jest stále kalna; také kdo z domorodcův ji chtějí píti, nabírají ji večer a rozmílají do ní čtyři mandle neb čtyři boby; a na druhý den bývá tak dobrá na pití, že jí nic nechybí.

Než řeka vtéká do Egypta, lidé, kteří v tom mají zkušenost, večer rozstírají do řeky síť; a když přijdou ráno, nalézají ve svých sítích to zboží prodávané na váhu, jež se do této země přináší, totiž zázvor, řeveň, dřevo aloové a skořici. A říkají, že tyto věci jsou z pozemského Ráje; že vítr kácí stromy, jež jsou v Ráji, tak jako kácí vítr v lesích této země suchá dřeva; a to co padá suchého dřeva do řeky, prodávají nám kupci v této zemi. Voda z řeky jest takové povahy, že když jsme ji zavěšovali (v hliněných hrn-

cích, jež vyrábějí v té zemi), na provazy svých stanův, tak vychládala na denním vedru, že bývala jako pramenitá voda.

Vypravovali v té zemi, že sultán babylonský nejednou se pokoušel zvěděti, odkud řeka teče; a posílal tam lidi, kteří si nesli zvláštní chléb, jemuž říkají dvojpečník, poněvadž se dvakrát peče; a tímto chlebem byli živi, až se zase vrátili k sultánovi. A vypravovali, že pluli proti vodě a že připluli k velikému skalinatému vrchu, na který nikdo nemohl vystoupiti. Voda padala s toho vrchu; a zdálo se jim, že na hoře bylo přemnoho stromův; a pravili, že tam spatřili divoucí kusy rozličné dravé zvěře a rozličných druhů, lvy, hady, slony, kteří přibíhali a hleděli na ně s břehu, když pluli proti proudu.

Ale vraťme se k svému prvnímu vypravování a řekněme tedy, že když řeka přitéká do Egypta, rozvětňuje se, jak jsem prve pověděl. Jedno z těchto ramen teče k Damiettě, druhé k Alexandrii, třetí k Tanisu a čtvrté k Rexi. A k tomuto rameni, jež teče k Rexi, přibyl král francouzský se svým vojskem a utábořil se mezi řekou damiettskou a řekou rexijskou; a všechna moc sultánova se utábořila na řece rexijské s druhé strany, před naše vojsko, aby nám zabránili v přechodu, což jim bylo snadno učiniti; neboť nikdo se nemohl dostat k nim přes vodu, leč plovaje.

XXVII. Král se rozhodl, že dá přes řeku na přechod k Sarracenům postavití hrázi. Na ochranu těch, kteří o ní pracovali, dal král postavití dvě pohyblivé věže, jimž se říká »kočky-hrádky«; neboť byly před těmi »kočkami« dva hrádky a za hrádky dva domy, by kryly vojiny na stráž

proti střelám válečných strojů Sarracenův, kteří měli namířeno šestnáct nejlépe zřízených válečných strojů.

Když jsme tam přišli, král dal postavit osmnáct válečných strojův, jichž strojním mistrem byl Jocelin de Cornaut. Naše válečné stroje střelily na jejich; ale nikdy jsem neslyšel, aby byly naše mnoho uškodily. Bratr králův konal stráž ve dne, a my ostatní rytířové jsme střežli »koček« v noci. Přišli jsme tam ten týden před Vánocemi.

Když byly postaveny »kočky«, začala se stavěti hráze, poněvadž král nechtěl, aby Sarracenové zraňovali ty, kteří nosili hlínu, neb na nás střelili, míříce doprostřed řeky. Při stavbě této hráze nerozumně si počínali král a všichni vojenští baronové; neboť že se jim podařilo zatarasiti jedno rameno řeky, (což bylo snadno, poněvadž je zatarasovali již tam, kde se oddělovalo od veliké řeky), mysli, že zatarasí řeku rexijskou, jež tekla již dobré půl míle od veliké řeky.

Sarracenové, aby překazili králi stavěti hrázi, dali vykopati jámy v zemi se strany svého vojska; a jakmile řeka přitékala k jamám, hnala se do jam a znova vznikal veliký příkop. Tak se stávalo, že vše, co jsme udělali za tři neděle, kazili nám v jednom dni, neboť kolik jsme řeku s naší strany zatarasili, oni se své strany ji rozšiřovali jamami, jež kopali.

Místo sultána, který umřel, a to nemocí, již si odnesl od města Emessy, učinili si hlavou jednoho Sarracena, jenž se jmenoval Scecedin, syna šaikova. Říkali, že císař Bedrich ho pasoval na rytíře. Ten vzkázal jedné části svých lidí, aby šli a vrhli se na naše vojsko se strany damiettské, a učinili tak; neboť odtáhli a přešli do jednoho města, jež

jest na řece rexijské jménem Sarmesah. Na Hod Boží vánoční já a moji rytířové jsme jedli s milostpánem Petrem d' Avallonem; právě když jsme jedli, Sarracenové, ženouce se plným tryskem, přitrhli až k našemu táboru a utratili několik ubožákův, kteří vyšli do kraje pěšky. Šli jsme se ozbrojit.

Nikdy bychom se byli nevrátili, abychom nenalezli milostpána Petra, svého hosta, jenž byl mimo tábor, vyraziv za Sarraceny. Rozjeli jsme se za ním a vysvobodili jsme ho od Sarracenů, kteří ho strhli na zemi; a přivezli jsme ho odtud i s bratrem jeho pánem du Val zase do tábora. Templáři, kteří přichvátali na volání do zbraně, dobře a směle bojovali co zadní voj. Turci najížděli až k našemu táboru: proto poručil král, abychom obklíčili náš tábor příkopy se strany damiettské, od řeky damiettské až k řece rexijské.

XXVIII. Scecedin, jehož jsem vám prve jmenoval (hlava Turkův), byl nejvýše ceněn ze všeho pohanstva. A na jeho korouhvi byl znak císařův, který ho pasoval na rytíře. Jeho korouhev byla pruhovaná: na pásu prvním byl znak císařův, který ho pasoval na rytíře; na druhém byl znak sultána alepského, a na třetím pásu byl znak sultána babyloňského.

Jméno jeho bylo Scecedin, syn šaikův; jest to jako by se řeklo starý syn starého. Toto jméno považovali v pohanstvu za převelikou věc; neboť to jsou lidé, kteří na světě nejvíce ctí staré lidi, poněvadž takto jich Bůh až do jejich stáří uchránil mrzkých potup. Scecedin, tento statečný Turkek, jak donesli královi vyzvědači, se chlubil, že na svátek svatého Šebastiána bude jísti v stanech královských.

Král, jenž se dověděl těchto věcí, rozložil své vojsko tím způsobem, že hrabě artoiský, jeho bratr, bude hájiti »koček« a válečných strojův; král a hrabě anjouský, který se stal potom králem sicilským, byli ustanoveni hájiti tábora se strany babylonské; a hrabě poitierský a my ze Šampaňska jsme měli hájiti tábora se strany damiettské. I stalo se, že prve zmíněné kníže turecké převedlo svůj lid na ostrov, který jest mezi řekou damiettskou a řekou rexijskou, kde tábořilo naše vojsko; a dal seřaditi své bitevní sbory od jedné řeky až ke druhé.

Na tento lid udeřil král sicilský a porazil jej na hlavu. V té i oné řece mnoho se jich utopilo; a přece jich zůstala veliká část, na něž se naši neodvážili, poněvadž válečné stroje sarracenské střílely mezi řeky. Při útoku krále sicilského na Turky forezský hrabě Vít prorazil na koni vojskem tureckým a vrhl se, on a jeho rytířové, na jeden sbor sarracenských zbrojnošův, kteří ho strhli na zemi; i zlámal si nohu a dva jeho rytíři přivedli ho podpaždí zase do tábora. Jen s velikou námahou vyrvali krále sicilského z nebezpečí, do něhož se vydal, a byl velmi chválen za tento památný den.

Turci se vrhli na hraběte poitierského a na nás, a my jsme se rozjeli na ně a dlouho jsme je honili; z jejich lidu mnozí byli zabiti, ale my jsme se vrátili beze ztrát.

XXIX. Jednou večer se stalo, když jsme střehli »koček-hrádkův«, že na nás přivezli válečný stroj nazývaný »pierrière«, čehož až do té doby neučinili, a vložili do praku válečného stroje řecký oheň. Když to spatřil pán Gautier d'Écurey, dobrý rytíř, jenž byl se mnou, pravil nám: »Páno-

vé, jsme v největším nebezpečí, v jakém jsme kdy byli; neboť zapáli-li naše hrádky a zůstaneme-li tu, jest veta po nás a uhoříme; a opustíme-li svá stanoviště, jichž nám bylo uloženo hájiti, budeme na posměch; proto nikdo nás nemůže ochrániti kromě Boha. Mním tedy a radím vám, abychom, kdykoliv na nás vrhnou oheň, padli na lokte své a na kolena svá a prosili Našeho Pána, by nás vtomto nebezpečí zachoval.»

Jakmile vystřelili první ránu, vrhli jsme se na lokte své a kolena svá, jakž nás poučil. První rána, již vystřelili, vletěla mezi naše dva »kočky-hrádky« a padla před nás na prostranství, jež udělalo vojsko na zatarasení řeky. Naši hasiči byli nachystáni hasiti oheň; a poněvadž Sarracenové na ně nemohli střileti pro dvě křídla přístřeškův, jež tam dal král postaviti, střileli přímo do oblak, tak že jim střely padaly přímo na ně.

Řecký oheň byl takový, že letěl z předu jistě v objemu sudu na kyselé víno, a ohnivý ohon, který z něho vyšlehoval, byl jistě tak dlouhý jako veliké kopí. Když letěl, tolik hlomozil, až se zdálo, že rachotí hrom s nebe; byl jako drak, který by letěl vzduchem. Vydával takovou jasnost, že po táboře bylo tak dobře viděti, jako by byl den, pro spoustu ohně, který vydával velikou jasnost. Tříkrát vrhali na nás toho večera řecký oheň, a čtyřikrát jej na nás metali kolečkovým samostřilem.

Kdykoliv náš svatý král uslyšel, že na nás vrhají řecký oheň, zdvihal se na svém lůžku a vztahoval ruce k Našemu Pánu a říkal s pláčem: »Krásný Hospodine Bože, zachraň mi mých lidí!« A věřím opravdu, že jeho modlitby nám v těch hrůzách velmi pomáhaly. Večer, kdykoliv padl

obeň, posílal k nám některého svého komorníka, by zvěděl, jak se nám vede a neučinil-li nám oheň nějaké škody.

Jednou, když jej metali, padal blízko »kočky-hrádku«, jehož hájili lidé milostpána de Courtenaye, a vrážel do břehu řeky. V tom mi pravil jeden rytíř, jmenoval se d' Aubigoiz: »Pane, nepomůžete-li nám, všichni shoříme; neboť Sarracenové nametali tolik svých střel, že to jest jako veliký plot, který se hrne hoře k našemu hrádku.« Vyskočili jsme a šli jsme tam a uviděli jsme, že mluvil pravdu. Uhasili jsme oheň, a než jsme jej uhasili, Sarracenové nás všechny zasypali střelami, jež metali doprostřed řeky.

XXX. Bratří královi střehli »koček-hrádků« ve dne a vystupovali na horu do hrádku, by střeleli na Sarraceny z kuší na čtverhranné šípy, jež dolétaly do tábora sarracenského. I ustanovil král, když král sicilský střehl »koček-hrádků« ve dne, abychom my jich střehli v noci. Toho dne, kterého král sicilský byl na stráži ve dne, měli jsme býti na stráži v noci; a byli jsme velmi skličeni, že Sarraceni těžce porouchali naše »kočky-hrádky«. Sarracenové přivezli »pierrière« za bílého dne, což až do té doby činívali jen v noci, a chrlili řecký oheň na naše »kočky-hrádky«.

Válečné stroje posunuli tak blízko k hrázím, jež vojsko postavilo na zatarasení řeky, že se nikdo neodvažoval do »koček-hrádků« pro válečné stroje, jež vrhaly balvany, padající na cestu. Tím se stalo, že oba naše hrádky byly zapáleny; a král sicilský byl z toho tak bez sebe, že chtěl jíti a vrhnouti se do ohně, by jej uhasil; a byl-li on tím rozlícen, já a moji rytířové jsme za to chválili Boha; neboť kdybychom byli bývali večer na stráži, všichni bychom byli uhořeli.

Když to ušel král, obeslal všechny vojenské barony a prosil jich, by mu každý dal dřeva ze svých lodí na postavení »kočky« na zatarasování řeky; a jasně jim vyložil, že není dřeva, z kterého by ji bylo lze postaviti, leda z lodí, jež přivezly naše odění po řece. Dali ho co každý chtěl, a když tato »kočka« byla postavena, dřeva toho se odhadovalo za deset tisíc liber a ještě více.

Král nařídil také, aby se s »kočkou« nepojíždělo vpřed až do dne, kdy bude řada na sicilském králi konati stráž, by mohl napravit neštěstí, jež se přihodilo s oněmi hrádky, spálenými, když on byl na stráži. Jak nařídil, tak se stalo; neboť jakmile král sicilský přišel konati stráž, velel »kočku« posunouti až na místo, kde ony dva »kočky-hrádky« byly spáleny.

Když to spatřili Sarracenové, kázali, aby všechny válečné stroje mířily na hráz, tam kam přijela »kočka«. A když viděli, že naši lidé se bojí do »kočky« pro kameny válečných strojův, padající na hráz, po níž »kočka« přijela, přivezli »pierrière«, vrhli na »kočku« řecký oheň a obrátili ji v popel. Zajisté velikou blahosklonnost prokázal Bůh mně a mým rytířům; neboť byli bychom večer konali stráž s velikým nebezpečím, jako bychom ji byli konali při oné jiné stráži, jak jsem vám prve vypravoval.

XXXI. Když to král viděl, obeslal všechny své barony do rady. I byli za jedno, že nebude možno postaviti hráze, po níž by přešli na Sarraceny, poněvadž naši lidé neuměli tolik zatarasovati řeky s jedné strany, jako jí Sarracenové s druhé strany rozšiřovali řečiště.

Tu pravil králi konnetabl milostpán Imbert de Beaujeu, že přišel jeden Beduin a pravil mu, že ukáže dobrý brod, ale jen když mu dají pět set byzantinův. Král pravil, že svolí, by se mu daly, ale jen když se ujistí o tom, co slibuje. Konnetabl to pověděl Beduinovi, a ten pravil, že brodu neukáže, nedají-li mu peněz předem. Bylo ujednáno, by se mu vyplatily, i byly mu dány.

Král rozhodl, aby vévoda burgundský a bohatí lidé ze zámoří, kteří byli v táboře, střežli tábora, by nebyl poškozen; a že král s třemi bratry přejde brodem, na místě, jež jim měl ukázati Beduin. Tato věc byla podniknuta a připravována, bychom přešli v masopustní úterý, kteréhožto dne jsme dorazili k brodu Beduinovu. Právě když svítalo, co nejpečlivěji jsme se připravili; a když jsme se schystali, vjeli jsme do řeky, a naše koně plavali. Když jsme dojeli až doprostřed řeky, ucítili jsme, že naše koně dostupují na zemi; a na břehu řeky jsme našli jistě tři sta Sarracenův, všechny sedící na koních.

Tehdy jsem řekl svým lidem: »Pánové, hleďte jen v levo, ať se každý dává v tu stranu; břehy jsou mokry, a koně se převracívají na jezdce a potápějí je.« A bylo zajisté pravda, že se utopili někteří při přechodu, a mezi jinými utonul pán Jan d'Orléans, jenž nosil korouhev s hadí hlavou. Umluvili jsme se v ten rozum, že se obrátíme proti vodě, a našli jsme cestu vyschlou; a přešli jsme tak šťastně, že Bohu díky ani jeden z nás nespádl do řeky; a jakmile jsme se přebrodivili, Turci uprchli.

Bylo poručeno, aby Templáři měli přední voj a aby hrabě artoiský vedl druhý bitevní sbor za Templáři. I stalo se tak, že jakmile se hrabě artoiský přebrodivil přes řeku, on

a všechen jeho lid udeřili na Turky, kteří se před nimi dali na útěk. Templáři vzkázali, že to jest pro ně velikou urážkou, když on má táhnouti v zadu a táhne napřed; a prosili ho, aby jich nechal napřed, jak bylo ustanoveno od krále. Nuže stalo se, že hrabě artoiský se jim neosmělil odpovéděti pro pána Foucauda du Merle, který držel udidlo jeho komoně; a tento Foucaud du Merle, jenž byl velmi dobrý rytíř, neslyšel zhola nic z toho, co pravili Templáři hraběti, poněvadž byl hluch; i zvolal: »Tož na ně, tož na ně!«

Když to uzřeli Templáři, mysleli, že by bylo hanba, kdyby nechali hraběte artoiského táhnouti před sebou; i rozjeli se o závod zběsilým tryskem a stíhali Turky, kteří se před nimi dali na útěk, celým městem Mansourahem až na pole k Babylonu. Když se hodlali vrátiti, Turci jim naházeli do ulic, jež byly úzky, klad a dřev. Tam byl zabit hrabě artoiský, pán de Couci, jenž slul Raoul, a tolik jiných rytířův, jichž počítali na tři sta. Templáři, jak mi později pravil velitel, ztratili tam dvě stě osmdesát ozbrojencův a samé jízdné.

XXXII. Já a moji rytířové jsme se rozhodli, že udeříme na oddíl Turkův, kteří si zavěšovali odění na levou ruku ve svém táboře, a vskutku jsme na ně udeřili. Když jsme je honili táborem, spatřil jsem jednoho Sarracena, jak sedal na koně: jeden jeho rytíř mu držel udidlo.

Právě když se držel oběma rukama jeho sedla, chtěje naň vsednouti, vrazil jsem mu pod pažďí svou hráli a převrhl jsem ho mrtvého; a když to spatřil jeho rytíř, nechal svého pána a jeho koně a zatkl mi, když jsem odjížděl, svou hráli mezi lopatky a srazil mne na krk mého koně a tak

mne tiskl, že jsem nemohl vytasiti svého meče, který jsem měl za pasem. I bylo mi tasiti meč, který byl za mým koněm; a když spatřil, že jsem vytasil meč, stáhl svou hráli a nechal mne.

Když já a moji rytířové jsme vyjeli z tábora sarracenského, setkali jsme se s Turky, kterých jsme odhadli nejméně na šest tisíc, kteří opustili své stany a uchýlili se do polí. Když nás spatřili, udeřili na nás a zabili pána Augona de Trichâtela, velmože conflansského, který byl se mnou u korouhve. Já a moji rytířové jsme se rozjeli a spěchali jsme vysvobodit pána Raoula de Wanoua, jenž byl se mnou a jehož svrhli na zemi.

Když jsem se vracel, Turci vráželi do mne svými hrálemi: můj kůň pod břemenem, jež cítil, klopýtl, a já jsem přeletěl koni přes hlavu. A vstal jsem zase co nejdříve, maje štít na krku a s mečem v ruce; a pán Érad de Siverey (kterému Bůh budiž milostiv!), jenž byl z mé družiny, přicválal ke mně a pravil nám, bychom se uchýlili k jednomu zbořenému domu a tam abychom vyčkali blížícího se krále. Když jsme tak ustupovali pěšky i na koni, přihnal se na nás veliký proud Turkův a mne porazili na zemi a jeli přes mne a dali mi strhnouti s krku štít.

Když se přehnali, pán Érad de Siverey vrátil se ke mně a odvedl mne s sebou a odebrali jsme se až ke zdem zbořeného domu; a tam se k nám vrátili pán Hugo d'Écot, pán Bedřich de Loupey, pán Renaud de Menoncourt. Tam se vrhli na nás Turci se všech stran; část jich vnikla do zbořeného domu a bodali nás přes zdi hrálemi. Tehdy mi pravili moji rytířové, bych uchopil za udidla jich koně, a učinil jsem tak, aby jim koně neutekli. A bránili se Turkům vel-

mi statečně, neboť byli chváleni ode všech znalcův ve vojště, i od těch, kteří to viděli, i od těch, kteří o tom slyšeli vypravovati.

Tam byl zraněn pán Hugo de Écot třemi hrálemi do obličeje a pán Raoul a pán Bedřich de Loupey jednou hrálí mezi lopatky; a rána ta byla tak široká, že krev mu tekla z těla jako ozředlem ze sudu. Pán Érard de Siverey byl fat mečem do obličeje, tak že mu nos visel na rty. A tehdy jsem si vzpomněl na pána svatého Jakuba, i vzýval jsem ho: »Krásný pane, svatý Jakube, pomoz mi a přispěj mi v této nouzi.«

Sotva jsem se pomodlil, pán Érard de Siverey mi pravil: »Pane, myslíte-li, že ani mně ani mým dědicům by nebylo s úhonou, šel bych vám požádat o pomoc k hraběti anjou-skému, kterého vidím tamhle v polích.« I pravil jsem mu: »Pane Érarde, zdá se mi, že byste si získal veliké cti, šli byste nám požádat o pomoc, bychom zachránili své životy; neboť váš život jest velmi nejist.« A měl jsem pravdu, neboť zemřel od této rány. Tázal se o radu všech našich rytířův, kteří tam byli, a všichni mu doporučovali to, co já; a když to slyšel, prosil mne, bych mu pustil jeho koně, je-hož jsem s ostatními držel za udidlo; i učinil jsem tak.

Pán Érard přijel k hraběti anjou-skému a požádal ho, by mi přispěl na pomoc, mně a mým rytířům. Jeden bohatý člověk, který byl s ním, ho zrazoval; ale hrabě anjou-ský mu pravil, že učiní, oč ho žádal můj rytíř: i obrátil koně nám na pomoc a s ním se rozjela část jeho seržánův. Když to spatřili Sarracenové, nechali nás. Dříve ještě než tito seržánové, přijel pán Petr d' Auberive s mečem v ruce; a když spatřil, že Sarracenové nás nechali, vrhl se na všecku

silu Sarracenův, kteří drželi pána Raoula de Wanou, a osvobodil ho přetěžce raněného.

XXXIII. Když jsem stál na zemi se svými rytíři, raněn, jak prve pověděno, přitrlh král s celým svým bitevním sborem, s velikým pokřikem, za hlaholu trub a za hřmotu kottlův; a zastavil se na jedné nasýpané cestě. Ale nikdy jsem nespatrił tak krásného rytíře; vynikal nad všecıky svěłidi, převyšuje je o hlavu, oděn jsa v zlatou příłbu, v ruce drže němeccıy meč.

Když tam byl zastaven, jeho dobří rytířové, jež měl ve svém bitevním sboru, jež jsem vám už dříve jmenoval, vrhli se do Turkův, i mnoho stateccıných rytířův, kteří byli v královc bitevním sboru. A vězte, že bylo překrásné klání; neboť nikdo nestřilel ani z luku ani z kuše, ale byl to zápas palcáty a mečí mezi Turky a našimi lidmi, kteří byli vespolek pomíseni. Jeden můj štítonoš, který ujel s mou korouhví a vrátil se ke mně, odevzdal mi jednoho mého flanderského valacha, na nějž jsem si sedl, a jel jsem až k samému králi.

Když jsme byli takto, pán Jan de Valery, moudrý ten muž přišel ke králi a pravil, že mu radí, aby se dal v pravo na řeku, by měl na pomoc vévodu burgundského a ostatní, kteří střeħli tábora, jeıž jsme opustili, a aby jeho seržánové měli co pítı, neboť vedro jıž velmi stouplo.

Král poručil svým seržánům, by jeli pro jeho dobré rytíře, jež míval u sebe na radu: a jmenoval je všecıky jich jmény. Seržánové jeli pro ně do sece, kde zuřil veliký boj mezi nimi a Turky. Přijeli ke králi, i tázal se jich o radu; a pravili, že pán Jan de Valery mu radí velmi dobře; a tehdy

králrozkázal praporu svatodivišskému a svým korouhvím, by se daly v pravo na řeku. Když se vojsko královo hnulo, znova se rozhlaholily trubky, rozvířily kotly a zaduly sar-racenské rohy.

Nebyli daleko, když dostal několik vzkazův od svého bratra, hraběte poitierského, od hraběte flanderského a od mnoha jiných bohatých mužův, kteří tam měli své bitevní sbory, kteřížto všichni ho prosili, aby zůstal; neboť byli tak svíráni od Turkův, že nemohli táhnouti za ním. Král znovu povolal všech svých zkušených rytířův své rady, a všichni mínili, aby sečkal; a za chvíli se vrátil pán Jan de Valery a vytýkal králi a jeho radě, že stáli. Po té celá jeho rada byla toho mínění, aby se dal na řeku, jak to byl radil pán de Valery.

A v tom přijel k němu konnetabl pán Imbert de Beaujeu a pravil mu, že hrabě artoiský, jeho bratr, se brání v jednom domě mansourahském, aby mu jel na pomoc. A král mu pravil: »Konnetable, jeďte napřed a já pojedu za vámi.« I pravil jsem konnetablovi, že budu jeho rytířem, a on mi za to velmi děkoval. Vydali jsme se do Mansourahu.

Tehdy se přihnal ke konnetablovi jeden palcátník všecek poděšen a pravil mu, že král byl zastaven a že mezi něho a nás vtrhli Turci. Obrátili jsme se a spatřili jsme, že jich bylo mezi ním a námi jistě tisíc a ještě více; a nás bylo jenom šest. Tu jsem pravil konnetablovi: »Pane, nelze nám dostati se ke králi skrze tyto lidi: ale pojedme proti proudu a položme tento příkop, jež vidíte před sebou, mezi sebe a je, a tak nám bude možno vrátiti se ke králi.« Jak jsem radil, tak konnetabl učinil. A vězte, že kdyby si nás byli všimli, byli by nás všechny pobili; ale mysleli jen na krále

a na ostatní veliké bitevní sbory: proto mysleli, že jsme z jejich lidí.

XXXIV. Zatím co jsme se vraceli po proudu po břehu řeky, mezi potokem a řekou, spatřili jsme, jak král přitáhl na řeku a jak Turci odráželi ostatní bitevní sbory královny, zuřivě bojující palcáty a meči; a zatlačili všechny ostatní bitevní sbory se sborem královým na řeku. Zmatek byl tak hrozný, že mnozí z našich lidí chtěli se zase přeplaviti k vévodovi burgundskému: čehož nemohli učiniti, neb koně byli unaveni a den byl parný; tak že jsme viděli, jedouce po proudu, jak po řece plulo plno kopí a štítův a koní i lidí, kteří se topili a hynuli.

Přijeli jsme k jednomu můstku, který byl přes potok, a pravil jsem konnetablovi, abychom zůstali a hájili tohoto můstku, »neboť opustíme-li jej, vrhnou se na krále s této strany; a budou-li naši lidé sevřeni se dvou stran, snadno byli by ztraceni.« I učinili jsme tak. A říkají, že bylo veta po nás již toho dne, nebýti královny osoby. Neboť pan de Courtenay a pán Jan de Saillenay mi vypravovali, že šest Turkův uchopilo za udidlo králova oře a odváděli krále do zajetí; a on načisto sám se osvobodil, rozdávaje mocné rány mečem. A když jeho lidé viděli, jak se král brání, vzmužili se a mnozí z nich upustili od přeplavání řeky a obrátili se na pomoc králi.

Rovnou k nám, kteří jsme střežli mostu, přihnal se bretonský hrabě Petr, který jel přímo od Mansourahu a byl raněn mečem do obličeje, tak že mu krev tekla do úst. Jel na nevysokém dobře urostlém koni; uzdu měl zaklesnutu na luk sedla a držel jej oběma rukama, aby jeho lidé, kte-

ří byli za ním, kteří se naň velmi tlačili, neuchýlili ho, by nepřešel po mostě. Zdálo se, že věru málo si jich vážil, neboť když plival krev z úst, říkal přechasto: »Hola, při Hlavě Boží, viděli jste takové uličníky?« Na konci jeho bitevního sboru jel hrabě soissonsský a pán Petr de Neuville, kterého nazývali Caier, který si utržil dosti ran toho dne.

Když přejeli a když Turci spatřili, že střežeme mostu, upustili od jich stíhání, i také když spatřili, že jsme k nim obráceni obličejí. Přijel jsem k hraběti soissonskému, jehož vlastní sestřenici jsem pojal za choť, a pravil jsem mu: »Panne myslím, že byste dobře učinil, kdybyste zůstal a hájil tohoto můstku; neboť opustíme-li tento můstek, Turci, jež vidíte před sebou, vhrnou se po něm, a tak bude král sevřen ze zadu i z předu.« A tázal se, kdyby zůstal, zůstal-li bych též; a odpověděl jsem mu: »Velmi ochotně bych zůstal.« Když to slyšel konnetabl, pravil mi, abych odtud neodjížděl, dokud se nevrátí, a že nám pojede pro pomoc.

XXXV. Když jsem tam zůstal na svém valachu, zůstal se mnou na pravo hrabě soissonsský a na levo pán Petr de Neuville. Tehdy aj, přihnal se jeden Turek od bitevního sboru králova, který byl za námi, a palcátem udeřil ze zadu pana Petra de Neuville a ranou, již mu zasadil, srazil jej na krk jeho koně a potom se pustil za most a vrhl se mezi své lidi. Když Turci spatřili, že můstku neopouštíme, přebředli potok a pustili se mezi potok a řeku, jako jsme učinili my, chtějíce jeti po proudu; a my jsme se nastrojili na ně tím způsobem, že jsme byli úplně připraveni vrhnouti se na ně, ať by byli chtěli přejíti ke králi či chtěli přejeti přes můstek.

Před námi byli dva seržánové královi, z nichž jeden se jmenoval Vilém de Boon a druhý Jan de Gamaches, proti nimž Turci, kteří se pustili mezi řeku a potok, přivedli spoustu sprostých pěšákův, kteří na ně házeli hroudami, nikterak však jich nemohli zatlačit k nám. Posléze přivedli jednoho sprostého pěšáka, který na ně vrhl třikrát řecký oheň. Jednou Vilém de Boon zachytil hrnec s řeckým ohněm svým kulatým štítem; neboť kdyby byla jen nitka na něm chytila, celý by býval shořel.

Byli jsme zasypáváni střelami, jež létaly mimo ony seržány. Stalo se, že jsem našel po některém Saracenovi kazajku vycpávanou koudelí: obrátil jsem si ji rozevřenou stranou k sobě a učinil jsem si z kazajky štít, který mi byl velmi na prospěch, neboť jsem byl raněn jich střelami jen na pěti místech, kdežto můj kůň na patnácti. Stalo se též, že jeden můj občan joinvillský mi přinesl jednu korouhev s mým znakem a železný bodec na hráli; a kdykoliv jsme spatřili, že dotírají na seržány, rozjížděli jsme se na ně a oni prchali.

Dobrý hrabě soissonsý v této psotě, v níž jsme se octli, vtipkoval se mnou a pravil mi: »Senešale, nechme houkati té chamradi, neboť při čepici Boží (to bylo jeho klení) ještě budeme vypravovati, vy a já, o tomto dni v komnatách paní.«

XXXVI. Večer když zapadalo slunce, přivedl nám konnetabl pěší královské lučištníky, a seřadili se před nás; a když Sarracenové je spatřili, jak stoupají na třmeny kuší, prchli a nechali nás. A tu mi pravil konnetabl: »Senešale, toť velmi dobře; nuže vy se odeberte ke králi a neopouštějte

ho, dokud se nevrátí do svého stanu.« Sotva jsem přišel ke králi, přišel k němu pán Jan de Valery a pravil mu: »Sire, pán de Châtillon vás prosí, abyste mu posloužil za zadní voj.« A král to učinil velmi ochotně a potom se vydal na cestu. Když jsme jeli odtud, dal jsem mu sníti jeho přílbu a propůjčil jsem mu svého železného klobouku, aby si uvolnil.

A tehdy, když přešel řeku, přivítal k němu bratr Jindřich de Ronnay, vrchní hôpitalský, a v plné zbroji políbil mu ruku. A král se ho tázal, neví-li něco o hraběti artoiském, jeho bratru; i pravil, že zajisté má o něm zprávy, neboť jest bezpečen, že jeho bratr hrabě artoiský jest v Ráji: »Ach, sire, děl vrchní, máte za to velikou útěchu, neboť tak veliké cti ještě nikdy nedošel král francouzský, jaké jste došel vy. Neboť, hodlaje bojovati s nepřitelem, přelplavil jste se koňmo přes řeku, na hlavu jste je porazil a zmocnil jste se jich válečných strojův a jich ležení, v kterém ještě dnešní noci budete spáti.« A král odpověděl, že třeba velebiti Boha za vše, co mu dává: a tehdy kanuly mu z očí převeliké slzy.

Když jsme přijeli do tábora, sarracenští pěší drželi s jedné strany provazy jednoho stanu, který byli strhli, a náš nižší lid jej držel s druhé. Velitel Templářův a já jsme se na ně rozjeli; i dali se na útěk a stan zůstal našim lidem.

A v této bitvě bylo mnoho lidí, i velmi hrdých pánův, kteří prahanebně prchali po můstku, o němž jsem vám vyprávěl, a utekli zděšení; žádnou mocí jsme jich nemohli zdržeti při sobě: těch bych jmenoval mnoho, pomlčím však o nich, neboť jsou již na pravdě Boží.

Ale o pánu Vítu Mauvoisinovi přece promluvíme; neboť přijel z Mansourahu čestně. A jistě celou tu cestu, kterou

jsme konnetabl a já vykonali proti proudu, on konal po proudu. A jak Turci zatlačili hraběte bretonskeho a jeho bitevní sbor, zatlačili též pána Víta Malvoisina s jeho bitevním sborem; on a jeho lid získali si veliké slávy v tom boji. A nebylo divu, když se on a jeho lid tak statečně bili toho dne, neboť jsem se dozvěděl (od lidí, kteří byli dobře známi v jeho vojstě), že málem celý jeho sbor byli rytířové z jeho rodu a rytířové, kteří byli jeho nápravníky.

Když jsme potřeili Turky a vypudili jez jich ležení a když už nikdo z našich lidí nezůstal v táboře, do sarracenského tábora se vrhli Beduinové, kteří byli lidé velmi vysocí. Ti nenechali ani stébla v sarracenském táboře, ale odnesli vše, čeho tam nechali Sarracenové; a nikdy jsem neslyšel, že by Beduinové, kteří jsou poddanými Sarracenův, byli méně vážení proto, že jim něco vzali nebo uloupili, poněvadž mají takový zvyk a takový obyčej, že se vrhají vždy na nejslabší.

XXXVII. Poněvadž toho potřebí k mému vypravování, povím vám, jací lidé jsou Beduinové. Beduini nevěří v Mahometa, nýbrž věří v zákon Aliho, jenž byl strýcem Mahometovým; a Starcové s Hor též v něj věří, ti, kteří vychovávají Assassiny. A věří, že když někdo umře za svého pána nebo při nějakém dobrém záměru, jeho duše odchází v lepší tělo a šťastnější než prve; a proto Assassini nedbají příliš, zabijí-li je, když vykonávají rozkaz Starce s Hor. O Starci s Hor zatím pomlčíme a promluvíme o Beduinech.

Beduini nebydlí ve vesnicích ani v městech ani v hradech, ale vždy spávají v poli; a své domácnosti, ženy a děti večer na noc nebo ve dne, když bývá špatné počasí, u-

krývají do jakéhosi příbytku, který robí z obručí spojených bidly, jako bývají na vozech pro paní; a na tyto obruče natahují ovčí kůže, jež se nazývají kůže damažské, valchované s kamencem; Beduinové sami mají z nich veliké kožichy, jež jim hálí celé tělo a nohy s hora až dolů.

Když večer prší a když jest v noci špatné počasí, zabalují se do svých kožichů a snímají koním udidla a nechávají jich pásti u sebe. Ráno rozestírají si kožichy na slunce, trouje a valchují; a potom nic neviděti, že by byly večer promočený. Víra jejich jest taková, že nikdo nemůže umřít leč ve svůj den, a proto si nechtějí oblékati brnění; a když klnou svým dětem, říkají jim: »Tak budiž proketo jako Frank, který se obrňuje ze strachu před smrtí!« Do boje nebrávají si nic nežli meč a kopí.

Skoro všichni jsou oblečeni v komže jako kněží; hlavy mají omotány plátny, jež si obtácejí pod bradu: tím bývají škaredi a ohyzdní na pohled, neboť vlasy na hlavě a vousy mají úplně černé. Živí se mlékem svého dobytka a kupují si na planinách bohatých lidí pastviny, na nichž se jejich dobytek pase. Kolik jich jest, nikdo by neuměl pověděti; neboť jsou v království egyptském, v království jerusalémském a ve všech ostatních zemích Sarracenův a nevěřících, jimž odvádějí každý rok veliké daně.

Setkal jsem se v této zemi od té, co jsem se vrátil ze zámoří, s některými zpronevěřilými křesťany, kteří se přidržovali zákona beduinského a říkali, že nikdo nemůže zemřít leč ve svůj den; a jejich víra jest tak zvrácená, že to jest, jako by někdo říkal, že Bůh nemá moci nás zachrániti. Neboť by věru byli pošetilci, kdo by sloužili Bohu, kdybychom nevěřili, že má moc prodloužiti naše životy a ostří-

hati nás všeho zlého; a v něho máme věřit, neboť jest mocen učiniti všechny věci.

XXXVIII. Nuže povězte tedy, jak jsme se král i my vrátili v noci z nebezpečné bitvy svrchu vyličené a jak jsme se rozložili na tom místě, odkud jsme zahnali své nepřátele. Moji lidé, kteří zůstali v našem táboře, z něhož jsme vyšli, přinesli mi stan, jež mi dali Templáři a vztyčili mi jej před válečné stroje, jež jsme ukořistili na Sarracenech; a král dal postavit na stráž k válečným strojům seržány.

Když jsem ulehl na lůžko, na němž bych byl velmi potřeboval si odpočinouti pro rány, jichž se mi dostalo předchozího dne, nebylo mi toho dopřáno; neboť dříve než se zcela rozednilo, rozlehlo se naším táborem: »Do zbraně, do zbraně!« Zbudil jsem svého komorníka, jenž spal přede mnou, a pravil jsem mu, by se šel podívat, co se děje. I vrátil se všecek zděšen a pravil mi: »Sire, vzhůru, vzhůru! neboť hle, přijeli Sarracenové na koních a zahnali královské seržány, kteří střežli válečných strojův, a zatlačili je mezi provazy našich stanův.« Vstal jsem a přehodil jsem si na záda vycpávanou kazajku a na hlavu železný klobouk a zvolal jsem na své seržány: »Při svatém Mikuláši, ti tu nezůstanou!« Moji rytířové přichvátali ke mně jak byli samá rána, i zapudili jsme seržány sarracenské od válečných strojův až k jednomu hrubému voji jízdných Turkův, kteří byli u samých válečných strojů, jež jsme ukořistili. Žádal jsem krále, by nám pomohl, neboť ani já ani moji rytířové jsme se nemohli obléci do osnířův pro rány, jež jsme utrhli; a král nám poslal pána Gauchera de Châtillona, který se rozložil před námi mezi nás a Turky.

Když pán de Châtillon zatlačil pěší sarracenské seržány, couvli k jednomu hrubému voji Turkův jízdných, který byl seřazen před naším táborem, abychom se nevrhli z nena-dání na vojsko sarracenské, jež tábořilo za nimi. Z tohoto jízdného voje tureckého sestoupilo na zemi osm jejich ná-čelníkův, velmi dobře ozbrojených, kteří si postavili ze se-kaných kamenův ohradu, aby jich nezraňovali naši lu-čištníci: těchto osm Sarracenův střílelo na neurčito do našeho tábora a zranili mnoho našich lidí a našich koní.

Já a moji rytířové jsme se sešli do porady a umluvili jsme se, že až nastane noc, odneseme kameny, jimiž se ohradili. Jeden můj kněz, který se jmenoval pán Jan de Voisey, byl s námi, když jsme se umlouvali, a nečekal tak dlouho, ale odešel z našeho ležení zcela sám a pustil se k Sarracenům, jsa oblečen ve vycpávanou kazajku, na hlavě máje železný klobouk, s kopím (jež se ploužilo po zemi) pod pažďí, aby ho Sarracenové nezpозorovali.

Když přišel k Sarracenům, kteří si ho ani nepovšim-li, poněvadž ho viděli úplně samotna, vytrhl z podpaždí svou hráli a vrhl se na ně. Ani jeden z těch osmi se mu ne-bránil, ale všichni se dali na útěk. Když jízdní Sarracenové spatřili, že jich pánové utíkají, rozjeli se osvobodit jich, a z našeho tábora vyrazilo až na padesát seržánův; a jízdní Sarraceni přijeli tryskem a neodvážili se utkati s našimi pěšími, ale uhýbali se před nimi.

Když to učinili dvakrát neb třikrát, jeden z našich ser-žánův uchopil vprostřed svou hráli a mrštil jí po jednom Turkovi na koni a zasáhl ho jí do žeber; a raněný odnesl ssebou vláčeující se kopí, jehož bodec měl v žebrách. Když to Turci spatřili, již se neodvážili přijížděti a naši seržá-

nové odnesli ony kameny. Od té doby byl můj kněz dobře znám ve vojště a ukazovali ho druh druhu a říkali: »To jest kněz pána de Joinville, co zahnal osm Sarracenův.«

XXXIX. Tyto věci se přihodily v první den postu. Téhož dne jeden statečný Sarracen, jehož si naši nepřátelé učinili náčelníkem za Scecedina, syna šejkova, kterého ztratili v boji v masopustní úterý, vzal válečnou suknicí hraběte artoiského, který zahynul v oné bitvě, a ukázal ji všemu lidu sarracenskému a pravil jim, že to jest válečná suknice králova, jenž byl zabit. »A tyto věci vám ukazují, poněvadž těla bez hlavy není se třeba báti, ani lidu bez krále. Tož, líbí-li se vám, v pátek udeříme na ně, a jste, zdá se mi, povinni s tím souhlasiti, neboť jistě ani jeden nám neujde, poněvadž pozbyli své hlavy.« A všichni souhlasili, že v pátek poženou na nás útokem.

Královi vyzvědači, kteří byli v táboře sarracenském, donesli králi tyto noviny. A tehdy rozkázal král všem náčelníkům vojenských sborův, aby již v půl noci veleli svým lidem ozbrojiti se a vytáhli ze stanův až k hrazení, jež bylo z dlouhých dřev, aby se Sarracenové nevrhli do tábora; a byla tak vražena do země, že se pěšky mohlo mezi nimi procházeti. A jakž byl král rozkázal, stalo se.

Právě když vycházelo slunce, prve jmenovaný Sarracen, jehož si učinili náčelníkem, přivedl na nás čtyři tisíce jízdných Turkův a kázal je všecky seřaditi kolem našeho tábora a kolem sebe, od řeky, jež přitéká od Babylonu, až k řece, jež se oddělovala u našeho tábora a tekla k městu, jež se nazývá Rexi. Když to učinili, přivedli na nás zase tak velikou sílu pěších Sarracenův, že nám znova obklíčili celý náš

tábor, tak jako jej obklíčili jízdní. Za těmito dvěma vojsky, o nichž vám vypravuji, dali seřaditi všecku brannou moc sultána babylonského, by jim přispěli na pomoc, kdyby bylo třeba.

Když to učinili, náčelník zcela sám jel na nevzhledném koníku podívat se, jak jest rozloženo naše vojsko; a dle toho, jak viděl, že naše voje tam neb onde jsou četnější, jezdil si pro svoje lidi a sesiloval své voje proti našim. Po té kázal Beduinům, jichž bylo jistě na tři tisíce, by přešli k táboru, jehož střehl vévoda burgundský, který byl mezi oběma řekami. A to učinil, poněvadž si myslel, že král asi pošle vévodovi část svého lidu, by mu pomohli proti Beduinům, čímž by se bylo královo vojsko ztenčilo.

XL. Tyto věci pořádal až do poledne; a tehdy dal rozvířiti bubny, jež se nazývají nakéry, a tehdy vrhli se na nás pěšky i na koni. Nejprve vám povím o králi sicilském (který byl tehdy hrabětem anjouským), poněvadž byl první od Babylonu. Utkali se s ním tím způsobem, jako se hraje v šachy, neboť ho podráždili k útoku svými pěšci, tím že pěšci naň metali řecký oheň. A jízdní i pěšci tak na ně dotírali, že král sicilský, jenž byl mezi svými rytíři pěšími, byl nadobro ztracen. I přišli ke králi a pravili mu, v jakém nebezpečí se ocitá jeho bratr. Když to uslyšel, rozjel se do vojův svého bratra s mečem v ruce a vrhl se mezi Turky tak daleko, že mu na podocasník koňův hodili řecký oheň. A že na ně tak vyrazil, pomohl králi sicilskému a jeho lidu; i zahnali Turky ze svého tábora.

Vedle sboru krále sicilského byl sbor baronův ze zámoří, jehož náčelníky byli pán Vít d'Ibelin a pán Balduin, jeho

bratr. Vedle jejich sboru byl sbor pána Gautiera de Châtillona, plný zkušených mužův a dobrého rytířstva. Tyto dva sbory se hájily tak statečně, že se Turkům nikdy nepodařilo jimi prorazit ani jich zatlačiti.

Vedle sboru pána Gautiera byl bratr Vilém de Sonnac, velitel templářský, s tím hloučkem bratří, kteří mu zbyli z úterní bitvy. Velitel ten dal před sebou zříditi záštitu z válečných strojů sarracenských, jež jsme ukořistili. Když Sarracenové naň hnali útokem, metali řecký oheň na ohraď, již dal zříditi; a oheň snadno ji zapálil, neboť Templáři do ní dali spoustu jedlových prken. A vězte, že Turci nečekali, až oheň vše spálí, ale vrhali se na Templáře plameny.

A v této bitvě bratr Vilém, velitel Templářův, ztratil oko a druhé ztratil v poslední den masopustu; a řečený pán od toho umřel, Bůh mu budiž milostiv! A vězte, že aspoň na jitro půdy za Templáři, kteří tak byli zasypáváni střelami, jež na ně metali Sarracenové, vůbec nebylo viděti země pro spoustu střel.

Vedle sboru templářského byl sbor pána Víta Mauvoisina; kteréhožto sboru Turci nikdy nemohli zdolati; přece však Turci polili pána Víta Mauvoisina řeckým ohněm, že jeho lidé jen stěží jej mohli uhasiti.

XLI. Od bitevního sboru pána Víta Mauvoisina brazení, jež obkličovalo náš tábor, klesalo a táhlo se k řece jistě na vzdálenost, co by dohodil prostředním kamenem. Odtud se obracelo hrazení kolem ležení Viléma hraběte flanderského a až k řece, jež tekla k moři. Naproti tomu, který se hrnul od pána Víta Mauvoisina, byl náš bitevní sbor; a poněvadž čelil Sarracenům sbor flanderského hraběte Viléma, neod-

vážili se přijíti k nám: čímž nám Bůh prokázal velikou šetrnost, neboť ani já ani moji rytířové jsme neměli osnířův ani štítův, poněvadž jsme byli samá rána z bitvy posledního dne masopustního.

Vrhli se velmi prudce a statečně na hraběte flanderského, pěšky i na koních. Když jsem to spatřil, velel jsem svým lučištníkům, by stříleli na jízdné. Když Sarracenové na koních spatřili, že jsou zraňováni od nás, dali se na útěk; a když to spatřili lidé hraběcí, opustili tábor a vyrazili přes hrazení, vrhli se na pěší Sarraceny a rozprášili je. Bylo jich mnoho zabito a bylo ukořistěno mnoho jejich štítův, vykrojených na pravé straně. Tam se proslavil Gautier de la Horgne, jenž nosil korouhev pána d' Apremonta.

Vedle sboru hraběte flanderského byl sbor hraběte poitierského, bratra králova; kterýžto sbor hraběte poitierského byl pěší a on zcela sám byl na koni; kterýžto sbor hraběcí Turci na hlavu porazili a hraběte poitierského odváděli zajatce. Když to uslyšeli řezníci a ostatní mužové v táboře a ženy prodavačky, strhli pokřik v táboře a s pomocí Boží hraběte zachránili a Turky z tábora vyhnali.

Vedle sboru hraběte poitierského byl sbor pána Josseranda de Brancia, který byl přišel do Egypta s hrabětem, jeden z nejlepších rytířův, jací byli ve vojstě. Ten spořádal své lidi tak, že všichni jeho rytířové stáli; a on seděl na koni, jako též jeho syn pan Jindřich a syn pána Josseranda de Mantona; a těch nechal na koních, poněvadž to byli hoši. Několikrát Turci rozprášili jeho lidi. Kdykoliv uviděl zmatek ve svých řadách, rozjížděl se a vrhal se na Turky ze zadu; a tak Turci několikrát se odvrátili od jeho lidí a vrhali se na něho.

Přece však by jim to nic nepomohlo, aby jich byli Turci všech neporubali na bojišti, nebýti pána Jindřicha de Cóna, který byl v táboře vévody burgundského, rytíře moudrého, udatného a důmyslného; a kdykoliv viděl, že se Turci vrhají na pána de Branciona, velel královským lučištníkům, by stříleli přes řeku na Turky. A tak vyvázl pán de Brancion z řeže toho dne, že z dvaceti rytířův, jež měl kolem sebe, ztratil jich dvanáct, nepočítaje ostatního lidu branného; a on sám byl tak dobit, že se již nikdy neudržel na nohou a zemřel od těchto ran, ve službě Boží.

Povím vám něco o pánu de Brancionovi. Byl, když skónával, v třiceti šesti bitvách a šarvátkách, v nichž si dobyl ceny statečnosti. Viděl jsem ho na jedné výpravě hraběte chalonského, jehož byl bratrancem; a přišel ke mně a k mému bratrovi a pravil nám jednou na Veliký Pátek: »Synovcové, pojdte mi pomoci, vy i vaši lidé, neboť Němci se vloupávají do kostela.« Šli jsme s ním a vrhli jsme se na ně s tasenými meči; po veliké námaze a velikém boji vypudili jsme je z kostela.

Když to bylo vykonáno, moudrý ten muž poklekl před oltářem a nahlas děkoval Našemu Pánu a pravil: »Pane, prosím tebe, smiluj se nade mnou a vytrhni mne z těchto válek mezi křesťany, v nichž jsem dlouho žil; a uděl mi, ať mohu umřít v tvých službách, abych si tím získal tvého království nebeského.« A tyto věci jsem vám připomněl, poněvadž věřím, že Bůh mu toho dopřál, jak jste prve mohli viděti.

Po bitvě prvního pátku postního král obeslal k sobě všechny své barony a pravil jim: »Velikými díky jsme povinni Našemu Pánu za to, že nás dvakrát tohoto týdne tak

poctil, že v úterý, posledního dne masopustního, jsme je vyhnali z jejich ležení, odtud, kde nyní táboříme, a že v pátek potom, který se právě končí, jsme se jim ubránili, my pěší jim na koních. « A mluvil k nim mnoho jiných krásných slov, by jich posilnil a povzbudil.

XLII. Poněvadž dlužno vypravovati dále, třeba děj poněkud promísiti, bychom vysvětlili, jak sultánové drží své lidi v pořádku a kázni. Jest pravda, že největší část svého rytířstva měli z cizincův, které kupci brali z cizích zemí, by je prodávali; a Turci je kupovali velmi rádi a velmi draho. A tyto lidi, jež vodili do Egypta, brali ve východních zemích, poněvadž když některý východní král porazil jiného, bral ubohé lidi, kteří mu padli do moci, a prodával je kupcům; kupci pak je zase přicházeli prodávat do Egypta.

Bylo to tak zřízeno, že hochy, než jim vyrazily vousy, sultán vychovával ve svém domě; dle toho totiž, jací byli, sultán jim pořizoval luky na jejich silu; a jakmile sesílili, odhazovali své slabé luky do sultánovy zbrojnice a zbrojní mistr jim vydával luky tak silné, jaké mohli napnouti.

Erb sultánův byl zlatý; a erb, jaký nosil sultán, nosili též tito jinoši, a byli nazýváni bahariz. Jakmile jim vyrážely vousy, sultán je povyšoval na rytíře. A měli erb sultánův, vyjma že měli nějaký přídavek, totiž červená nebo růžová znamení neb červené pásy nebo ptáky nebo jiná znamení, jež přidávali na zlatý erb, jak se jim líbilo.

A tito lidé, o nichž se vám zmiňuji, nazývali se »z Halky«,¹ neboť bahariz spávali v stanech sultánových. Byl-li sultán v poli, mužové »z Halky« tábořili kolem příbytku

¹ *Halka*, arabské slovo, znamená *kruh* nebo v širším smyslu *stráž*

sultánova a bývali ustanoveni střici osoby sultánovy. U dveří sultánova příbytku tábořili v malém stánku sultánovi přídveřníci a jeho hudci, kteří měli sarracenské rohy a bubny a nakéry. A tropívali na úsvitě a k večeru takový hluk, že kdo byli vedle nich, nemohli si rozuměti; a bylo je jasně slyšeti po táboře.

Hudci ti nebyli by se odvážili sáhnouti ve dne na své nástroje, leč z rozkazu náčelníka »Halky«: čímž se stávalo, že když chtěl sultán něco naříditi, posílal si pro náčelníka »Halky« a jemu dával svůj rozkaz. A tehdy na slovo náčelníkovy serozezvučely nástroje sultánovy a tehdy všechno vojsko se sbíhalo a poslouchalo, co rozkazuje sultán: náčelník »Halky« to oznamoval a všechno vojsko to konalo.

Když sultán bojoval, rytířové z »Halky«, dle toho jak se osvědčovali v boji, byli povyšováni sultánem na emiry, a dával jim za družinu dvě stě neb tři sta rytířův; a čím byli udatnější, tím více jim jich sultán dával.

Cenou uchovanou těmto rytířům jest, že když jsou tak udatní a tak bohatí, že nelze více a že sultán se bojí, aby ho nezabili a nezbavili statkův, dává je lapiti a umoriti ve svém vězení, a jich ženám, co mají, pobere. A toto učinil sultán těm, kteří zajali hraběte montfortského a hraběte barského, a tak učinil též Bondochar s těmi, kteří porazili na hlavu krále armenského, neboť mníce, že se jim dostane odměny, sestoupili s koní a pěšky jej šli pozdravit tam, kde honil divokou zvěř. A odpověděl jim: »Nevítám vás«; neboť mu pokazili honbu. A dal jim stíti hlavy.

XLIII. Nuže vraťme se k svému vypravování a povězme, že sultán, jenž zemřel, měl pětadvacetiletého syna; chytré-

ho, obratného a zlomyslného; a poněvadž se obával, aby ho nezbavil statkův, dal mu jedno království, jež měl na vychodě. Když sultán skonal, emirové poslali pro něho, a jakmile přišel do Egypta, vzal a odňal otcovým úředníkům senešalovi, konnetablovi a maršálkovi zlaté hole a dal je těm, kteří s ním přišli z Východu.

Když to viděli, byli tím velmi pobouřeni i všichni ostatní, kteří byli z rady otcovy, pro urážku, již jim učinil. A poněvadž se báli, aby jim neučinil, jak jeho otec učinil těm, kteří zajali hraběte barského a hraběte montfortského, jak pověděno prve, tolik se přičinili získati muže z »Halky« (o nichž jsme se prve zmínili, jimž bylo stříci osoby sultánovy), až jim přislíbili, že na jejich žádání sultána utratí.

XLIV. Po dvou svrchu vyličených bitvách nastaly v našem vojsku veliké trampoty; neboť po osmi dnech těla našich lidí, jež pobili, vyplula na vodů; a bylo prý to tím, že jim shnily žluči. Plula po vodě až k mostu, který byl mezi našimi dvěma tábory a nemohla dále, poněvadž most byl při samé vodě. Bylo jich taková spousta, že celá řeka od jednoho břehu na druhý byla zatarasena mrtvolami a na délku, až kam by dohodil drobným kamenem.

Král najal sto záškodníkův, kteří tam byli jistě osm dní. Těla Sarracenův, kteří byli obřezáni, přehazovali na druhou stranu mostu a pouštěli po vodě; a křesťany kázal ukládati po mnoha do velikých jam. Viděl jsem tam komorníky hraběte artoisského a mnoho jiných, kteří hledali svých přátel mezi mrtvými; a nikdy jsem neslyšel, že by tam byl některý nalezen.

Po celý půst jsme nejedli žádných ryb mimo mníky; a

mníci se živili mrtvými lidmi, poněvadž to jsou ryby žravé. A pro toto neštěstí a pro jalovost země, v níž nikdy ani kapky nesprchne, přišla na nás vojenská nemoc, jež byla taková, že nám maso na nohou zcela sesychalo a kůže na nohou nám zkornatěla černě a do barvy země, tak jako stará bota; a nám, kteří jsme měli tu nemoc, uhnívalo maso v dásních; a nikdo se nevystonal z této nemoci, ale každému bylo zemřít. Známkou smrti bylo, že když nemocnému krvácelo z nosa, již mu nebylo pomoci.

Ža čtrnáct dní po té Turci, aby nás vyhladověli (mnoho lidí nad tím užaslo), vytáhli několik svých galér nad naším táborem a dali je převléci po zemi a spustili na dobrou míli pod naším táborem na řeku, kudy se plulo z Damietty. A pro tyto galéry nastala u nás nouze a hlad; neboť se pro ně nikdo z Damietty neodvažoval přivést nám proti vodě zásoby. Nedověděli jsme se o tom nic, až od lidí s jedné lodice hraběte flanderského, která jim unikla prudkostí vody, a pravili nám, že galéry sultánovy zachytily na dvacet čtyři našich galér, jež pluly z Damietty, a že pobili mužstvo, jež bylo na nich.

Tím vznikla v našem táboře taková drahota, že na blízké Velikonoce jeden vůl byl v táboře za osmdesát liber a jeden skopec za třicet liber a prase za třicet liber a vejce za dvanáct denárův a vědro vína za deset liber.

XLV. Když to viděli král a baronové, ujednali, že král přenese svůj tábor na straně k Babylonu do tábora vévody burgundského, který byl na řece tekoucí do Damietty. Král, aby odtáhl bezpečněji se svými lidmi, kázal postavit kryt před mostem, který byl mezi našimi oběma tábory, tím způ-

sobem, že se dvou stran do krytu bylo lze vjeti na koni.

Když byl kryt zřízen, všechno královo vojsko se ozbrojilo, a Turci prudce udeřili na králův tábor. Přece však král ani jeho lidé sebou ani nehnuli, až byla převezena všechna zbroj a všechny zásoby; a tehdy přejel král a za ním jeho sbor a potom ostatní baronové, vyjma pána Gautiera de Châtillona, jehož sbor byl zadním vojem. A právě když vjížděli do krytu, pan Énard de Valery osvobodil pana Jana, svého bratra, kterého Turci odváděli zajatce.

Když všechno vojsko přešlo, ti, kteří zůstali v krytu, ocitli se u velikém nebezpečí, poněvadž kryt nebyl vysoký, že Turci na koních stříleli na ně zcela volně a Sarraceni pěši házeli jim hroudami do obličejův. Po všech bylo veta, nebýti hraběte anjouského (který byl potom králem sicilským), který je přijel osvobodit a odvedl živý a zdrávý. Válečnou cenu si přinesl odtud pan Bohumír de Mussamboure, ze všech těch, kteří byli v onom krytu.

Ten den před koncem masopustu spatřil jsem podivnou věc, kterou vám chci vypravovati; neboť toho dne byl pochováván pan Hugo de Landricourt, který býval se mnou u korouhve. Když ležel na marách v mé kapli, šest mých rytířův bylo opřeno o měchy s ječmenem; a poněvadž hlasitě mluvili v mé kapli a vyrušovali kněze, šel jsem jim říci, aby přestali, a pravil jsem jim, že jest hanebno na rytíře a šlechtice mluvit, když se zpívá mše svatá.

A oni se mi dali do smíchu a pravili mi smějce se, že se ožení s jeho manželkou. I plísnil jsem je a pravil jsem jim, že taková slova nejsou dobrá ani krásná a že brzo zapomněli na svého druha. A Bůh tak se na nich pomstil, že se nazítří strhla oná veliká bitva posledního dne masopustní-

ho, v níž byli zabiti neb smrtelně zranění; čímž se stalo, že všem jich šesti ženám bylo se znovu vdávati.

XLVI. Z ran, jež jsem si utržil v masopustní úterý, dostal jsem vojenskou nemoc, do úst a do nohou, a dvojnásob třetodenní zimnici a tak velikou rýmu do hlavy, že mi teklo nozdrami: a pro ony nemoci jsem v půl postu ulehl; tak se stalo, že kněz mi zpíval mši svatou před mým ložem, v mém příbytku; a měl touž nemoc jako já.

Stalo pak se, že při proměňování omdlel. Když jsem spatřil, že již již padá, jsa v sukničce, seskočil jsem bos se svého lože a vzal jsem ho do náručí a pravil jsem mu, aby jen volně a pěkně proměňoval, že od něho neodejdu, až vše vykoná. Přišel zase k sobě, proměnil a dozpíval mši svatou až do konce, a již nikdy ji potom nezpíval.

Po těchto věcech rada králova a rada sultánova si ustanovili den k dohodě. Podmínky smlouvy byly takové, že jsme měli vydati sultánovi Damiettu a sultán měl vydati králi království jerusalémské; a měl mu opatrovati sultán nemocné, kteří byli v Damiettě a nasolené maso (poněvadž oni nejedli vepřového masa) a válečné stroje královny, až by si král zase mohl poslati pro všechny tyto věci.

Tázali se rady královny, jakou jim dají záruku, že se jim zase dostane Damietty. Rada králova jim nabídla, aby si podrželi jednoho z bratrů králových až do vydání Damietty, buď hraběte anjouského nebo hraběte poitierského. Sarracenové pravili, že nic neučiní, nenechají-li jim rukojmím osoby královny; pročež pravil pan Bohumír de Sargines, dobrý rytíř, že by mu bylo milejší, aby je Sarracenové všechny pobili a pozajímali, než aby jim bylo vyčítáno, že nechali krále rukojmím.

Nemoc tak se po táboře rozmáhala, že našim lidem maso tolik uhnívalo, až bylo třeba, aby lazebníci vybírali mrtvé maso, by nemocní mohli žvýkat a polykat. Srdce se svíralo bolestí, když bylo slyšeti stenání lidí po táboře, kterým řezali mrtvé maso. Neboť stenali jako ženy, když pracují ku porodu.

XLVII. Když král viděl, že mu tam není možno zůstat, aby jistojistě nezhynul, on i lid jeho, poručil a zařídil, že v úterý po oktávě velikonoční, večer až se setmí, vytáhne zpět do Damietty. Vzkázal lodníkům, kteří měli galéry, jak jim bude naložiti všechny nemocné a zavézt do Damietty. Král poručil Josselinovi de Cornautovi a jeho bratřím a ostatním strojním mistrům, aby přerežali lana, jež svazovala mosty mezi námi a Sarraceny; a neučinili z toho nic.

Vstoupili jsme na loď v úterý odpoledne po obědě, já a dva moji rytířové, kteří mi zbyli, a moje čeleď. Když se již stmívalo, pravil jsem svým lodníkům, by zdvihli kotvy, že poplujeme po proudu; a pravili, že se neodváží, poněvadž by nás zničily galéry sultánovy, jež byly mezi námi a Damiettou. Lodníci rozdělali veliký oheň, aby viděli nakládající nemocné na své galéry, a nemocní přišli na břeh řeky. Zatím co jsem prosil lodníků, abychom vypluli, Sarracenové vnikli do tábora; a spatřil jsem v jasu ohně, jak vraždí nemocné na břehu.

Když moji lodníci zdvihali kotvy, lodníci, kteří měli odvézt nemocné, přerežali lana od svých kotev a od svých galér a rozjeli se na čisto vedle našeho malého korábu a obklíčili nás někteří s té strany, jiní s oné, že nás div nepotopili. Když jsme vyšli z tohoto nebezpečí a když jsme

pluli po proudu, král, jenž měl vojenskou nemoc a velmi prudkou úplavici, byl by se snadno zachránil na galérách, kdyby byl chtěl; ale on pravil, že líbí-li se Bohu, neopustí svého lidu. Večer několikrát omdlel, a jak měl prudkou úplavici, bylo mu třeba proříznouti zadek jeho spodků, tolikrát odcházel na stranu.

Volali po nás, když jsme pluli po řece, abychom počkali na krále; a když jsme naň nechtěli čekati, stříleli po nás čtverhrannými střelami: i nezbylo nám než se zastaviti, až by nás propustili.

XLVIII. Nuže zůstavím vás tu a povím vám, jak byl král zajat, jak mi to sám vypravoval. Pravil mi, že opustil svůj vojenský sbor a postavil se s panem Bohumírem de Sargines do vojenského sboru Gauchera de Châtillona, který byl zadním vojem.

A vypravoval mi král, že měl nevzhledného koníka, přikrytého hedvábnou pokrývkou; a pravil, že za ním ze všech rytířův a ze všech seržánův zůstal jediný pan Bohumír de Sargines, který přivedl krále až do vesnice, v níž byl král zajat; tak věrně, že mi král vypravoval, že pan Bohumír de Sargines ho bránil od Sarracenův tak, jako dobrý sluha brání číše svého pána od much, neboť kdykoliv se Sarracenové k němu přiblížili, bral svoje kopí, jež si kladl mezi sebe a luk sedla, a dával si je pod paždi a zas a zase se na ně vrhal a zaháněl je od krále.

Tak vedl krále až do oné vesnice; a složili jej do jednoho domu a položili na klín jedné měšťance pařížské skoro mrtvého, a myslelo se, že nedočká již večera. Tam přišel pan Filip de Montfort a pravil králi, že vidí emira, s nímž

vyjednával o příměří; že chce-li, půjde za ním a obnoví příměří tím způsobem, jak chtěli Sarracenové. Král ho prosil, aby šel, a že on k tomu svoluje. Pán de Montfort šel k Sarracenovi a ten sňal s hlavy turban a svlékl si s prstu prsten na potvrzenou, že příměří dodrží.

Zatím se stalo našim lidem převeliké neštěstí, neboť jeden seržán zrádce jmenem Marcel jal se křičeti na naše lidi: »Pánové rytíři, vzdejte se, neboť král vám to vzkazuje; a nechtějte, aby král byl utracen!« Všichni mysleli, že král jim to vzkázal, a vydali Sarracenům své meče. Emir spatřil, jak Sarracenové přivádějí naše lidi zajaty. I pravil pánu Filipovi, že se nesluší, aby zavíral s našimi lidmi příměří, neboť viděl jasně, že jsou zajati.

I stalo se tak pánu Filipovi, že všichni naši lidé byli zajati a on nebyl, poněvadž byl poslem. Jest však v zemi pohanstva jiný špatný mrav, že když král vyšle své posly k sultánovi nebo sultán ke králi a když král nebo sultán umře dříve, než se poslové vrátí, poslové jsou zajatci nebo otroky, ať jsou s kterékoliv strany, křesťané či Sarraceni.

II. Když se přihodilo našim lidem toto neštěstí, že padli do zajetí na zemi, taktéž se přihodilo nám, kteří jsme byli zajati na vodě, jak uslyšíte v dalším; neboť vítr nám dul od Damietty a valil vlny proti proudu; a rytířové, jež král ustanovil na své lehké lodi, by bránili našich nemocných, ujeli. Naši lodníci, poněvadž vlny se valily proti proudu, dali se do jakési zátoky, pročež se nám bylo vrátiti zpět k Sarracenům.

My, kteří jsme táhli po vodě, přijeli jsme nedlouho před svítáním na místa, kde byly galéry sultánovy, jež nám pře-

kazily dovoz potravin do Damietty. Tu se strhl veliký poplach, neboť metali na nás a naše lidi, kteří jeli po břehu říčním na koních, takovou spoustu střel a řeckého ohně, až se zdálo, že hvězdy padají s nebe.

Když naši lodníci se s námi vrátili s říčního ramene, na něž nás zavezli, setkali jsme se s lehkými lodicemi královými, které nám král určil, aby bránily našich nemocných, které prchaly k Damiettě. Tu se zdvihl vítr, který dül od Damietty, tak silný, že valil vlny proti proudu.

Na jednom břehu řeky i na druhém byla spousta lodic našich lidí, které nemohly po proudu, které Sarracenové zajali a zadrželi; a zabíjeli lidi a házeli do vody a vynášeli truhlice a zbroj z lodí, jež ukořistili na našich lidech. Sarracenové, kteří byli na koních na břehu, stříleli na nás, poněvadž jsme nechtěli plouti k nim. Moji lidé mi oblékli turnajový osníř, aby střely, jež létaly na náš koráb, mne nezranily.

V tom moji lidé, kteří byli na konci lodi po proudu, zvolali na mne: »Pane, pane, vaši lodníci, poněvadž jim Sarracenové vyhrožují, chtějí vás zavezti ke břehu.« Dal jsem se zdvihnouti pod paždí, jak jsem byl sláb, a vytasil jsem na ně meč a pravil jsem jim, že je pobiju, povevou-li mne k zemi. A oni mi odpověděli, ať si volím, co si budu přát: buď mne zavevou k zemi nebo zakotví se mnou v prostřed řeky, dokud se vítr neztiší. A pravil jsem jim, že mi jest milejší, aby se mnou zakotvili v prostřed řeky, než abych byl zavezen k zemi, kde nás čekalo jisté povraždění; i zakotvili se mnou.

Netrvalo dlouho, spatřili jsme, jak k nám plují čtyři galéry sultánovy, na nichž bylo dobře tisíc mužův. Tehdy jsem svolal své rytíře a své lidi a tázal jsem se jich, co chtějí, a-

bychom učinili, zda se vzdáti galérám sultánovým či se vzdáti těm, kteří byli na zemi. Všichni jsme se shodovali, že nám jest milejší, abychom se vzdali galérám sultánovým, poněvadž nás podrží všechny pohromadě, než abychom se vzdali těm, kteří byli na zemi, poněvadž by nás rozptýlili a prodali Beduinům.

Tehdy jeden můj sklepník, jenž se narodil v Doulevantu, pravil: »Pane, nepřidávám se k vašemu mínění.« Tázał jsem se ho, k jakému on se přidává, a pravil mi: »Míním, abychom se nechali všichni pobíti; tak bychom přišli všichni do ráje.« Ale my jsme mu neuvěřili.

L. Když jsme spatřili, že nám nezbývá než se nechatí zajmouti, vzal jsem svou klenotní skříňku a své skvosty a vrhl jsem je do řeky, i též svoje relikvie. Tu mi řekl jeden z lodníkův: »Pane, nenecháte-li mne říci, že jste bratranec králův, utratí vás všechny a nás též.« A pravil jsem, že svoluji, ať si řekne, co bude chtíti. Když lidé s první galéry, kteří veslovali k nám, by do nás vrazili s boku, to slyšeli, pustili své kotvy u naší lodi.

Tehdy poslal mi Bůh jednoho Sarracena, jenž byl ze země císařovy, oblečeného ve spodky z hrubého hedvábí; připlaval přes řeku až k naší lodi a objal mne v půl těla a pravil mi: »Pane, jste ztracen, nebudete-li si rázně počínati; neboť jest třeba, abyste přeskočil se své lodi na nosec kýlu této galéry; a přeskočíte-li nebudou si vás všímati; neboť myslí na kořist z vaší lodi.« Hodili mi s té galéry provaz, i skočil jsem na přečnávání, jakž byla vůle Boží. A vězte, že tak jsem zavrával, že kdyby byl neskočil za mnou a nepřidržel mne, býval bych padl do vody.

Dali mne na galéru, na níž bylo jistě na dvě stě osmdesát jejich lidí, a on mne stále držel v náruči. A potom mne vyvrhli na zemi a vskočili na mne, by mi podřezali hrdlo; neboť kdo by mne byl zabil, byl by si to považoval za čest. A onen Sarracen stále mne držel v náruči a volal: »Bratranec králův!« Takto mne dvakrát povalili na zemi a jednou na kolena; a tehdy jsem ucítil nůž na hrdle. V tomto protivěnství mne zachránil Bůh pomocí Sarracenovou, který mne zavedl až do hradu, v němž byli sarracensští rytířové.

Když jsem přišel mezi ně, svlékli mi osnir; a z útrpnosti, již měli se mnou, přehodili na mne jednu mou šarlatovou pokrývku podšitou menu-vairem, již mi byla dala paní moje matka; a jiný mi donesl bílý řemen, i přepásal jsem se přes svoji pokrývku, do níž jsem si prořízl díru, a oblékl jsem si ji; a jiný mi přinesl kuklu, již jsem si navlékl na hlavu. A tehdy ze strachu, jaký jsem měl, zachvátilo mne veliké třesení, i též pro nemoc. A tehdy jsem si žádal pítí a přinesli mi vody v hrnci; a sotvaže jsem si ji vpustil do úst a chtěl ji polknouti, vyrazila mi chrípění.

Když jsem to spatřil, poslal jsem si pro svoje lidi a pravil jsem jim, že jsem ztracen, že mám v hrdle vřed; a tázali se mne, jak to vím; i ukázal jsem jim, a jakmile spatřili, že mi voda hrne z hrdla a že chrípí, dali se do pláče. Když rytířové sarracensští, kteří tam byli, spatřili moje lidi plakati, tázali se Sarracena, který nás zachránil, proč pláče; i odpověděl, že jak slyší, mám v hrdle vřed a proto že už nemohu vyváznouti. A tehdy jeden ze sarracenských rytířův pravil tomu, jenž nás zachránil, že nás potěší; neboť mi dá napítí něčeho takového, čím se uzdravím ve dvou dnech; a tak též učinil.

Panu Raoulovi de Wanou, jenž byl z mé družiny, byly ve veliké bitvě posledního dne masopustního přefaty šlachy v podkolení, a nemohl se udržeti na nohou; a vězte, že jeden starý rytíř sarracenský, jenž byl na galéře, nosil ho na potřebu zavěšeného kolem krku.

Ll. Nejvyšší velitel galér mi vzkázal a tázal se mne, jsem-li bratranec králův; a pravil jsem mu, že nejsem, a líčil jsem mu, jak a proč námořníci říkali, že jsem bratranec králův. I pravil, že jsem moudře učinil; sice bývali bychom všichni byli utraceni. A tázal se mne, nejsem-li nějak z přízně s rodem německého císaře Bedřicha, který tehdy žil; a odpověděl jsem mu, že tuším moje paní matka jest jeho vlastní sestřenicí; i pravil mi, že má ke mně tím větší lásku.

Když jsme jedli, zavolal před nás jednoho pařížského občana. Když občan ten přišel, pravil mi: »Pane, co činíte?« »Co pak činím?« děl jsem. »Pro Bůh, řekl on, vždyť v pátek jíte maso!« Když jsem to uslyšel, odstavil jsem svůj talíř za sebe. I tázal se velitel mého Sarracena, proč jsem to učinil, a on mu to řekl; a velitel mu odpověděl, že Bůh se nebude na mne za to hněvati, poněvadž jsem to učinil nevědomky.

A vězte, že tuto odpověď mi dal legát, když jsme vyšli ze zajetí; a proto jsem se neustal postiti o chlebě a o vodě po všechny pátky svatopostní od té doby: pročež se legát velmi na mne horšil, poněvadžne zůstal s králem co bohatýr jako já.

V neděli po té velitel mne dal dovézt na břeh řeky, i všechny ostatní zajatce, kteří byli zajati na vodě. Když vyváděl pána Jana, mého dobrého kněze, z lodní komory, om-

dlel; i zabili ho a vrhli jej do řeky. Jeho klerikovi, který též omdlel z vojenské nemoci, již měl, hodili na hlavu hmoždír, i byl zabit a uvrhli jej do řeky.

Když vyloďovali ostatní nemocné z galér, na nichž byli věznění, stáli tam Sarracenové s vytasenými meči, nachystáni, by ty, kteří padali, zabili a vrhli do řeky. Pravil jsem jim skrze svého Sarracena, že se mi to nezdá dobrým; neboť to jest proti naučením Saladinovým, jenž praví, že se nemá nikdo zabíjeti, když se mu dalo jísti chleba a soli. A velitel mi odpověděl, že to nejsou lidé, kteří by měli nějakou cenu, poněvadž se nemohou udržeti nanohou pro nemoci, jež mají.

Dal přede mne přivéstí moje námořníky a pravil mi, že všichni zapřeli víru; a pravil jsem mu, aby jim nedůvěřoval; neboť tak rychle jako opustili nás, opustili by i je, kdyby se jim naskytla vhodná chvíle nebo příhodné místo. Velitel mi dal takovou odpověď, že jest se mnou za jedno; neb Saladin praví, že nikdy nespatrił, aby ze špatného křesťana byl dobrý, Sarracen ani aby ze špatného Sarracena byl dobrý křesťan.

A po těchto věcech dal mne posadit na rytířského koně a vezl mne po svém boku. A přejeli jsme po lodním mostě a táhli jsme do Mansourahu, kde byli uvěznění král a jeho lid; a přijeli jsme ke vchodu do velikého stanu, kdež byli sultánovi písaři; a dali tam zapsati moje jméno. Tehdy mi řekl můj Sarracen: »Pane, nepůjdu již dále s vámi, poněvadž nemohu; ale prosím vás, pane, toto dítě, jež máte s sebou, držte stále za ruku, aby vám ho Sarracenové nevzali.« A toto dítě se jmenovalo Bartoloměj a bylo levobočkem pána de Montfaucona.

Když bylo moje jméno zaznamenáno, velitel mne zavedl do stanu, ve kterém byli baronové a s nimi přes deset tisíc lidí. Když jsem tam vešel, baronové jeví všichni tak velikou radost, že nebylo rozuměti ani slova; a chválili za to Našeho Pána, a pravili, že mne již měli za ztracena.

LII. Ještě jsme tam nebyli dlouho, když zavolali jednoho z nejbohatších mužů, který tam byl, a uvedli nás do jiného příbytku. Mnoho rytířův a jiných lidí Sarracenové věznili na dvoře, který byl ohrazen hliněnou zdí. Z této ohrady, do níž je zavedli, kázali bráti je po jednom a tázati se jich: »Chceš zapřít víru?« Ty, kteří nechťeli zapřít víru, posílali na jednu stranu a stínali jim hlavy; a ty, kteří víru zapřeli, na druhou stranu.

V té chvíli poslal k nám sultán svou radu, by s námi promluvili; i ptali se, komu mají říci, co nám sultán vzkazuje. A pravili jsme jim, aby to řekli dobrému hraběti bretonskému Petrovi. Byli tam lidé, kteří uměli sarracensky i francouzsky, jimž se říká dragomani, kteří překládali hraběti Petrovi sarracenštinu. A byla ta slova: »Pane, sultán nás posílá k vám, by zvěděl, chcete-li býti osvobozeni.« Hrabě odpověděl: »Chceme.«

»A co byste dali sultánovi, osvobodil-li by vás?« — »Co bychom rozumně mohli učiniti a snésti«, pravil hrabě. »A dali byste, tázali se, za své osvobození některý hrad baronů v zámoří?« Hrabě odpověděl, že nad nimi nemá moci; neboť je baronové drží od císaře německého, který tehdy žil. Táza se, zda bychom vydali některý hrad řádu templářského nebo špitálního, když by nás osvobodili. A hrabě odpověděl, že to není možno; že když se v nich usta-

novovali kastelánové, kázalo se jim přísahati na svaté o-
statky, že na osvobození lidského těla nevydají žádného
hradu. A odpověděli nám, že jak se jim zdá, netoužíme příliš
býti osvobozeni, a že odejdou a pošlou nám ty, kteří si bu-
dou s námi hráti mečem, jako učinili ostatním. A odešli.

Sotva odešli, vhrnul se do našeho tábora veliký zástup
mladých Sarracenův s meči po boku; přiváděli s sebou ja-
kéhosi velmi starého muže, s vlasy jako sníh, který se dal
nás tázati, pravda-li jest, že věříme v Boha, který byl pro
nás zajat, poset ranami a umřel za nás a třetího dne byl
vzkříšen. I odpověděli jsme: »Věříme«. A tu nám řekl, že
nemáme klesati na mysli, vytrpěli-li jsme pro něho toto pro-
následování; »neboť jste, děl, ještě pro něho neumřeli, tak
jako on za vás umřel; a měl-li moc vzkřísiti sebe, buďte u-
jištěni, že vás osvobodí, až se mu líbiti bude«.

Potom odešel a za ním všichni oni mladí lidé; měl jsem
z toho nemalou radost, neboť jsem myslel, že jistě nám při-
šli rubat hlavy. Netrvalo dlouho a přišli lidé sultánovi, kte-
ří nám pravili, že král vyjednal, abychom byli osvobozeni.

Když odešel ten starý muž, který nás byl povzbudil na my-
sli, radové sultánovi se k nám vrátili a pravili nám, že nám
král vyjednal, abychom byli osvobozeni, a ať pošleme k ně-
mu čtyři své lidi, bychom slyšeli, jak to učinil. Poslali jsme
tam pána Jana de Valery, zkušeného muže, pána Filipa de
Montforta, pána Balduina d' Ibelina, kyperského senešala,
a pána Víta d' Ibelina, konnetabla kyperského, jednoho z
nejnadanějších rytířův, jakého jsem kdy spatřil, a který
nejvíce miloval lidi oné země. Tito čtyři pánové nám při-
nesli zprávu, jak král vyjednal naše osvobození; a vyjed-
nal je takto.

LIII. Radové sultánovi zkoušeli krále tak, jako zkoušeli nás, by viděli, chtěl-li by jim král slíbiti, že jim postoupí některých hradů řádu templářského nebo špitálního nebo některých hradů baronů té země; a jakž byla vůle Boží, král jim odpověděl zcela tak, jako jsme odpověděli my. I hrozili mu a pravili, že když toho nechce učiniti, dají ho položiti do berniklí.

Bernikle jsou nejkrutější mučení, jaké možno trpěti; a jsou to dva prohybavé kusy dřeva, na konci ozubené; a zapadají do sebe a jsou svázány na konci silnými řemeny z býčí kůže. A do nich dávají lidi, položí je na bok, a dají jim nohy mezi kolíky uvnitř; a potom posadí na ta dřeva člověka, čímž se stává, že nezůstane celého ani půl stěvice kosti, aby nebyla úplně rozdrcena. A by učinili co mohou nejhoršího, po třech dnech, když nohy otekly, zase dávají oteklé údy do berniklí a znovu je drtí. Na tyto hrozby jim král odpověděl, že jest jejich zajatcem a že s ním mohou učiniti po své vůli.

Když viděli, že dobrého krále hrozbami nepřemohou, vrátili se k němu, a tázali se ho, kolik by chtěl dáti sultánovi peněz, a zároveň aby jim vydal Damietta. A král jim odpověděl, že chtěl-li by sultán vzíti od něho rozumnou summu, že by vzkázal králové, aby je zaplatila na jeho osvobození. A oni pravili: »Jak to, že nechcete říci, že to učiníte?« A král odpověděl, že neví, bude-li králová chtít, poněvadž ona jest majetnicí. A tehdy radové zase odešli promluvit se sultánem a přinesli králi zprávu, že kdyby králová chtěla zaplatiti million zlatých byzantínův, jež platily pět set tisíc liber, že by krále osvobodili.

A král se jich otázal zavázav je přísahou, osvobodí-li ho sultán za ty peníze, když se králová uvolí je zaplatiti. I odešli zase promluvit se sultánem a vrátivše se přísahali králi, že ho tak osvobodí. A jakmile odpřísahali, král pravil a slíbil emírům, že rád dá pět set tisíc liber na osvobození svých lidí a Damiettu na osvobození své osoby; neboť on není takový, aby mu bylo potřebí vykupovati se penězi. Když to slyšel sultán, pravil: »Na mou věru, jest štědrý ten Frank, když nesmlouval s tak veliké summy peněz. Nuže jděte mu říci, děl sultán, že mu dávám sto tisíc liber na zaplacení výkupného.«

LIV. Tehdy kázal sultán bohatýrům, by vstoupili do čtyř galér, hodlaje je vézti k Damiettě. Na galéře, na níž jsem byl dán, byl dobrý hrabě bretonský Petr, hrabě flanderský Vilém, dobrý hrabě soissonsý Jan, pán Imbert de Beaujeu, konnetabl francouzský; byli tam dáni dobrý rytíř pán Balduin d'Ibelin a pán Vít, jeho bratr.

Ti, kteří nás vezli na galéře, přistali s námi před polním ležením, jež dal sultán rozbíti na řece způsobem, jak uslyšíte dále. Před tímto ležením byla věž z jedlových prken a obestřená kolem dokola barveným plátnem; a to byla brána do ležení. A uvnitř za touto branou byl postaven stan, ve kterém emirové, když šli mluvit se sultánem, odkládali meče a výzbroj. Za tímto stanem byla zase brána jako první, a touto branou se vcházelo do velikého stanu, který byl sultánovou dvoranou. Za dvoranou byla věž, taková jako před ní, již se vcházelo do sultánovy komnaty.

Za sultánovou komnatou bylo nádvoří; a prostřed nádvoří byla věž, vyšší než všechny ostatní, do níž se sultán

chodil rozhlížet po kraji a po celém táboře. Z nádvoří vycházela alej, jež vedla k řece tam, kde si sultán dal ve vodě postavit stan na koupání. Celé toto ležení bylo oploceno dřevěným mřížovím a z venčí bylo mřížoví potaženo modrým plátnem, aby ti, kdo byli venku, neviděli dovnitř; i věže byly všechny čtyři potaženy plátnem.

Na místo, kde bylo rozbito toto ležení, přišli jsme ve čtvrtek před Nanebevstoupením. Se čtyřmi galérami, na nichž jsme byli všeci uvězněni, zakotvili před stanem sultánovým. Do jednoho stanu, který byl dosti blízko sultánova ležení, zavezli krále. Sultán spořádal věci tak, že v sobotu před Božím Vstoupením bude mu vydána Damietta a on že vydá krále.

LV. Emirové, jež sultán odklidil ze své rady, zaměňiv je svými emiry, jež si přivedl z cizích zemí, sešli se a radili se vespolek; a jeden moudrý muž sarracenský pravil: »Pánové, vidíte hanbu a potupu, již na nás uvaluje sultán, že nás zbavuje cti, v kterou nás uvedl jeho otec. Dle toho dlužno, abychom s jistotou očekávali, že dostane-li se do tvrze Damietty, dá nás polapiti a umořiti ve svém žaláři, jak učinil jeho děd emirům, kteří zajali hraběte barského a hraběte montfortského. A proto jest lépe, jak se mi zdá, abychom ho zprovodili se světa, než nám unikne z rukou.«

Odebrali se k rytířům z Halky a žádali jich, by utratili sultána při nejbližším obědě u něho, jak je zval. Nuže stalo se tak, že když pojedli a sultán odcházel do své komnaty a rozloučil se se svými emiry, jeden rytíř z Halky, který nesl meč sultánův, sekl sultána jeho vlastním mečem do ruky, mezi čtyři prsty, a rozřal mu ruku až do ramene.

Tu sultán se obrátil k svým emirům, kteří k tomu navedli, a pravil jim: »Pánové, stěžuju si vám na muže z Halky, kteří mne chtěli utratiti, jak vám lze viděti.« Tu rytířové z Halky odpověděli sultánovi jedním hlasem a pravili: »Poněvadž praviš, že tě chceme utratiti, jest nám lépe, abychom utratili tebe, než abys ty utratil nás.«

Tu dali rozezvučeti nakéry a všechno vojsko se sběhlo a ptalo se, čeho si žádá sultán. A oni jim odpověděli, že Damietty jest dobyto a že sultán táhne do Damietty a že jim poroučí, aby táhli za ním. Všichni se ozbrojili a vyjeli k Damiettě. A když jsme spatřili, že táhnou k Damiettě, velmi se nám srdce sevřelo, poněvadž jsme mysleli, že Damietta padla. Sultán, jenž byl mlád a hbitý, utekl se do věže, již byl dal postaviti, s třemi svými biskupy, kteří s ním jedli; a tato věž byla za jeho světnicí, jak jste slyšeli prve.

Strážcové z Halky, jichž bylo pět set na koních, strhli stan sultánův a oblehli ho ve věži, již byl dal postaviti, s třemi jeho biskupy, kteří s ním jedli, a volali naň, by sestoupil. A tu pravil, že tak učiní, ale zaručí-li mu život. A oni pravili, že ho násilím přinutí sestoupiti a že není v Damiettě. Vrhli naň řecký oheň, který zapálil ve věži, jež byla z jedlových prken a z kartounu. Věž se vzňala prudko, že jsem nikdy nespatrił tak krásného a rovného ohně. Když to sultán spatřil, rychle sestoupil a prchal k řece celou cestou, o níž jsem vám mluvil.

Mužové z Halky rozryli celou cestu svými meči; a když jí utíkal k řece, jeden z nich mu vrazil do žeber kopí, a sultán uprchl do řeky, táhna za sebou to kopí. A oni přiběhli za ním, ano i do vody se vrhli a ubili ho v řece, dosti blízko od naší galéry, na níž jsme byli. Jeden rytíř, jmenoval se

Faress-Eddin-Octay, rozťal ho mečem a vyrval mu srdce z těla; a potom přistoupil ke králi, máje ruku celou zakrvácenu, a pravil mu: »Čo mi dáš, že jsem zabil tvého nepřítele, který by tě byl zahubil, kdyby byl žil?« A král mu neodpověděl nic.

LVI. Přišlo jich na třicet s tasenými meči v rukou na naši galéru a na krku s dánskými sekerami. Tázal jsem se pána Balduina d' Ibelina, který uměl dobře sarracenský, co mluví ti lidé; a odpověděl mi, že nám hodlají stínati hlavy. Bylo tam plno lidí, kteří se vyznávali jednomu bratru trinitáři, který se jmenoval Jan a byl u flanderského hraběte Viléma. Já jsem si však nevzpomněl na žádný hřích, který bych byl spáchal; ale povážil jsem, že čím více bych se bránil a uhybal, tím že by mi bylo hůře. I pokřížoval jsem se a poklekl k nohám jednoho z nich, který držel v ruce dánskou širočinu, a pravil jsem: »Tak umřela svatá Anežka.« Pán Vít d' Ibelin, konnetabl kyperský, poklekl vedle mne a vyznal se mi ze svých hříchův; a pravil jsem jemu: »Rozhřešuji vás s takovou mocí, jakou mi Bůh dal.« Ale když jsem vstal a odešel odtud, již jsem se nepamatoval na nic, co mi byl řekl neb vypravoval.

Kázali nám odejítí odtud, kde jsme byli, a uvěznili nás do podpalubí galéry; a mnoho našich lidí myslelo, že to asi proto učinili, že se na nás nechtěli obořiti na všechny najednou, ale aby nás zabíjeli po jednom. Tam jsme tak strádali, večer a velmi pozdě, že jsme leželi namačkání; že moje nohy kopaly dobrého hraběte bretonského Petra a jeho kopaly mne do obličejů.

Na druhý den emirové nás dali vyvésti z vězení, v němž

jsme byli, a pravili nám jejich poslové, abychom šli promluvit s emiry a obnovili smlouvu, kterou sultán s námi uzavřel; a pravili nám, abychom byli jisti, že kdyby byl sultán živ, byl by dal králi i nám všem postínati hlavy. Ti, kteří tam mohli jíti, šli; hrabě bretonský, konnetabl a já jsme zůstali, jsouce těžce nemocni. Hrabě flanderský, Jan hrabě soissonsý, oba bratři d' Ibelinové a ostatní, kteří stáli na nohou, šli tam.

Dohodli se s emiry v ten rozum, že jakmile jim bude vydána Damietta, vydají krále a ostatní bohatýry, kteří tam byli; neboť nižší lid dal sultán odvésti k Babylonu, kromě těch, jež dal pobíti. A to učinil proti smlouvě, již uzavřel s králem: z čehož se velmi podobá, že by nás byl též dal pobíti, jakmile by byl dostal do rukou Damiettu.

A král jim měl též přísahati, že jim vyplatí dvě stě tisíc liber, než odpluje s řeky, a dvě stě tisíc liber v Akce. Saracenové dle smlouvy, již uzavřeli s králem, byli povinni stříc nemocných, kteří byli v Damiettě, samostřilův, krzen, nasoleného masa a válečných strojů, až si král pro ně pošle.

LVII. Přísahy, jež měli emirové složit králi, byly napsány a byly takové: že nedodrží-li králi článkův smlouvy, ať jsou v takové hanbě jako ten, kdo jde pro svůj hřích na pouť k Mahometovi do Mekky s hlavou obnaženou; a ať jsou v takové hanbě jako ti, kdo zapudí své ženy a potom si je zase berou. Co se toho týká, dle zákona Mahometova nemohou zapuditi svých žen, aby jich už nikdy nemohli pojmuti, leč uvidí-li jiného muže s ní spáti, než by ji zase pojali.

Třetí přísaha byla taková: že nedodrží-li králi článkův smlouvy, ať jsou v takové hanbě jako Sarracen, který jí vepřové maso. Král byl spokojen s uvedenými přísahami, poněvadž správce města Akky Mikula, jenž uměl sarra-censky, pravil, že dle svého zákona nemohou učiniti sil-nějších.

Když emirové odpřisahali, dali napsati přísahu, jakou chtěli míti od krále, jež byla taková, dle rady kněží, kteří se pomohamedánštili, a bylo psáno, že nedodrží-li král smlouvy s emiry, ať jest v takové hanbě jako křesťan, který zapře Boha a jeho Matku, a ať jest vymítnut ze společnosti jeho dvanácti průvodcův, všech svatých a světic. A s tím král úplně souhlasil. Poslední článek přísahy byl, ať jest, nedodrží-li smlouvy se sultánem, v takové hanbě jako křesťan, který zapře Boha a jeho zákon a který v opovrzení k Bohu plivá na kříž a šlape po něm.

Když to král uslyšel, pravil, že líbí-li se Bohu, toho při-sahati nebude. Emirové poslali ke králi správce Mikulu, který uměl sarra-censky a který pravil králi tato slova: »Sire, emiry velmi mrzí že oni přisahali, čehokoli jste požadovali a vy nechcete přisahati, čeho oni požadují; a buďte jist, že nebudete-li toho přisahati, dají vám stíti hlavu i všem va-šim lidem.« Král odpověděl, ať si učiní po své vůli; neboť mu jest milejší, by umřel jako dobrý křesťan, než aby žil, rozhněvav Boha a jeho Matku.

Patriarcha jerusalémský, stařec osmdesátiletý, vyjednal si se Sarraceny bezpečný průchod a přišel ke králi, by mu pomohl vyjednávatí o jeho osvobození. Nuže jest mezi křesťany i Sarraceny zvyk, že umře-li král nebo sultán, ti, kteří jsou u nich s poselstvím, ať u pohanův či u křesťanův, stá-

vají se zajatci a otroky; a poněvadž sultán, který zaručil bezpečnost patriarchovi, byl mrtev, řečený patriarcha byl zajatcem tak jako my. Když král dal svoji odpověď, jeden emir pravil, že turadu mu dal patriarcha, a pravil pohanům: »Chcete-li mi věřiti, přiměji krále přísahati; neboť mu srubnu do klína hlavu patriarchovu.«

Neuvěřili mu, ale vzali patriarchu, a odvedli ho od krále a přivázali ho k bidlu jednoho stanu s rukama na zádech, tak ztuhla, že ruce mu tolik naběhly a tak se mu oduly jak hlavy a že mezi nehty mu stříkala krev. Patriarcha volal na krále: »Sire, pro Bůh, přisahejte bezpečně; neboť беру na svoji duši všechen hřích z přísahy, kterou učiníte, kdyžťe ji zajisté chcete dodržeti.« Nevím, jak přísaha byla upravena; ale emirové se cítili upokojeni přísahou královou a ostatních bohatýrův, kteří tam byli.

LVIII. Jakmile byl sultán zabit, dali přinést nástroje sultánovy před stan králův a pravili králi, že emirové vážně pomýšleli učiniti ho sultánem babylonským. A tázal se mne, myslím-li, že by byl měl přijmouti království babylonské, kdyby mu je byli nabídli. A pravil jsem mu, že by byl velmi pošetile učinil, ježto oni utratili svého pána; a on mi pravil, že vskutku by ho byl nezamítl. A vězte, že se to, jak vypravují, nezvrtlo pro nic jiného, než že říkali, že král jest nejpevnější ze všech křesťanů, jakého by bylo lze nalézt. A uváděli pro to, že když odchází ze stanu, bráva padá na zemi svůj kříž a znamená celé své tělo. A pravili, že kdyby byl Mahomet dopustil, aby tolik byli trýznění, nikdy by byli v něho neuvěřili; a pravili, že učiní-li si jej tito lidé sultánem, všechny je povraždí, nebo se oni pokřesťaní.

Když články smlouvy byly přijaty od krále i od emirův a zaručeny přísahou, bylo ujednáno, že nás propustí na druhý den po Nanebevstoupení; a že jakmile Damietta bude vydána emirům, osvobodí osobu královu a bohatýry, kteří byli s ním, jak jest prve pověděno. Ve čtvrtek večer ti, kteří jeli s našimi čtyřmi galérami, zakotvili prostřed řeky, před mostem damiettským a tam, kde vystoupil král, dali postavit stan.

Když vyšlo slunce, pán Bohumír de Sargines šel do města a kázal vydati město emirům. Na věžích městských byly vztyčeny korouhve sultánovy. Rytířové sarracenští se vrhli do města a jali se pít víno a za chvíli byli všichni opilí: tak přišel z nich jeden na naši galéru a vytasil meč všecek zakrvácený a pravil, že on sám zabil šest našich lidí.

Než byla Damietta vydána, odvedli královou na naše loď i všechny naše lidi, kteří byli v Damiettě, vyjma nemocné, kteří byli v Damiettě. Sarracenové dle své přísahy byli povinni je opatrovati: všechny je povraždili. Válečné stroje královny, jichž také byli povinni stříci, rozsekali na kusy. A co do nasoleného masa, jehož byli povinni stříci, poněvadž vůbec nejedl vepřového masa, nestřehli ho; ale nakupili jedno ložisko z válečných strojův, jedno ložisko z nasoleného masa a ještě jiné z nebožtíkův a podložili oheň; a byl takový požár, že trval v pátek, v sobotu a v neděli.

LIX. Král a my jsme měli býti osvobozeni již při východu slunce; zadrželi nás až do západu; a nejedli jsme nic, ani emirové, ale hádali se celý den. A pravil jeden emir za ty, kteří byli s jeho strany: »Pánové, dáte-li mi za pravdu, já a ti, kteří jsou zde s mé strany, zabijeme krále a tyto bo-

haté lidi, kteří tu jsou; neboť na čtyřicet let nehrozí nám žádného nebezpečí; neboť jejich děti jsou malé a Damiettu máme v svých rukou; pročež to můžeme bezpečněji učiniti.»

Jiný Sarracen, jenž se jmenoval Sebreći, jenž byl rodem z Mauretanie, mluvil proti tomu a pravil: »Zabijeme-li krále, zabivše již sultána, řekne se, že Egypťané jsou nejhorší lidé a nejvěrolomnější na světě.« A ten, co chtěl, aby nás povraždili, namítal: »Jest zcela pravda, že jsme se velmi mrzce zbavili svého sultána, jež jsme zabili; neboť jsme jednali proti příkázání Mahometovu, který nám káže, abychom chovali svého pána tak jako zřítelnicí oka svého; a hle, v této knize napsáno všecko příkázání. Tož poslyšte, děl, jiné příkázání Mahometovo, jež následuje po něm.«

Obrátil jeden list knihy, již držel, a ukazoval jim jiné příkázání Mahometovo, jež bylo: »Na zabezpečení zákona, zabij nepřitele zákona. — Tož hleďte, jak jsme se provinili proti příkázáním Mahometovým, že jsme zabili svého pána; a ještě učiníme hůře, nezabijeme-li krále, ať jsme mu sebe jistěji zaručili svobodu, neboť to jest nejsilnější nepřítel, jakého má zákon pohanský.«

O naši smrti bylo již skoro rozhodnuto: tím se stalo, že jeden emir, jenž byl naším protivníkem, myslil, že nás mají všechny utratiti, a přišel k řece a jal se volati sarracensky na ty, kteří jeli s našimi galérami, a sňal s hlavy svůj turban a dával jim turbanem znamení. I zvihli ihned naše kotvy a zavezlinás jistě velikou milí nazpět k Babylonu. Tehdy jsme se viděli všichni ztraceni a bylo prolito mnoho slz.

LX. Jakž byla vůle Boží, který nezapomíná svých věrných, asi se slunce západem, bylo ujednáno, že budeme o-

svobození. Tu nás zavezli nazpět a přistali s našimi čtyřmi galérami ke břehu. Žádali jsme, aby nás propustili. Pravili nám, že toho neučiní, až pojíme. »Neboť by bylo na potupu emirům, kdybyste odešli z našeho zajetí hladem.«

I pravili jsme, aby nám dali pokrmů, že pojíme; a oni nám pravili, že šli pro ně do tábora. Pokrmy, jež nám dali, byly sýrové kobližky, jež byly osmaženy na slunci, aby se do nich nedali červi, a vejce na tvrdo, vařená před čtyřmi neb pěti dny; na naši počest dali je pestře pomalovati.

Vylodili nás na zemi; i odebrali jsme se ke králi, kterého přiváděli ze stanu, v němž ho drželi, k řece; a šlo za ním, všichni pěšky, jistě dvacet tisíc Sarracenův opáсанých meči. Na řece před králem byla jedna galéra Janovanův, na níž bylo viděti jen jediného muže. Jakmile spatřil krále na břehu, zapískl; a na toto znamení vyrojilo se z podpalubí galéry osmdesát po zuby ozbrojených lučištníkův s napiatými samostřily a ihned vložili do zálupku své čtverhranné střely. Sotva je Sarracenové spatřili, dali se na útěk jako stádo ovec, že až na dva tři nezůstal s králem nikdo.

Mužstvo přehodilo na břeh desku, by nalodili krále a hraběte anjouského, jeho bratra, a pána Bohumíra de Sargines a pána Filipa de Nemoursa, maršálka francouzského, jehož nazývali du Mez, a velmistra trinitářův a mne. Hraběte poitierského zadrželi v zajetí, až by jim král dal vyplatiti výkupným dvě stě tisíc liber, jež jim byl povinen dáti vyplatiti, než odpluje z řeky.

V sobotu po Nanebevstoupení, kterážto sobota jest den po našem osvobození, přišli se s králem rozloučiti hrabě flanderský a hrabě soissonsský a několik jiných bohatýrův, kteří byli zajati na galérách. Král jim pravil, že by

snad dobře učinili, kdyby počkali, až bude osvobozen jeho bratr hrabě poitierský. A pravili, že jim to není možno, neboť galéry byly úplně přistrojeny. Vstoupili na svoje galéry a odpluli do Francie a vzali s sebou dobrého hraběte bretonskeho Petra, který byl tak nemocen, že byl živ už jen tři neděle.

LXI. Vyplácení se začalo v sobotu ráno a zabavili se jím celou sobotu a v neděli celý den až do noci; neboť se platilo na váhu, a každá váha byla deset tisíc liber. Když se svečřivalo tu neděli, královští lidé, kteří vypláceli, vzkázali králi, že jim chybí ještě třicet tisíc liber. A s králem byli tehdy jen král sicilský a maršálek francouzský, generál trinitářův a já; a všichni ostatní byli při vyplácení.

Pravil jsem tehdy králi, že by bylo dobře, aby poslal pro komtura a pro maršálka templářského (neboť velmistr byl nebožtik) a požádal jich, by mu půjčili třicet tisíc liber na osvobození jeho bratra. Král poslal pro ně a mně pravil král, abych jim to řekl. Když jsem jim to pověděl, bratr Štěpán d' Otricourt, který byl komturem templářským, pravil mi: »Pane de Joinville, tato rada, již dáváte králi, není ani dobrá ani rozumná; neboť víte, že přijímáme věci na uschování tak, že dle svých přísah nesmíme jich vydati leč těm, kteří nám je svěřují.« Padlo dosti tvrdých a urážlivých slov mezi mnou a jím.

A tehdy se ujal slova bratr Renaud de Vichiers, který byl maršálkem templářským, a pravil: »Pane, nedbejte hádání pána de Joinville s naším komturem; neboť, jak praví náš komtur, nemohli bychom nic dát z rukou, abychom nezradili přísahy. A co se týče toho, že vám senešal radí, nebu-

deme-li vám toho chtítí půjčiti, abyste si to vzal — toť jest toho! a učiníte po své vůli, a vezmete-li z našeho, my jistě máme tolik vašeho v Akce, abyste nás dobře odškodnil.«

Tu jsem pravil králi, že půjdu, přeje-li si; a on mi to rozkázal. Odebral jsem se na velitelskou galéru templářskou; a když jsem chtěl sestoupiti do podpalubí lodi, kde byl poklad, žádal jsem komtura templářského, by se šel podívat, co vezmu; a neráčil tam přijíti. Maršálek pravil, že se přijde podívat, jaké násilí tam učiním.

Hned když jsem sestoupil tam, kde byl poklad, požádal jsem templářského pokladníka, který tam byl, by mi dal klíče od jedné truhly, jež byla přede mnou; a on, vida mne hubeného a vyschlého od nemoci a v šatech, jež jsem míval v zajetí, pravil mi, že mi nevydá nic. A uviděl jsem jakousi kladní sekeru; i zdvihl jsem ji a pravil jsem, že z ní udělám klíč králův. Když to spatřil maršálek, vzal mne za ruku a pravil mi: »Pane, vidíme jasně, že jest násilí, co nám činíte, a poručíme vám vydati klíče.« Tu kázal pokladníku, aby mi byly vydány; i učinil to. A když maršálek pověděl pokladníku, kdo jsem, byl jako omráčen.

Shledal jsem, že tato truhla, již jsem otevřel, byla Mikuláše de Choisi, seržána králova. Vyházel jsem, co jsem tam našel stříbra, a šel jsem si sednout na přídu našeho korábu, který mne přivezl. Vzal jsem maršálka francouzského a oštil ho u stříbra a na galéře jsem ustanovil generála trinitářův. Maršálek nosil stříbro generálovi na galéře, a generál mi je podával na koráb, na němž jsem byl. Když jsme připluli ke galéře králově, jal jsem se volati na krále: »Sire, sire, pohleďte, jaký jsem boháč.« A svatý muž

mne viděl velmi rád a velmi potěšen. Odvedl jsem, co jsem přivezl, těm, kteří vypláceli výkupné.

LXII. Když se vyplácení skončilo, královští radové, kteří vypláceli, přišli k němu a pravili mu, že Sarracenové nechtějí propustiti jeho bratra, až budou mít stříbro doma. Někteří z rady neschvalovali králi, aby jim vyplácel, dokud mu nebude propuštěn bratr. A král odpověděl, že jim vyplatí, neboť jim to slíbil; ať si oni dodrží či nedodrží svých slibův. Tehdy řekl pán Filip de Nemours králi, že Sarracenové byli ošizeni o jednu váhu s deseti tisíci librami.

A král vzplanul hněvem a pravil, že si přeje, aby se jim vrátilo oněch deset tisíc liber, poněvadž jim slíbil, že jim vyplatí dvě stě tisíc liber, než odpluje řeky. Tu jsem stoupl pánu Filipovi na nohu a pravil jsem králi, aby tomu nevěřil, neboť to není pravda; neboť Sarracenové jsou nejchytrější počtáři na světě. A pán Filip pravil, že mám pravdu, neboť to řekl jen žertem. A král pravil, že takové žertování ješt nevhodno. »A poroučím vám, pravil král pánu Filipovi, abyste pamětliv věrnosti, kterou jste mi povinen jako můj vasal, jímž jste, není-li těch deset tisíc liber vyplateno, abyste na halěř je dal vyplatiti.«

Mnoho lidí radilo králi, aby se odebral na svoji loď, jež ho vyčkávala na moři, a unikl z rukou Sarracenův. Král však nechtěl nic slyšeti, ale pravil, že neodpluje s řeky, jak to slíbil, dokud jim nevyplatí dvou set tisíc liber. Jakmile byly peníze ty vyplaceny, král, aniž ho kdo prosil, pravil nám, že od nynějška není už ničím povinován své přísaze a abychom odtud odpluli a odebrali se na loď, jež byla na moři.

Tehdy se galéra rozjela a pluli jsme jistě velikou míli, než jsme kdo na koho promluvili, jak jsme byli v úzkosti pro uvěznění hraběte poitierského. Tu přijel na galionu pán Filip z Montfortu a zvolal na krále: »Sire, sire, promluvte se svým bratrem hrabětem poitierským, jenž jest tam na onom korábu.« Tu zvolal král; »Rozsvěťte, rozsvěťte!« I rozsvítili. Tu jsme byli naplněni takovou radostí, jak si jen možno pomyslit. Král vstoupil na jeho loď a my též. Jakýs ubohý rybář přišel říci hraběnce poitierské, že viděl hraběte poitierského osvobozena; a ona mu dala vyplatiti dvacet pařížských liber.

LXIII. Nerad bych zapoměl jistých věcí, které se přihodily v Egyptě, co jsme tam byli. Nejprve vám povím o pánu Gaucheru de Châtillonovi, o němž mi vypravoval jeden rytíř, jménem Jan de Monson, že spatřil pána de Châtillona v jedné ulici, jež byla v kaselu, v němž byl zajat král; a tato ulice procházela zcela přímo kaselem, že na obě strany bylo viděti do polí. V této ulici byl pán Gaucher de Châtillon, drže v ruce tasený meč.

Když viděl, že se Turci hrnou do této ulice, rozjížděl se na ně s mečem v ruce a vypuzoval je z vesnice; a Turci utíkající před ním (oni, kteří stříleli právě tak do předu jako dozadu) zasypávali ho střelami. Když je z kaseluzahnal, stráсал se sebe ty střely, jež měl na sobě, a rozpínal paže s mečem a volal: »Châtillone, rytíři! kde jsou moji zkušení mužové?« Když se obrátil a viděl, že Turci vnikli s druhé strany, zase se na ně rozjížděl s mečem v ruce a zaháněl je; a tak to učinil třikráte.

Když nejvyšší velitel galér mne přivedl k těm, kteří byli

zajati na zemi, vyptával jsem se těch, kteří byli kolem něho; ale nikoho jsem nenalezl, aby mi byl řekl, jak byl zajat, jedině pán Jan Fouinon, dobrý rytíř, mi pravil, že když ho odváděli zajatého do Mansourahu, spatřil jednoho Turka, který seděl na koni pána Gauchera de Châtillona; a podocasník koňův byl samá krev. I tázal se ho, co učinil s tím, jemuž kůň náležel; a odpověděl, že mu skolil hlavu, jak seděl na koni, o čemž svědčil podocasník, který byl všecek od krve.

Byl ve vojště jeden přechrabrý muž, který se jmenoval pán Jakub de Castel, biskup soissonsský. Když spatřil, že naši lidé se vracejí k Damiettě, on, hoře velikou žádostí přijíti k Bohu, nechtěl se vrátiti do země, v které se zrodil; ale chvátaje, by přišel k Bohu, rozjel se s koněm a zcela sám se vrhl do Turkův, kteří ho ubili meči a uvedli ve společnost Boží, do počtu mučedníkův.

Zatím co král čekal, až jeho lidé vyplatí Turkům za osvobození jeho bratra, hraběte poitierského, jeden Sarračen, velmi pěkně ustrojený a velmi pěkně urostlý, přišel ke králi a nabídl mu mléka v hrncích a květiny rozličných barev a rodův od dětí Nasaka, který býval sultánem babylonským; a nabídl mu ten dar mluvě francouzsky.

A král se ho tázal, kde se naučil francouzsky; a pravil, že býval křesťanem; a král mu pravil: »Odejděte, už s vámi nebudu mluvit.« Odvedl jsem ho bokem a ptal jsem se ho, kdo a odkud jest. A pravil mi, že se narodil v Provinsu a že přišel do Egypta s králem Janem a že se v Egyptě oženil a že jest veliký boháč. A pravil jsem mu: »Což nevíte, že umřete-li takto, budete zatracen a přijdete do pekla?«

A pravil: »Vím to (neboť byl přesvědčen, že žádná víra

není tak dobrá jako křesťanská), ale bojím se, kdybych přišel k vám, chudoby, v jaké bych byl, a výčitek. Do smrti by o mně říkali: Podívejte se, odštěpenec! I jest mi milejší žítí v bohatství a v pokoji, než abych se uvedl v postavení, jaké předvídám. « A pravil jsem mu, že v den soudu, kdy každý uzří svůj hřích, výčitky budou hroznější, než by byly ty, o nichž mi mluvil. Pravil jsem mu mnoho dobrých slov, jež neměla valného účinku. Tak mne opustil a od té již jsem ho nespatrił nikdy.

LXIV. Nuže slyšeli jste prve o velikých protivenstvích, jichž jsme zakusili král a my; ani králová nebyla ušetřena těchto protivenství, jak uslyšíte dále. Neboť tři dni před porodem dostala zprávu, že král jest zajat; touto novinou se tak polekala, že kdykoliv usnula na svém loži, zdálo se jí, že celá její světnice jest plna Sarracenův; i volala: »Pomoc, pomoc!« A bojíc se, aby nezhytnulo dítě, jímž byla těhotna, kázávala spáti u svého lože jednomu rytíři, starému osmdesát let, který ji držel za ruku. Kdykoliv královna volala, říkal: »Pani, nebojte se, jsem tu.«

Než porodila, kázala vyjít všem ze světnice vyjma onoho rytíře a poklekla před ním a žádala ho, aby jí něco učinil; a rytíř jí přísahal, že to vykoná. Ona mu řekla: »Žádám vás při věrnosti, již jste se mi zavázal, že dobudou-li Sarracenové tohoto města, že než by se mne zmocnili, utnete mi hlavu.« A rytíř odpověděl: »Buďte ujištěna, že rád to učiním; neboť jsem už na to pomýšlel, že vás zabiji, než by se nás zmocnili.«

Králová porodila synáčka, a jmenoval se Jan; a říkali mu Tristan, pro veliké hoře, v němž se narodil. Právě

ten den, kdy porodila, přinesli ji, že pisanští a janovští i bran-
né moci jiných obcí chtějí ujeti. Na druhý den po porodu
povolala jich všech k svému loži, že jich byla plná světnice,
a pravila jim: »Pánové, pro lásku Boží, neopouštějte toho-
to města; neboť vidíte, že pán král bude ztracen, i všichni
ti, kdož jsou zajati, padne-li Damietta. A nelíbí-li se vám,
tož se ustrňte nad tímto stvořeníčkem, jež tuto leží, a seč-
kejte, až zase vstanu.«

A odpověděli: »Paní, jak to učiníme? Vždyť umřeme hla-
dem v tomto městě.« A ona jim pravila, že nezhynou ne-
dostatkem: »Neboť dám skoupiti všechnu potraviny v tom-
to městě a najímám vás od této chvíle na útraty královny.«
Oni se vespolek poradili a vrátili se k ní a svolili, že rádi
zůstanou; a králová (dejž jí Bůh věčnou slávu!) dala skou-
piti všechny potraviny v městě a zaplatila za ně přes tři sta
šedesát tisíc liber. Bylo dlužno, aby vstala před časem, po-
něvadž město bylo vydati Sarracenům. Králová se odebra-
la do Akky, by tam čekala na krále.

LXV. Zatím co král čekal, až bude osvobozen jeho bratr,
poslal bratra Rudolfa, bratra kazatele, k jednomu emirovi,
který se jmenoval Faress-Eddin-Okta, k jednomu z nejpo-
ctivějších Sarracenů, jaké jsem kdy spatřil. A vzkázal mu,
že se velmi diví, jak on a ostatní emirové dopustili, by tak
podle byla porušena smlouva; neboť mu povraždili nemoc-
né, jichž byli povinni stříci, a rozbili jeho válečné stroje a
spálili nemocné a nasolené vepřové maso, kterého též byli
povinni stříci.

Faress-Eddin-Okta odpověděl bratru Rudolfovi řka:
»Bratře Rudolfe, rcete králi, že pro svoji víru nemohu toho

napravit; a tíží mne to. A vyřídíte mu ode mne, aby nijak nedával znáti, že ho to mrzí, dokud jest v našich rukou; neboť by zahynul.« A radil mu, aby na to pamatoval, až přijde do Akky.

Když král přišel na svoji loď, nic neměl přichystáno od svých lidí, ani lůžko ani šaty; ale bylo mu až do Akky lehati na žíněnkách, jež mu dal sultán, a oblékati si šaty, jež mu poslal a dal ušítí sultán, jež byly z černého atlasu, podšité vairem a grísem; a bylo na nich mnoho knoflíkův celých ze zlata.

Po šest dní, co jsme byli na moři, já jsa nemocen sedal jsem si vždy vedle krále. A tehdy mi vypravoval, jak byl zajat a jak s pomocí Boží vyjednal své i naše výkupné. A dal si vypravovati ode mne, jak já jsem byl zajat na vodě; a potom mi pravil, abych byl velmi vděčen Našemu Pánu, když mne vysvobodil z takových nebezpečí. Velmi želel smrti hraběte artoiského, svého bratra, a pravil, že, ač s bolestí, tak se zdržel návštěv u něho jako u hraběte poitierského, poněvadž ho nepřišel navštívit na galérách.

Těž si mi stěžoval na hraběte anjouského, jenž byl na jeho lodi, že nic se k němu nedružil. Jednou se tázal, co dělá hrabě anjouský; pravili mu, že hraje v dámu s panem Gautierem de Nemoursem. I šel tam, potáčeje se slabostí z nemoci, a vzal kostky i desku a hodil je do moře; a velmi se rozhněval na svého bratra, že se tak brzo dal do hraní v kostky. Ale panu Gautierovi bylo odplaceno co nejlépe, neboť všechny peníze, jež byly na desce (a bylo jich mnoho) vsypal mu do klína, i odnesl si je.

LXVI. V dalším uslyšíte o několika protivenstvích a souženích, jež mne postihla v Akce, z kterých mne vysvobodil Bůh, v něhož jsem doufal i doufám. A tyto věci dám napsati, aby ti, kdo je slyšeti budou, měli důvěru v Boha ve svých protivenstvích a souženích, a Bůh jim pomůže, tak jako pomohl mně.

Nuže povězme tedy, že když král dorazil do Akky, s převelikou radostí přišla mu naproti až k moři všechna procesí toho města. Přivedli mi rytířského koně. Jakmile jsem naň byl posazen, opustily mne síly; a pravil jsem muži, který mi přivedl komoně, ať mne přidrží, bych nespádl. Jen stěží mne vyvedli po schodech do dvorany královny. Sedl jsem si do jednoho okna a vedle mne jeden hoch (a bylo mu asi deset let), jmenoval se Bartoloměj a byl levobočkem pána Ami de Montbéliarda, velmože montfauconského.

Když jsem tam seděl, kdež si mne nikdo nevšímal, přišel ke mně zbrojnoš v červené, žlutě pruhované sukničce; a pozdravil mne a tázal se mne, znám-li ho; a pravil jsem mu, že ho neznám. A on mi pravil, že jest z Oiselay, z hradu mého strýce. A tázal jsem se ho, u koho jest; a pravil mi, že není u nikoho a že zůstane v mých službách, chci-li; a pravil jsem, že k tomu velmi rád svoluji. Šel mi ihned pro bílé kukle a velmi pěkně mě učesal.

A tehdy poslal pro mne král, abych s ním jedl; a šel jsem k němu v kazajce, kterou mi ušili ve vězení z ostřížků z mé pokrývky; a své pokrývky jsem nechal hochu Bartoloměji i čtyř loktů kamelinu, jež mi dali pro lásku Boží v zajetí. Guillemin, můj nový zbrojnoš, krájel přede mnou a donášel pokrmů hochu, zatím co jsme jedli.

Můj nový zbrojnoš mi pravil, že mi zamluvil hospodů u samých lázní, by mne omyl ze špíny a potu, jež na mně byly ještě ze zajetí. Když jsem byl večer v lázních, síly mne opustily a omdlel jsem; a jen stěží mne odvedli z koupele do lůžka. Na druhý den mne navštívil jeden starý rytíř, jménem pan Petr de Bourbonne, a zadržel jsem ho ve svých službách: sehnal mi po městě, čeho mi chybělo v oděvu a ve výzbroji.

Když jsem se schystal, aspoň čtyři dni po té, co jsme přišli, šel jsem navštívit krále; i vadil se se mnou a pravil, že jsem neučinil dobře, když tak dlouho jsem ho nenavštěvoval; a přikázal mi, jak jen mi drahá jest jeho láska, bych denně ráno i večer s ním jídal, až rozhodne, co učiníme, zda se vrátíme do Francie, či zůstaneme-li.

Pravil jsem králi, že pán Petr de Courtenay mi jest dlužen čtyři sta liber mé mzdy, jichž mi nechce zaplatiti. A král mi odpověděl, že mi dá dobrou odvetu z peněz, jež on dluhuje pánu de Courtenay; i učinil tak. Na radu pana Petra de Bourbonna vzali jsme si na útraty čtyřicet liber a zbytek jsme si uložili u komtura paláce templářského. Když jsem utratil těch čtyřicet liber, poslal jsem otce Jana Cayma de Sainte-Menehoulda, jehož jsem vzal do svých služeb v zámorí, pro zbývajících čtyřicet liber. Komtur mu odpověděl, že nemá peněz náležejících mně a že mne nezná.

Odebral jsem se k bratrovi Renaudu de Vichiersovi, který se stal pomocí královou velmistrem templářů, za dvornost, již projevil králi v zajetí (jak jsem vám o tom vypravoval) a stěžoval jsem si na komtura paláce, který mi nechtěl vrátiti peněz, jež jsem mu svěřil. Když to velmistr uslyšel, velmi se pobouřil a pravil mi: »Sire de Joinville,

velmi vás mám rád; ale buďte jist, že neustoupíte-li od této pohledávky, nikdy vás nechci mítí rád; neboť chcete namluvit lidem, že naši bratři jsou zloději.« A řekl jsem jemu, že líbí-li se Bohu neustoupím.

Čtyři dni jsem byl v této úzkosti, jako ten, kdo nemá už ani halěře, čím by platil. Po těchto čtyřech dnech přišel ke mně velmistr záře úsměvem a pravil mi, že našel moje peníze. Jak ty peníze byly nalezeny, to ho pohnulo, by dosadil jiného komtura paláce a poslal bývalého do městečka, jež nazývají Séphouri; a nový komtur mi vrátil moje peníze.

LXVII. Biskup akkonský, který tehdy seděl na stolci (byl rodem z Provinsu), vykázal mi dům faráře svatomichalského. Vzal jsem do svých služeb Cayma de Sainte-Menehoulda, který mi sloužil velmi dobře po dvě léta, lépe než kdokoliv jiný, koho jsem kdy měl ve vlasti; a najal jsem ještě několik lidí. Nuže, v mém obydlí u hlav mého lože byla chodbička, kterou se vcházelo do kostela.

V ten čas zachvátila mne ustavičná zimnice, že jsem ulehl i vřeska moje čeledi. A ani jednoho dne po celou tu dobu jsem neměl nikoho, aby mne bylo ošetřil neb mi pomohl vstáti; a čekal jsem už jenom smrt, pro návěšť, již jsem měl u svého ucha: neboť nebylo dne, aby byli nepřinesli do kostela na dvacet i více nebožtíkův; a kdykoliv některého přinesli, slyšel jsem zpívati se svého lůžka *Libera me Domine*. Tu jsem plakával a děkoval Bohu a říkal jsem jemu: »Pane, budiž veleben za toto utrpení, jež na mne sesíláš; neboť s mnohou pýchou jsem léhával a vstávával. A prosím tebe, Pane, pomoz mi a vysvoboď mne z této nemoci.« A on tak učinil, mně i čeledi mé.

Po čase jsem žádal Guillemína, svého nového podkoní, by mi vydal počet; i učinil tak; a shledal jsem, že mne ošídil o více než deset tourských liber. A pravil mi, když jsem jich po něm žádal, že mi je vrátí, až mu bude možno. Propustil jsem ho a pravil jsem mu, že mu dávám, co mi jest dlužen, neboť si toho dobře zasloužil. Zvěděl jsem od rytířů burgundských, když se vrátili ze zajetí (poněvadž ho přivedli ve své družině), že to jest nejdvojnější zloděj, jaký kdy byl: neboť když některý rytíř neměl nože nebo řemene, rukavic nebo ostruh neb jiného něčeho, Guillemín chodil to ukrást a potom mu to dával.

V ten čas, co král byl v Akkonu, bratři královi se dali do hraní v kostky; a hrabě poitierský hrál tak dvorně, že když vyhrál, kázal otevřítí síň a kázal volati šlechtice a šlechtičny, byli-li tam, a rozdával přehrštlemi tak svoje peníze jako ty, jež vyhrál. A když prohrál, opatroval si peníze na úvěr od těch, s nimiž hrál, i od svého bratra hraběte anjouského a od jiných; a dával vše, i svoje jmění i cizí.

LXVIII. V ten čas, co jsme byli v Akkonu, král poslal pro své bratry a pro hraběte flanderského a pro ostatní bohatýry jednu neděli a pravil jim: »Pánové, paní králová, moje matka, mi vzkázala a prosila co nejusilovněji, bych se odebral do Francie; neboť moje království jest u velikém nebezpečí: neboť ani chvíle nejsem v pokoji s králem anglickým. Zdejší lidé, s kterými jsem o tom mluvil, pravili mi, že odjedu-li, jest tato země ztracena; neboť všichni, kdo jsou v Akkonu, odjedou za mnou, poněvadž se nikdo tu neodvází zůstatí s tak málo lidmi. Tož vás prosím, děl, přemýšlejte o tom; a poněvadž věc jest vážná, dávám vám lhů-

tu, byste mi odpověděli, co se vám uvidí dobrým, ode dneška až za osm dní.«

V těch osmi dnech přišel ke mně legát a pravil mi, že nechápe, jak by králi bylo možno zůstat; a prosil mne velmi naléhavě, abych se ráčil vrátiti po jeho lodi. A odpověděl jsem mu, že mi to není možno; neboť nic nemám, jak ví, poněvadž jsem vše ztratil na vodě, tam kde jsem byl zajat.

A této odpovědi jsem mu nedal proto, že bych byl velmi ochotně s ním nejel, leč pro slovo, jež mi pravil milostpán de Bourlemont, můj vlastní bratranec (dej mu Bůh věčnou slávu!), když jsem se ubíral za moře: »Ubíráte se za moře, pravil; nuže mějte pozor, až se budete vraceti; neboť žádný rytíř, ani chudý ani bohatý, nesmí se vrátiti, aby nebyl v hanbě, ostavuje-li v rukou Šarracenův drobný lid Našeho Pána, kterým jsa provázen vytáhl.« Legát se na mne rozhněval a pravil mi, že jsem mu neměl odepřít.

LXIX. V neděli po té přišli jsme zase před krále; a tehdy král se tázal svých bratří i ostatních baronův i hraběte flanderského, jakou radu dávají, zda odejeti či zůstat. Odpověděli, že svěřili radu, již chtějí dáti králi, pánu Vitu Mauvoisinovi. Král mu kázal, aby pověděl, co mu svěřili, i jal se mluvit:

»Sire, vaši bratři a bohatýrové, kteří tu jsou, rozvažovali váš stav a viděli, že vám není možno zůstat v této zemi ani se ctí pro vás ani pro vaše království; neboť ze všech rytířův, kteří táhli s vámi (jichž jste přivedl na Kypr dva tisíce osm set), jest jich v tomto městě už jenom sto. Radí vám tedy, sire, abyste se odebral do Francie, shromáždil lidi a peníze, a tak byste se mohl rychle vrátiti do této ze-

mě i pomstít se nad nepřáteli Božími, kteří vás drželi v zajetí.«

Král nechtěl přistoupiti na to, co mu řekl pán Vít Mauvoisin; ale tázal se hraběte anjouského, hraběte poitierského a hraběte flanderského a mnoha jiných bohatýrův, kteří seděli za nimi; a všichni souhlasili s pánem Vítem Mauvoisinem. Legát se tázal jaffského hraběte Jana, jenž seděl za nimi, co jemu se vidí o těchto věcech. Hrabě jaffský ho prosil, by upustil od této své otázky, »poněvadž můj hrad, pravil, jest na hranicích; a kdybych radil králi, aby zůstal, myslelo by se, že to činím ve svůj prospěch.«

Tehdy žádal ho král co nejnaléhavěji, by řekl, co se mu o tom vidí. I řekl mu, že kdyby mohl tolik učiniti, aby držel pole jeden rok, že by si činil velikou čest, kdyby zůstal. Tehdy se otázel legát těch, kteří seděli za hrabětem jaffským; a všichni souhlasili s pánem Vítem Mauvoisinem.

Seděl jsem až čtyřicátý proti legátovi. Tázal se mne, co mně se o tom vidí; a odpověděl jsem mu, že zcela souhlasím s hrabětem jaffským. A legát mi pravil, všecek rozezlý, jak by to bylo možno, aby král držel pole s tak málo lidmi, jak jich měl. A odpověděl jsem mu též jaksí rozezlý, poněvadž se mi zdálo, že to praví, aby mne dohřál: »Sire, povím vám to, když se vám líbí.«

»Mluví se (nevím, jest-li to pravda), že král ještě nevydal žádných svých peněz, ale jen peníze od kněžstva. Ať tedy král bere ze svých peněz a pošle pro rytíře na Moreu a do zámoří; a když se rozhlásí, že král dává dosti a štědře, rytířové se pohnou k němu se všech stran, čímž mu bude možno, by udržel pole jeden rok, bude-li se líbiti Bohu. A zůstane-li, budou osvobozeni ubozí zajatci, kteří byli za-

hati v službě Boží a jeho, kteří by nikdy z něho nevyšli, kdyby král odejel.« A nebylo tam nikoho, kdo by byl neměl svých blízkých přátel v zajetí; i neodporoval mi nikdo, ale všichni se dali do pláče.

Po mně tázal se legát pána Viléma de Beaumonta, který byl tehdy maršálkem francouzským, co jemu se vidí; a pravil, že jsem velmi dobře mluvil; « a povím vám, děl, proč dobře mluvil.« Pán Jan de Beaumont, dobrý rytíř, jenž byl jeho strýcem a nemohl se dočkati návratu do Francie, rozkřikl se naň velmi urážlivě, řka: »Špinavý jazyku, co chcete říci? Sedněte si a buďte ticho!«

Král mu pravil: »Pane Jene, nedobře činíte; nechte, ať mluvím.« »Vězte, králi, že toho nedopustím.« Bylo mu umlknouti; a nikdo již potom se mnou nesouhlasil, vyjma pána de Chatenai. Tehdy nám řekl král: »Pánové, pozorně jsem vás vyslechl a odpovím vám, co se mi zlíbí učiniti, ode dneška za osm dní.«

LXX. Když jsme odtud odešli, obořili se na mne se všech stran: »Tož jest blázen král, pane de Joinville, nevěřili vám proti celé radě království francouzského!« Když se šlo ke stolům, král si mne posadil při jídle vedle sebe, kamž si mne vždy posazoval, když tam nebyli jeho bratři. Co oběd trval, král na mě nepromluvil ani slova: což nebylo jeho obyčejem, aby si mne stále nevšímal, jedě. I myslil jsem opravdu, že jest na mne pohněván, poněvadž jsem řekl, že nevydal žádných svých peněz a aby štědře platil.

Když král obcovał díkůčinění, šel jsem k jednomu zamřížovanému oknu, jež bylo v ústupku u hlav lože králova; a měl jsem ruce vpleteny do železných prutův okenních

a přemýšlel jsem, že kdyby se král odebral do Francie, odešel bych ke knížeti antiochenskému (který mne považoval za příbuzného a který pro mne poslal), až by tam přibyla jiná výprava, čímž by byli vysvobozeni zajatcové, dle rady, již mi byl dal pán de Boulaincourt.

Právě když jsem tam byl, král přišel a opřel se mi o ramena a držel mi obě ruce na hlavě. I myslil jsem, že to jest pán Filip de Nemours, který mi způsobil mnoho mrzutosti toho dne pro radu, již jsem dal králi; i řekl jsem mu: »Nechte mne na pokoji, pane Filipe.« Pohřichu, když jsem obracel hlavu, ruka králova sjela mi na obličej; i poznal jsem, že to jest král, po smaragdu, jež měl na prstě. I pravil mi: »Buďte ticho; neboť se vás chci tázat, jak jste byl tak smělý, že vy mladý člověk jste se mi odvážil raditi, a bych zůstal, proti velikým a moudrým mužům francouzským, kteří mi radili, abych odtáhl.«

»Sire, děl jsem, kdybych měl zlobu v srdci, nikterak bych vám k tomu neradil.« — »Pravíte, děl král, že bych se dopustil něčeho špatného, kdybych odešel?« — »Bůh mi buď pomocen, děl jsem, pravím, že ano.« I řekl mi: »Zůstanu-li, zůstanete též?« A pravil jsem mu, že zůstanu, budu-li moci, ať na svoje útraty či na cizí. — »Nuže buďte zcela kliden, pravil, neboť jsem vám velmi vděčen za to, co jste mi poradil; ale neříkejte toho nikomu celý tento týden.«

Byl jsem klidnější tímto slovem a bránil jsem se směleji proti těm, kteří se na mne sáпали. Venkovany té země nazývají *hříbaty*; tož pán Petr d' Avallon, jenž bydlel v Suru, slyšel, že mi říkají hříbě, poněvadž jsem radil králi, aby zůstal s hříbaty. I vzkázal mi pán Petr d' Avallon, abych se hájil proti těm, kteří mne nazývali hříbětem, a abych jim

řekl, že mi jest milejší, bych byl hříbětem, nežli strhaným hřebcem, jako jsou oni.

LXXI. Druhou neděli přišli jsme zase všichni před krále; a když král viděl, že jsme všichni, přezehnal svá ústa a pravil nám (když byl vzýval o pomoc Ducha Svatého, jak se domnívám; neboť paní moje matka mi pravila, že kdykoliv budu chtít něco říci, ať vzývám o pomoc Ducha Svatého a ať přezehnám svá ústa).

Taková byla slova králova: »Pánové, děkuji vám vřele, všem těm, kteří mi radili, bych odejel do Francie, a děkuji také těm, kteří mi radili, abych zůstal; ale vidím, že nehrozí žádného nebezpečí, aby moje království, zůstanu-li, vzalo zkázu; neboť paní králová má dosti lidí na obranu. A uznal jsem též, jak praví baronové této země, že odjedu-li, jest veta po království jerusalémském; že nikdo se v něm neodváží zůstat po mně.

Poznal jsem tedy, že děj se co děj, nesmím uvrhnouti v záhubu království jerusalémského, jehož jsem přišel hájiti a dobývat; jest tedy takové moje rozhodnutí, že jsem zůstal tohoto času. Tož pravím vám všem, bohatýrové, kteří jste tu, i všem ostatním rytířům, kteří se uvolí zůstat se mnou, abyste přišli a směle mluvili se mnou; a dám vám tolik, aby nebyla vina na mně, ale na vás, nezůstanete-li«. Mnoho přítomných, slyšíce toto slovo, užaslo; a mnoho se jich rozplakalo.

LXXII. Král poručil, jak jsme pravili, aby jeho bratři se vrátili do Francie. Nevím, bylo-li to na jejich požádání, či z vůle královny. Když tehdy král řekl, že zůstane, bylo ko-

lem svatého Jana. I stalo se tak, že na svatého Jakuba, v kterýžto den jsem byl na pouti a který mi byl velmi na prospěch, král se vrátil se Mše do své komnaty a zavolal svou radu, jež přebývala s ním, totiž pána Petra komorníče, který byl nejvěrnější muž a nejpoctivější, jakého jsem kdy spatřil v domě králově; pána Bohumíra de Sargines, dobrého rytíře a znalce, jemuž král po smrti pána Imberta de Beaujeu, znalce, svěřil úřad konnetabla francouzského.

K těm král, silným hlasem a jakoby rozhněván, promluvil takto: »Pánové, už tomu měsíc, co jest známo, že zůstanu, a ještě jsem neslyšel, že byste mi byli najali nějakých rytířů.« — »Pane, pravili, nemůžeme za to; neboť každý, ani se chtějí vrátiti do své země, požaduje tolik, že bychom se jim neodvážili dáti, co by chtěli.« — »A kdo by, děl král, nejméně požadoval?« — »Opravdu, pane, pravili, nejméně žádá senešal šampaňský; ale neodvážili bychom se mu dáti, kolik by chtěl.«

Byl jsem právě v komnatě králově a slyšel jsem ta slova. Tu pravil král: »Zavolejte mi senešala.«. Šel jsem k němu a poklekl jsem před ním; a on mi kázal, bych si sedl, a pravil mi: »Senešale, víte, že jsem vás míval velmi rád, a moji lidé mi praví, že jste nepovolný. Jak to?« — »Sire, pravil jsem, nemohu za to; neboť víte, že jsem byl zajat na voďe a že ničehož nic mi nezůstalo, čeho bych byl neztratil.« I tázal se mne, kolik bych chtěl; a pravil jsem, že do Velikonoc za dvě třetiny roku bych chtěl dva tisíce liber.

»Tož mi povězte, pravil, smlouval jste se již s některými rytíři?« A pravil jsem: »Smlouval, s panem Petrem de Pontmolainem, který by byl sám třetí z korouhevních pánů, a ti si žádají do Velikonoc každý čtyři sta liber.« I počítal

na prstech. »Tož, pravil, svým novým rytířům byste byl povinen platiti po dvou stech librách.«— »Vizte tedy, sire, děl jsem, nebudu-li potřebovati osmi set liber na koně a zbroj a na stravování svých rytířův; neboť si nepřejete, abychom jedli ve vašem domě«. Tu pravil svým lidem: »Opravdu, nijak nevidím, že by požadoval příliš; i najímám vás do svých služeb«, děl mně.

LXXIII. Tehdy bratři královi a ostatní bohatýrové, kteří byli v Akce, schystali si své lodi. Když odjížděli z Akky, hraběpoitierský vypůjčil si rozličných skvostů od těch, kteří odjížděli do Francie; a nám, kteří jsme zůstali, mnoho jich štědře rozdal. Velmi mne prosili oba bratři, abych bedlivě ostříhal krále; pravili mi, že již není nikoho, na koho by tolik spoléhali. Když hrabě anjouský viděl, že se dlužno odebrati na loď, tolik truchlil, že se tomu všichni velmi po-divili; a přece odplul do Francie.

Nedlouho po té, co bratři královi opustili Akku, přišli ke králi poslové císaře Bedřicha a přinesli mu pověřující listy a pravili králi, že je císař poslal, by nás osvobodili. Ukázali králi listy, jež císař posílal sultánovi, jenž byl mrtev (což císaři nebylo známo); a císař mu vzkazoval, aby uvěřil jeho poslům co do osvobození krále. Mnozí lidé říkali, že by nám bylo neprospělo, kdyby nás byli poslové zastihli v zajetí; neboť semyslelo, že císař poslal své posly, spíše aby nám překazil návrat, než aby nás vysvobodil. Poslové našli nás osvobozeny, i vrátili se.

V té době, co byl král v Akce, poslal ke králi své posly sultán damašský a velmi si mu stěžoval na egyptské emiry, kteří zabili jeho bratrance sultána; a slibil králi, že u-

voli-li se mu pomoci, vydá mu království jerusalémské, jež bylo v jeho moci. Král se rozhodl, že odpoví sultánu damašskému po svých vlastních poslech, jež k sultánovi poslal. S posly, kteří tam šli, šel bratr Ivo Bretonec, z řádu bratří kazatelův, jenž uměl sarracensky.

Když se ubírali ze své hospody do domu sultánova, bratr Ivo spatřil jakousi stařenu, ana šla přes ulici a nesla v pravé ruce misku plnou ohně a v levé lahvičku plnou vody. Bratr Ivo se jí tázal: »Co s tím míníš?« A odpověděla mu, že chce ohněm spáliti Ráj, aby ho už nikdy nebylo, a vodou že chce uhasiti Peklo, aby ho už nikdy nebylo. A tázal se jí: »Proč to chceš učiniti?« — »Poněvadž chci, aby nikdo nikdy nečinil dobře proto, že se mu dostane odměnou Ráje, ani ze strachu z Pekla; nýbrž prostě, aby si získal lásky Boha, který jest tak mocen a který nám může učiniti vše, cokoliv jest dobrého.«

LXXIV. Jan Ermin, který byl zbrojířem královým, odebral se tehdy do Damašku nakoupit rohoviny a lepu na samostříly; a spatřil jakéhos staříckého muže, an sedí na trhu damašském. Tento stařec jej zavolal a tázal se ho, jest-li křesťan; i řekl mu, že jest. A pravil jemu stařec: »Velmi se asi vy křesťané vespolek nenávidíte; neboť mnohokrát jsem spatřil, jak Balduin, král jerusalémský, jenž byl malomocný, na hlavu porazil Saladina; a měl jenom tři sta zbrojeného lidu a Saladin tři tisíce: tož zavinujete svými hříchy, že vás chytáme v polích jako zvěř.«

Na to mu pravil Jan Ermin, jen ať jest zticha o hříších křesťanů a raději si všímá hříchů sarracenských, jež jsou mnohem větší. A Sarracen odpověděl, že pošetile odpově-

děl. A Jan se ho tázal, proč. A on mu pravil, že mu to poví, ale že mu napřed dá otázku. I tázal se ho, má-li děti. A odpověděl mu: »Syna mám.« I tázal se ho, od koho by ho více mrzelo kdyby dostal políček, od něho, či od svého syna. A Jan mu pravil, že by se více rozzlobil na svého syna, kdyby jej uhodil, než na něho.

»Tož takto ti dávám, děl Sarracen, svou odpověď: vy křesťané jste synové Boží a od jeho jména Christa jste nazýváni křesťany; a takovou milost vám prokazuje, že vám poslal učitele, od nichž byste byli poučeni, kdy činíte dobře a kdy hřešíte. Proto Bůh více se hněvá na vás za malý hřích, když se ho dopustíte, než na nás za veliký, kteří nevíme nic o tom a kteří jsme tak zaslepeni, až se domníváme, že se sprostíme všech svých hříchův, bude-li nám možno umýti se ve vodě, než umřeme, poněvadž Mahomet nám pravil, že při smrti budeme zachráněni vodou.«

Když jsem se vrátil ze zámoří, byl Jan Ermin v družině, když jsem se ubíral do Paříže. Zatím co jsme jedli ve stanu, dav chudasů nás prosil, za Boha' o almužnu, a velmi hlučeli. Jeden z našich lidí kázal a pravil jednomu našemu zbrojnoši: »Skoč a vyžeň ty chudasy.«

»Ach, pravil Jan Ermin, velmi, velmi špatně jste promluvil; kdyby nám nyní král francouzský poslal po svých poslech každému sto stříbrných marek, nevyhnali bychom jich; a vy zaháníte tyto posly, kteří vám nabízejí, že vám dají vše, co vám možno dáti: totiž že vás prosí, abyste jim dali za Boha, to jest abyste jim dali ze svého a oni že vám dají Boha. A Bůh to praví svými ústy, že mají moc uděliti nám Jeho; a praví svatí, že chudí nás mohou smířiti s Ním, tím způsobem, že jako voda hubí oheň, almužna hubí hřích.

Ať se vám tedy již nikdy nestane, pravil Jan, abyste tak zaháněli chudé; ale dávejte jim, a vám dá Bůh.«

LXXV. V té době, co král dlel v Akce, přišli k němu poslové Starce z Hor. Když se král vrátil se Mše, dal si je předvésti. Král jim velel tak se posaditi, že napřed seděl jeden emir, pěkně oděný a dobře vyzbrojený; a za emirem byl panoš dobře vyzbrojený, jenž držel v ruce tři nože, jež byly zabodány jeden do druhého; poněvadž kdyby byl býval emir zamítnut, byl by podal králi ty tři nože, by mu tím opověděl boj. Za tím, jenž držel tři nože, byl jiný, který měl natočeno na ruku klížené plátno, které by býval též podal králi, by ho jím zavinul jako do rubáše, kdyby byl zamítl žádost Starce s Hor.

Král pravil emirovi, aby pověděl, čeho si žádá; a emir mu podal pověřující listy a pravil: »Můj pán mne posílá, bych se vás tázal, znáte-li ho.« A král odpověděl, že ho nezná, neboť ho nikdy neviděl; ale že ovšem o něm slyšel. »A když jste o pánovi slyšel, pravil emir, velmi se divím, že jste mu neposlal tolik ze svého, abyste si jej uchoval přítelem, tak jako císař německý, král uherský, sultán baby-lonský a ostatní činí každý rok; poněvadž jsou jisti, že nemohou býti na živě leč tak dlouho, jak se líbiti bude královi. A nelíbí-li se vám tak učiniti, tedy jej sprostte daně, již jest povinen špitálníkům a templářům, a bude se cítiti upokojen od vás.« Templářům a špitálníkům odváděl tehdy daň, poněvadž oni se nic nebáli Assassinův, ježto Sta-řec s Hor nemůže nic získati, kdyby dal zabíti templářského nebo špitálního velmistra; neboť věděl dobře, že kdyby některého dal zabíti, brzo by byl zaň dosazen jiný, rovněž

dobrý. A proto nechtěl utráceti Assassinův tam, kde mu nemožno čeho získati. Král odpověděl emirovi, aby přišel ještě odpoledne.

Když emir přišel, spatřil krále, an sedí maje po jednom boku velmistra špitálníkův a po druhém velmistra templářův. Tu pravil král, aby mu opakoval, co mu pravil ráno; a odpověděl, že nemíni toho opakovati leč před těmi, kteří ráno byli u krále. Tu mu řekli oba velmistrové: »Poručíme vám, abyste to řekl.« I pravil jim, že to řekne, když poručí. Tu oba velmistrové kázali, by mu řekli sarracensky, ať přijde na druhý den mluvit s nimi do Hospitalu; i přišel.

Tehdy mu dali přetlumočiti oba velmistrové, že mnoho si dovolil jejich pán, když se opovážil vzkázati králi tak hrubá slova; a kázali, by jim řekli, že kdyby nešetřili cti královny, k němuž přišli s poselstvím, že by je byli dali utopit ve špinavém moři akkonském, houby si dělajíce z jejich pána. »A poručíme vám, abyste se vrátili k svému pánovi a do čtrnácti dní abyste byli nazpět a přinesli králi takové listy a takové skvosty od svého pána, jimiž by bylo králi dáno zadostučinění a aby vám byl za ně vděčen.«

LXXVI. Ve čtrnácti dnech vrátili se poslové Starce z Hor do Akky a přinesli králi košili Starcovu; a vyřizovali králi od Starce, že to znamená, tak jako košile jest blíže našemu tělu než kterákoliv jiná částka oděvu, tak chce Stařeč míti krále blíže své lásce než kteréhokoliv jiného krále. A poslal mu svůj prsten, který byl z nejryzejšího zlata, na němž bylo napsáno jeho jméno; a vzkázal mu, že svým prstenem se zasnbuje s králem, neboť si přeje, aby od té doby byli jedno tělo a jedna duše.

Mezi jinými skvosty, jež poslal králi, poslal mu slona z křišťálu, velmi pěkně urobeného, a zvíře, kterému říkají žirafa, též křišťálové, křišťálová jablka rozličných druhů a hry v dámu a v šachy; a všechny tyto věci byly posety květy ambrovými a ambra byla připevněna na křišťál pěknými ozdobami z ryzího zlata. A vězte, že jakmile poslové otevřeli své skřínky, v nichž byly tyto věci, zdálo se, že celá světnice jest naplněna balsámnou vůní, tak líbezně voněly.

Král zase poslal své posly k Starci a poslal mu přemnoho skvostů, šarlatových rouch, zlatých číší a stříbrných udidel; a s posly poslal tam bratra Ivona Bretonce, jenž uměl sarracensky. A ten shledal, že Stařec z Hor nevěří v Mahometa, nýbrž v zákon Aliho, jenž byl strýcem Mahometovým.

Tento Ali uvedl Mahometa v čest, jaké požíval; a když se Mahomet učinil vládcem lidu, shrdl svým strýcem a odklidil ho od sebe. A Ali, když to spatřil, strhl k sobě co mohl nejvíce lidu a naučil je jiné víře, než učil Mahomet: proto až dosud všichni ti, kteří věří v zákon Aliho, říkají o těch, kteří věří v zákon Mahometův, že jsou nevěřící; a též všichni ti, kteří věří v zákon Mahometův, říkají, že všichni ti, kteří věří v zákon Aliho, jsou nevěřící.

Jedním článkem zákona Aliho jest, že dá-li se někdo zabít, aby vykonal rozkaz pánův, jeho duše odchází do těla blaženějšího, než v jakém byla prve, a proto rádi se Assassínové dávají zabít, když jim káže jich pán, ani věří, že budou s dostatek blaženější, až zemrou, než byli prvé.

Dle jiného článku věří, že nikdo nemůže zemřít leč až v den, který mu jest usouzen; a v to ať nikdo nevěří, neboť Bůh má moc prodloužit i zkrátit naše životy. A v tento

článek věří Beduinové; a proto se nechtějí obrňovati, když jdou do bitvy, neboť by mysleli, že činí proti příkázání své víry. A když klnou svým dětem, říkávají jim: »Tak budiž proklet jako Frank, který se obrňuje ze strachu před smrtí.«

Bratr Ivo v hlavách lože Starcova našel knihu, v níž bylo mnoho slov, jež Náš Pán řekl svatému Petrovi, když chodil po zemi. A bratr Ivo mu pravil: »Ach, pro Bůh, pane, čítejte často v této knize; neboť to jsou velmi dobrá slova.« A pravil mu, že on čítával: »Neboť mám velmi rád pána svatého Petra; neboť na počátku světa duše Abelova, když byl zabit, přišla do těla Noemova; a když Noe zemřel, přišla zase do těla Abrahamova; a z těla Abrahamova, když zemřel, přišla do těla svatého Petra, když Bůh přišel na zemi.«

Když bratr Ivo to slyšel, ukazoval mu, že jeho víra není dobrá, a učil ho mnoha dobrými slovy; ale on nechtěl tomu uvěřiti. A tyto věci vykládal bratr Ivo králi, když se vrátil k nám. Když Stařec jel na koni, šel před ním hlasatel, nesoucí dánskou sekeru na dlouhém topůrku, celém pobitém stříbrem a s přemnoha noži, zatknutými do topůrka, a volal: »Uhněte se z cesty tomu, jenž nese smrt králův ve svých rukou.«

LXXVII. Zapomněl jsem vám říci, co odpověděl král sultánovi damašskému, a odpověděl mu: že se nemíní s ním spojovati, dokud nezví, odčiní-li emirové egyptští, že porušili smlouvu s ním uzavřenou; a že pošle k nim v té věci, a že kdyby nemínili odčinit, že porušili smlouvu, rád by mu pomohl pomstíti jeho bratrance, sultána babylonského, jehož emirové zabili.

Zatím co byl král v Akce, poslal do Egypta pána Jana de Valenciennes, který žádal emirův, aby napravili urážky a škody, jež učinili králi. A oni pravili, že by to velmi rádi učinili, jen kdyby se král chtěl spojit s nimi na sultána damašského. Pán Jan de Valenciennes je ostře káral za veliké urážky, jež učinili králi, o nichž jsme dříve mluvili; a radil jim, že by bylo dobře, aby si naklonili srdce králova, by mu poslali všechny rytíře, jež drží v zajetí. I poslali mu je; a nad to poslali mu všechny kosti brienneského hraběte Gautiera, by je uložil do svěcené země.

Když se pán Jan de Valenciennes vrátil do Akky s dvěma sty rytíři, jež vyvedl ze zajetí, nepočítaje ostatního lidu, paní de Sayettová, jež byla sestřenice hraběte Gautiera a sestra Gautiera, velmože Reynelského (jehož dceru pojal za manželku Jan, pán de Joinville; když se vrátil ze zámoří); kterážto paní de Sayettová vzala kosti hraběte Gautiera a dala je pochovati v Hospitalu akkonském. A dala sloužiti zádušní služby Boží, při nichž každý rytíř dal na ofěře voskovou svíci a zlatý byzantin, vše na útraty paní de Sayettové. Čemuž se všichni velmi divili, když to král učinil, neboť nikdo ho nikdy nespatriil, aby dával na ofěru jinak než z vlastních peněz; ale učinil to z dvornosti.

LXXVIII. Mezi rytíři, jež přivedl pán Jan de Valenciennes nalezl jsem jich dobrých čtyřicet ze dvora šampaňského. Dal jsem jim ze zeleného sukna ušití suknice a kabátce a zavedl jsem je před krále a prosil jsem ho, ať jim ráčí tolik povolit, aby zůstali s ním. Král vyslechl, kolik si žádají, a zmlkl.

A jeden rytíř z jeho rady pravil, že nečiním dobře, když

přináším králi nabídky, v kterých se žádá jistě sedm tisíc liber přes míru. A pravil jsem, ať se chrání, by zle nepykal za ta slova; pravil jsem, že my šampaňští jsme ztratili ze sebe na třicet pět rytířův z šampaňského dvora, samé korouhevní pány; a pravil jsem: »Král neučiní dobře, uvěřili vám, v nouzi, již má o rytíře.« To pověděv přehořce jsem se rozplakal; a král mi pravil, abych se utišil, a že jim dá vše, oč jsem ho žádal. Král je vzal do svých služeb zcela tak, jako jsem chtěl, a zařadil je do mého bitevního sboru.

Král odpověděl poslům egyptským, že neučiní s nimi žádné smlouvy, nepošlou-li mu všech křesťanských hlav, jež visely kolem hradeb kahyrských z dob, kdy byli zajati hrabě barský a hrabě montfortský; a nepošlou-li mu kromě toho všech dětí, jež měli, jež byly zajaty ještě maličké a pomohamedánstily se; a neprominou-li mu dvou set liber, jež jim byl ještě dlužen. S posly emirův egyptských poslal král pána Jana de Valenciennes, muže statečného a moudrého.

Začátkem svatého postu se král schystal se vším vojskem, jež měl, by táhl opevňovat Césareu, kterou Sarracenové rozbořili, jež byla dvanáct mil od Akky směrem k Jerusalému. Pán Rudolf de Soissons, jenž zůstal v Akce nemocen, táhl s králem opevňovat Césareu. Nevím, jak se to stalo, leč že vůli Boží, Sarracenové nikdy za celý rok neučinili nám žádných škod. Zatím co král opevňoval Césareu, vrátili se k nám poslové vyslání k Tatarům, a povíme vám, jaké zvěsti nám přinesli.

LXXIX. Jak jsem se vám dříve zmínil, když král dlel na Kypru, přišli k němu poslové tatarští a dali mu na srozuměnou, že mu pomohou dobýtí království jerusalémského

na Sarracenech. Král poslal k nim zase svoje posly a po nich jim poslal kapli, kterou jim dal vyrobiti ze šarlatu (a aby je přivábil k naší víře, dal jim v obrazech vyřezati do kaple celou naši víru, Zvěstování andělovo, Narození, Křest, jímž Bůh byl pokřtěn, a celé Umučení i Nanebevstoupení i příchod Ducha Svatého); kalichy, knihy a vše, čeho potřebí na zpívání Mše, a dva bratry kazatele, by zpívali Mši před nimi.

Poslové královi přijeli do přístavu antiochenského; a od Antiochie až k jejich velikému králi putovali jistě jeden rok, jedouce denně deset mil. Nalezli všecku zemi jim podrobenou a mnoho měst, jež vyvrátili, a hromady kostí nebožtíkův.

Vyptávali se, jak dospěli Tatarové takové moci, že zbili a potřeli tolik lidstva; a jak vypravovali poslové královi, nabyli jí takto: přišli a pocházeli z veliké písečné planiny, na níž se nic nerodí. Tato planina se začínala u převysokých zázračných skal, jež jsou na východ na konci světa, kterýchžto skal nikdo nikdy nepřekročil, jak svědčí Tatarové; a pravili, že v nich jsou uzavřeni národové Gog a Magog, jež přijdou na konci světa, až přijde Antichrist, by vše zničil.

Na této planině byl lid tatarský a byli podrobeni knězi Janovi a císaři perskému, jehož země se rozkládala za jeho zemí, a mnoha jiným králům nevěřícím, jimž rok co rok odváděli daně a robotovali za pastviny pro svůj dobytek; neboť nežili z jiného. Tento kněz Jan a císař perský a ti ostatní králové měli Tatary v takovém opovržení, že když jim přinášeli své roční poplatky, nechťeli jich přijímati před sebou, ale obraceli se k nim zády.

Mezi nimi byl jeden mudřec, který prošel všechny planiny a mluvil s moudrými muži těch planin a měst a předkládal jim otroctví, v jakém jsou, a prosil jich všech, by uvažovali, jak by se vybavili z otroctví, v němž jsou držáni. Tak se přičinil, že je shromáždil všechny na konci planiny, proti zemi kněze Jana, a předložil jim tyto věci; a odpověděli, by mluvil, že oni učiní. I pravil jim, že není možno, by co se zdarem počali, nebudou-li míti nad sebou krále a pána; a poučil jich, jak by se jim dostalo krále, a uvěřili mu.

A mínil to tak, aby z padesáti dvou pokolení, jež tam byla, každé pokolení mu přineslo jeden šíp, který by si označilo svým jmenem; a za souhlasu všeho lidu bylo ujednáno, že se položí ty padesát dva šípy před pětileté dítě; a ten, který dítě vezme první, označí pokolení, z kterého bude král. Když dítě zdvihlo jeden ze šípův, mudřec kázal všem ostatním pokolením, by ustoupila; a bylo ustanoveno, že pokolení, z něhož bude král, vyvolí ze sebe padesát dva nejmoudřejších a nejlepších mužův, jež budou míti. Když byli vyvoleni, každý tam přinesl jeden šíp, označený svým jmenem.

Po té bylo ujednáno, že či šíp dítě vezme, toho že učiní králem. A dítě vzalo jeden, právě šíp mudrce, který jim tak radil; a zástupy byly tím tak rozradostněny, že nebylo nikoho, aby nad tím nejevil velikého potěšení. Mudřec kázal, by se utišili, a pravil jim: »Pánové, chcete-li, abych byl vaším králem, budete mi přísahati při Tom, kterýž stvořil nebe i zemi, že budete zachovávatí má přikázání.« A oni mu to přísahali.

Ustanovení, jež jim dal, byla na udržení lidu v pokoji; a byla taková: aby nikdo nebral cizí věci, ani aby nikoho ne-

bil, nechce-li ztratiti ruky; ani aby se nescházel s cizí ženou neb z cizí dívkou, nechce-li ztratiti ruky neb života. Mnoho ještě jiných dobrých ustanovení jim dal, by zabezpečil pokoj.

LXXX. Když je co nejlépe spořádal, pravil jim: »Pánové, nejsilnější nepřítel, kterého máme, jest kněz Jan. I přikazuji vám, byste byli zítra zcela schystáni udeřiti naň; a stalo-li by se, že by nás porazil (čehož nás Bůh rač chrániti), čiň každý, co bude moci nejlepšího. A porazíme-li my jeho, přikazuji, ať to trvá tři dni a tři noci, a ať se nikdo neosmělí sáhnouti po nějaké kořisti, ale jest dovoleno jen zabíjeti lidi; neboť až dobudeme vítězství, rozdělím vám kořist tak dobře a poctivě, že každý bude spokojen.« S tím všichni souhlasili.

Na druhý den udeřili na své nepřátele, a jakž byla vůle Boží, na hlavu je porazili. Všecky, které našli ve zbrani schopny brániti se, ty všecky pobili, a těch, jež našli oděné šatem řeholním, kněží a ostatních duchovních osob, těch nepobili. Ostatní lid v zemi kněze Jana, který nebyl v bitvě, všecek se jim podrobil.

Jeden kníže jednoho z kmenů výše zmíněných byl dobré tři měsíce pohřešován, že nebylo po něm ani vidu ani slechu; a když se vrátil, neměl hladu ani žízně; neboť si myslil, že se zdržel nanejvýš jednu noc. Přinesl odtud tyto zvěsti: vystoupil na jedno převysoké návrší a tam našel mnoho a mnoho lidí, nejkrásnějších lidí, jaké kdy spatřil, nejpěkněji oděných, nejpěkněji vystrojených; a na konci toho návrší spatřil, jak sedí král, krásnější ostatních, ještě pěkněji oděný a pěkněji vystrojený, na zlatém trůně.

Po jeho pravici sedělo šest králův, korunovaných, přepěkně okrášlených drahým kamením, a po jeho levici rovněž. Vedle něho na pravici klečela jakási královna, která mu pravila a prosila ho, by byl pamětliv svého lidu. Na levici klečel překrásný muž, který měl dvě křidel, stkvoucích jako slunce; a kolem krále bylo přemnoho krásných lidí s křídly.

Král zavolal tohoto knížete a pravil mu: »Přišel jsi z vojska tatarského?« A odpověděl: »Zajisté, pane.« – »Vrátiš se k svému králi a povíš mu, že jsi spatřil mne, kterýž jsem Pánem nebe i země; a řekneš mu, by mi vzdal díky za vítězství, jež jsem mu dal nad knězem Janem a nad jeho lidem. A vyřídíš mu ještě ode mne, že mu dávám moc podrobiti si všecku zemi.« – »Pane, děl kníže, jak mi uvěří?«

»Řekneš mu, aby ti uvěřil dle toho, že vytáhneš bojovat s králem perským, nemaje více než tři sta svého lidu; a aby váš veliký král uvěřil, že jsem mocen učiniti všecko, dám ti vítězství, že potřeš císaře perského, který bude bojovati s více než třemi sty tisíc ozbrojenců. Dříve než se vydáš do boje s ním, požádáš svého krále, aby ti dal kněží a duchovní osoby, jež zajal v bitvě; a o čem ti vydají tobě svědectví, tomu pevně uvěř i všecken tvůj lid.«

»Pane, děl on, neuhodnu domů, nedáš-li mne zavéstí.« A král se obrátil na veliké zástupy rytířův, tak dobře ozbrojených, že zrak přecházel při pohledu na ně; a zavolal jednoho a pravil: »Jiří, pojď sem.« A on přišel a poklekl. A král pravil: »Vstaň a zaveď mi tohoto muže živa a zdráva do jeho stanu.« I učinil tak jednoho jitra.

Jakmile ho jeho lidé spatřili, tak se zaradovali i všecko vojsko, že by nikdo toho nevypověděl. Poprosil velikého

krále o kněží, a ten mu je dal; a kníže onen i všechen jeho lid přijali jejich učení tak přívětivě, že všichni byli pokřtěni. Po těchto věcech vzal tři sta ozbrojencův a kázal jim, by se vyzpovídali a schystali, a vytáhl do boje s císařem perským a na hlavu ho porazil a vyhnal z jeho království; ten vtrhl prchaje až do království jerusalémského; a to byl ten císař, jenž porazil náš lid a zajal brienneského hraběte Gautiera, jak uslyšíte později.

LXXXI. Lidu tohoto křesťanského knížete bylo tolik, že jak nám vypravovali poslové královi, měl ve svém táboře osm set kaplí na vozech. Takový byl způsob jejich života, neboť vůbec nejedli chleba a živili se masem a mlékem. Nejlepší maso, jaké mají, jest koňské, a to solí a nakládají; potom je suší a ukrajují si ho jako černého chleba. Nejlepší nápoj, jaký mají, a nejsilnější jest kobyli mléko vařené s zelinami. Přivedli velikému králi tatarskému, ze země vzdálené tři měsíce cesty, koně s nákladem mouky; a on ji dal poslům královým.

Mají mnoho lidu křesťanského, který věří v zákon Řekův, i ty, o nichž jsme mluvili, i jiné. Ty posílají na Sarra-ceny, když s nimi chtějí válčiti: a Sarraceny posílají na křesťany, bojují-li s nimi. Ženy, které nemají dítek, bez rozdílu táhnou s nimi do bitvy; též platí žold ženám tak jako mužům dle toho, která jest statnější. A vypravovali poslové královi, že žoldnéři i žoldnéřky jedí společně v domech bohatýrův, kterým náleží; a mužové neodvažovali se ani dotknouti žen pro zákon, který jim dal jejich první král.

Jakékoliv maso posílých zvířat v táboře všecko snědí. Ženy, jež mají děti, pečují o ně, hlídají jich a chystají jídlo těm,

kteří jdou do boje. Ti si dávají syrové maso mezi sedlo a cípy šatů; když jest krev z něho úplně vytlačena, jedí je zcela syrové. Čeho nesnědí, házejí si do koženého vaku; a když dostanou hlad, rozvazují vaky a jedí nejprve maso nejstarší. A spatřil jsem jednoho Korasmina, který byl z lidu císaře perského, který nás hlídal v zajetí, a když rozvazoval svůj vak, zacpávali jsme si nos; neboť jsme toho nemohli snést pro smrad, jaký z vaku vycházel.

Tož vraťme se k svému vypravování a povězte, že když veliký král tatarský přijal posly a dary, poslal s průvodními listy pro několik králův, kteří ho dosud nepřišli prosit o milost; a dal jim postavití onu kapli a pravil jim asi tato slova: »Pánové, král francouzský přišel nás prosit o milost a podrobit se nám, a vizte, jakou nám posílá daň; a nepřijdete-li nás prosit o milost, pošleme pro něho, aby vás zničil.« Dosti jich bylo mezi nimi, kteří ve strachu z krále francouzského prosili o milost tohoto krále.

S posly královými přišli též jejich poslové; a přinesli králi francouzskému listy svého velikého krále, v nichž bylo napsáno: »Dobrá věc jesti pokoj; neboť v zemi pokoje ti, kteří chodí po čtyřech, žerou pokojně travu, a ti kteří chodí po dvou, pokojně vzdělávají zemi (z níž plyne blahobyť).

»A to ti vykazujeme, bychom tě vystříhali: neboť nemůžeš mítí pokoje, nebudeš-li ho mítí s námi. Neboť kněz Jan se zdvihl proti nám a ten i ten král (jmenoval jich mnoho); a všechny jsme porubali. Vzkazujeme ti tedy, abys nám posílal každý rok tolik svého zlata a svého stříbra, abys si nás udržel přítelem; a neučiníš-li toho, zničíme tebe i tvůj lid, jako jsme zničili ty, jež jsme prve jmenovali.« A vězte, že král velmi litoval, že tam posílal.

LXXXII. Nuže vraťme se k svému vypravování a povězme, jak v době, kdy král opevňoval Césareu, přišel do tábora pán Alenard de Senaingan, který nám vypravoval, že si postavil loď v království norském, které jest na konci světa na západ; a že když plul za králem, objel celé Španěly a bylo mu projeti úžinami marockými. Zakusil velikých nebezpečí, než dorazil k nám. Král ho najal do svých služeb, jeho desátého rytíře. A vypravoval nám, že v zemi norské jsou v létě noci tak krátké, že není noci, aby nebylo viděti zároveň jasnosti od zapadání slunce i od svítání.

Ten se jal se svými lidmi loviti lvy a dostali jich několik, vydávající se u veliké nebezpečí; neboť jezdili střílet na lvy, ženouce koně co nejprudším tryskem. A když vystřelili, lev se vrhal po nich; a v mžiku by jich byl dostihl a sežral je, kdyby mu byli nepouštěli na zemi nějaký hadr; a lev se zastavoval u hadru a škubal hadr a požíral jej, neboť myslel, že drží člověka. Zatím co škubal ten hadr, zase jiný jel naň vystřelit, a lev nechával hadru a vrhal se po něm; a jakmile lovec pustil hadr na zemi, lev zase se jím zabavoval. A touto lští zabíjeli lvy svými šípy.

LXXXIII. Zatím co král opevňoval Césareu, přišel k němu pán Filip de Toucy. Pravil králi, že jest jeho bratranec, neboť jest potomkem jedné dcery krále Filipa, kterou sám císař měl za manželku. Král jej podržel v svých službách, jeho desátého rytíře, jeden rok; a potom odešel a vrátil se do Cařihradu, odkudž byl přišel. Vypravoval králi, že císař cařihradský s ostatními bohatýry, kteří byli tehdy v Cařihradě, spojili se s lidem, který nazývali Komnény, aby získali pomoci proti Vataciovi, který byl tehdy císařem Řekův.

A aby si vespolek věrně pomáhali, bylo třeba, aby ci-
sař i ostatní bohatýrové, kteří s ním byli, pustili si žilou a
nachytali své krve do velikého stříbrného poháru. A král
Komnénův i ostatní bohatýrové, kteří s ním byli, též tak u-
činili a smísili svou krev s krví našich lidí a vlili to do vína
a do vody a pili to, jakož i naši lidé; a tehdy pravili, že jsou
krevní bratři. Mimo to hnali mezi našimi lidmi a svými psa
a toho rozsekali svými meči, a naši lidé též; pravili, aby tak
byli rozsekáni, kdyby si některý některému nepřispěli na
pomoc.

Vypravoval nám ještě prapodivnou věc, kterou spatřil,
když byl v jejich táboře; zemřel jeden bohatý rytíř, i vy-
kopali mu v zemi hluboký a široký hrob a posadili jej a u-
strojili velmi vznešeně na stolicí; a dali mu s sebou nejlep-
šího koně, jakého měl, a nejlepšího zbrojnoše, zcela živé.
Zbrojnoš, než byl dán do hrobu se svým pánem, rozloučil
se s králem Komnénův a s ostatními bohatými velmoži; a
když se s nimi loučil, dávali mu za opasek mnoho zlata a
stříbra a říkali mu: »Až přijdu na onen svět, vrátíš mi, co
ti dávám.«

Veliký král Komnénův mu dal list k prvnímu jejich krá-
li, v kterém mu vzkazoval, že tento statečný muž žil velmi
řádně a že mu velmi dobře sloužil, a by ho odplatil za jeho
služby. Když to bylo vykonáno, spustili ho do hrobu s jeho
pánem a s koněm, zcela živým; a potom hodili na jámu des-
ky dobře sbité a všecko vojsko se sběhlo házet kamení a
hlínu; a než šli spat, na památku těch, jež byli pohřbili, na-
sypali nad nimi velikou mohylu.

LXXXIV. V té době, kdy král opevňoval Césareu, přišel jsem ho navštívit do jeho stanu. Jakmile mne spatřil vcházeți do své jizby, kdež mluvil s legátem, vstal, odvedl mne stranou a pravil mi: »Víte, že vás mám najata jen do Velikonoc; tož prosím vás, povězte mi, co vám dám, zůstanete-li u mne ještě rok od Velikonoc.« A pravil jsem mu, že nechci, aby mi dával více ze svých peněz, než mi dával; ale přál jsem si učiniti s ním jinou smlouvu.

»Poněvadž se hněváte, děl jsem, když vás někdo o něco žádá, přál bych si, abyste se dohodl se mnou, že budu-li vás o něco žádati celý ten rok, nebudete se na mne hněvati; a odepřete-li mi toho, ani já se nebudu hněvati.« Když to vyslechl, vybuchl v smích a pravil mi, že mne najímá za těch podmínek; a vzal mne za ruku a zavedl mne za legátem a k své radě a opakoval jim, jakou jsme uzavřeli smlouvu; a velmi se tím rozveselili, poněvadž jsem byl největší boháč, jaký byl v táboře.

Teď vám vyličím, jak jsem pořádal svůj život po čtyři léta, jež jsem tam zůstal od té, co se vrátili bratři královi. Měl jsem u sebe kaplany, kteří mi četli hodinky; jeden mi zpíval Mši, jakmile se rozednilo, a druhý čekal, až vstanou moji rytířové a rytířové z mého vojenského sboru. Po Mši jsem odcházel s králem. Když král chtěl jeti na koni, býval jsem mu společníkem. Někdy se stalo, že přišli k němu poslové, a tehdy nám bylo dopoledne pracovati.

Lože měl jsem tak postaveno v svém staně, že nikdo nemohl vejíti do něho, aby mne neviděl spáti; a to jsem učinil, aby mne nikdo nesměl podezírati, že mám něco s ženami. Když se blížilo k svatému Remigiu, nakoupil jsem do krmíků prasat a do ovčince ovec a zásobil jsem se moukou

a vínem na celou zimu ; to jsem činil, poněvadž potraviny v zimě podražují, ano jest moře v zimě nebezpečnější než v létě.

Kupoval jsem na sto sudů vína a dával jsem na stůl vždy napřed nejlepší ; a dával jsem zředovati víno vodou a panošům dával jsem do vína nalíti vody méně. Na můj stůl před mé rytíře stavěla se veliká láhev vína a veliká láhev vody ; potom si je zředovali, jak kdo chtěl.

Král mi určil do mého bitevního sboru padesát rytířův ; kdykoliv jsem jedl, míval jsem u svého stola deset rytířův se svými deseti ; jedli jeden před druhým, dle tamního obyčeje, a sedali na rohožkách prostřených po zemi. Kdykoliv se volalo do zbraně, posílal jsem padesát čtyři rytíře, jež nazývali desátníky, poněvadž sami byli desátí. Kdykoliv jsme jeli ve zbroji na koni, všech mých padesát rytířův po návratu jedlo v mém domě. Na všechny výroční svátky zval jsem všechny bohatýry z vojska ; tím se stávalo, že bývalo třeba, aby král pohostil u sebe některé z těch, jež jsem pozval.

LXXXV. V dalším slyšíte o trestech a rozsudcích, kterých jsem byl svědkem v Césarei, co tam byl král. Nejdříve vám povím o jednom rytíři, který byl přistižen v hampejzu ; tomu bylo dáno na vybranou dle tamních obyčejův. A měl si voliti, buď aby nevěstka ho vedla táborem v košili a uvázaného za přirození ; nebo že ztratí svého koně a svou zbroj a bude vyhnán z tábora. Rytíř nechal králi svého koně a své zbroje a odešel z tábora.

Šel jsem prosit krále, aby mi dal toho koně pro jednoho chudého šlechtice, který byl v táboře. A král mi odvětil, že

tato prosba není rozumna, že kůň má ještě cenu osmdesáti liber. A odpověděl jsem mu: »Kterak jste porušil naši smlouvu a hněváte se, že jsem vás o to požádal?« A pravil mi se smíchem: »Říkejte si, co vám libo, nehněvám se na vás.« A přece jsem nedostal koně pro toho chudého šlechtice.

Druhý soud byl takový, že rytířové z našeho sboru honili divoké zvíře, jež se nazývá gazela, které jest jako náš srnec. Bratři špitálníci vrhli se na ně a vypudili a zahnali naše rytíře. I stěžoval jsem si velmistru špitálníkův a ten mi odpověděl, že mi dá zadostučinění dle obyčeje ve Svaté Zemi, kterým jest, že poručí bratřím, kteří potupu učinili, by jedli na svých pláštích, dokud ti, jimž urážka se stala, zase jich toho nesprostí.

Jejich velmistr věrně dostal slovu; a když jsme viděli, že nějaký čas jedli na svých pláštích, šel jsem za velmistrem a zastihl jsem ho, an jedl, i prosil jsem ho, by kázal vstáti bratřím, kteří jedli na svých pláštích před ním; a rytířové, jimž se urážka stala, též ho za to prosili. A odpověděl mi, že neučiní nic takového; neboť nechce, aby bratři byli sprostí k těm, kdo přicházejí na pout do Svaté Země. Když jsem to slyšel, sedl jsem si s těmi bratry a jal jsem se jísti s nimi; a pravil jsem mu, že nevstanu, dokud nevstanou ti bratři. A pravil mi, že to jest násilí, a povolil mé prosbě; a vybídl mne i mé rytíře, kteří byli se mnou, bychom šli jísti s ním; a oni bratři přisedli s ostatními k vysokému stolu.

Třetí rozsudek, kterého jsem byl svědkem v Césarei, byl, že jeden seržán králův, který se jmenoval Žrout, vztáhl ruku na rytíře z mého bitevního sboru. Šel jsem si na to stěžovat králi. Král mi pravil, že, jak se mu zdá, mohl bych to-

ho věru nechati; že do něho jen strčil. A já jsem mu řekl, že toho nenechám; a neučiní-li mi po právu, že odejdu z jeho služeb, poněvadž jeho seržánové strkají do rytířů.

Kázal, by mi bylo učiněno po právu, a stalo se to takto, dle tamních obyčejů, že seržán přišel do mého ležení bos, v košili a ve spodcích, nemaje nic jiného na sobě, nesa v ruce obnažený meč, a poklekl před rytířem, vzal meč za hrot a podal jej jablkem rytíři a pravil: »Pane, odpykávám, že jsem vztáhl ruku na vás; a přinesl jsem vám tento meč, abyste mi uřál ruku, líbí-li se vám.« I prosil jsem rytíře, by mu odpustil tu urážku; i odpustil mu to.

Čtvrté potrestání bylo takové: bratr Hugo de Jouy, jenž byl maršálkem templářským, byl poslán k sultánu damašskému od templářského velmistra, by se domluvil se sultánem damašským o jeden veliký pozemek, který templáři drživali, aby sultán svolil, by templáři ho měli polovinu a on druhou. Tyto dohody byly uzavřeny jen s tou podmínkou, bude-li král s tím souhlasiti. A bratr Hugo přivedl od sultána damašského jednoho emira a přinesl ty dohody sepsány na listině, kterou nazývali důkaznou.

Velmistr přednesl králi tyto věci; král se zhrozil a pravil mu, že to byla veliká smělost, když se o něčem dohodoval neb smlouval se sultánem, nepověděv toho jemu; a přál si král, aby mu bylo dáno zadostučinění. A bylo takovéto: král dal skliditi tři své stany, a tam pak byl všechen obecný lid z tábora, kdokoliv tam chtěl přijíti; a tam přišel velmistr templářský a celý jeho konvent, jdouce zcela bosi táborem, poněvadž jejich ležení bylo mimo tábor. Král kázal velmistru templářskému a poslu sultánovu, by se posadili před něho, a pravil král velmistrovi silným hlasem:

»Mistře, řekněte poslu sultánovu, že vám jest velmi líto, že jste zavíral jakou smlouvu, nepověděv o tom mně; poněvadž jste mi o tom nepověděl, sprosťte ho všeho, na čemkoliv jste se dohodli, a rozvažte ho ze všech jeho slibů.« Velmistr vzal dohody a odevzdal je emirovi; a tu pravil velmistr: »Vracím vám dohody, jež jsem neprávem uzavíral, a velmi toho lituji.« A tehdy král řekl velmistrovi, aby vstal a aby kázal vstáti všem svým bratřím; i učinil tak. »Nuže, poklekněte a dejte mi zadostučinění, že jste tam šli proti mé vůli.«

Velmistr poklekl a podal králi cíp svého pláště, a vydal králi vše, cokoli měl, aby si z toho vzal na zadostučinění, cokoli si určí. »A pravím nejdříve, děl král, aby bratr Hugo, který dohody smlouval, byl vypovězen z celého království jerusalémského.« Ani velmistr, jenž byl kmotrem královým pro hraběte alençonského, jenž se narodil v Châtel-Pèlerinu, ani králová ani jiní nemohli nikterak pomoci bratru Hugonovi, aby nebyl povinen vystěhovati se ze Svaté Země a z království jerusalémského.

LXXXVI. Zatím co král opevňoval město Césareu, vrátili se k němu poslové egyptští a přinesli mu smlouvu, zcela takovou, jak výše pověděno, že král ji stanovil. A byly dohody mezi králem a nimi takové, že králi jest se v určený den odebrati do Jaffy; a toho dne, kterého jest králi přijíti do Jaffy, egyptští emirové budou dle svých přísah v Gaze, by vydali království jerusalémské. Na smlouvu, tak jak ji přinesli poslové, král a bohatýrové v táboře přísahali, a zavazovali jsme se svými přísahami, že jim pomůžeme proti sultánovi damašskému.

Když sultán damašský zvěděl, že jsme se spojili s Egypťany, poslal na čtyři tisíce dobře vyzbrojených Turků do Gazy, kamž se strojili Egypťané, poněvadž dobře věděl, že kdyby se jim zdařilo dojít až k nám, snad by byl z toho měl velikou škodu. Král však, na nic nedbaje, vytrhl k Jaffě. Když hrabě jaffský spatřil, že král přichází, tak nastrojil svůj hrad, že se zdál uhajitelnou tvrzí; neboť v každém vrubu cimbuří (jichž bylo na pět set) byl štít s jeho znakem, v pravo vykrojený, a praporec; což bylo pěkné na podívání, neboť jeho znak byl zlatý, s křížem naneseným červenou barvou.

Rozložili jsme se v polích kolem hradu a obklíčili jsme hrad, který stojí u moře, od moře až zase k moři. Král jal se ihned opevňovati nové podhradí kolem dokola starého hradu, od moře až zase k moři. Nejednou spatřil jsem samého krále, jak nesl nůši do příkopu, aby získal odpustkův.

Emirové nedostáli slibům, jež nám dali, neboť se neodvázili přijít do Gazy pro lidi sultána damašského, kteří tam byli. V tom však přece drželi nám slovo, že poslali králi všechny křesťanské hlavy, jež rozvěšeli po hradbách tvrze kahyrské, od té doby, kdy byli zajati hrabě barský a hrabě montfortský; a ty dal král uložit do posvěcené země. A poslali mu též děti, jež byly zajaty, když byl zajat král; a toto učinili neradi, neboť děti ty se již pomohamedánstily. A s tím vším poslali králi slona, kterého poslal král do Francie.

V době, kdy jsme dleli u Jaffy, jeden emir, jenž byl přívržencem sultána damašského, přišel síci obilí do jedné vsi na tři míle od tábora. Bylo ujednáno, že vytrhneme na něj. Jakmile nás ucítil, poradil se s vaňkem. Když utíkal, je-

den mladý panoše šlechtic se pustil za ním a srazil na zemi dva jeho rytíře, aniž si zlomil hráli; a emira tak bodl, že mu zalomil hráli do těla.

Poslové emirův egyptských prosili krále, aby jim určil den, kterého by mohli přijíti za králem, a že oni dozajista tam přijdou. Král se rozhodl, že jim neodepře, a určil den; a oni muslíbili zapřisahajíce se, že toho dne budou v Gaze.

LXXXVII. Co jsme vyčkávali dne, jež král určil emirům egyptským, přišel do tábora hrabě euský, jenž byl štítonošem, a přivedl s sebou pána Arnoula de Guines, dobrého rytíře, a jeho dva bratry, sám jsa desátý. Zůstal ve službě králově a král jej pasoval na rytíře.

V té době přišel opět do tábora kníže antiochenský a kněžna jeho matka; toho král přijal s velikými poctami a velmi čestně ho pásoval na rytíře. Nebylo mu přes šestnáct let, ale nikdy jsem nespátl tak moudrého mládence. A požádal krále, aby ho poslechl, co promluví před svou matkou; král svolil. Slova, jež promluvil ke králi před matkou, byla: »Pane, jest zajisté pravda, že moje matka mne má ještě čtyři léta držeti ve svém poručnictví; proto však přece není spravedливо, aby nechávala mé země hynouti a upadati; a tyto věci, pane, pravím, že město Antiochie hyne v jejích rukou. Tedy prosím vás, pane, požádejte ji, aby mi vydala peníze a lidi, ať tak mohu podporovati svůj lid, který tu jest, a přispěti jim na pomoc. A, pane, jest věru povinna tak učiniti, neboť zůstanu-li s ní v městě Tripolisu, vyžádá si to jistě velikého nákladu, a veliký ten náklad nebude na nic.«

Král vyslechl ho velmi ochotně a přemlouval, seč byl, je-

ho matku, by mu vydala co nejvíce peněz a lidu. Hned jak opustil krále, odebral se do Antiochie, kdež velmi se zalíbil. Z vděčnosti ke králi rozčtvrtil svůj znak, který byl červený, znakem Francie, poněvadž král ho pasoval na rytíře.

S knížetem přišli tři hudci z Veliké Armenie; a byli bratři a putovali do Jerusalema; a měli tři rohy, jichž zvuk z rohu dul jim do obličejů. Když se jali troubiti, byli byste řekli, že to jsou hlasy labutí, když odlétají s rybníka; a vyluzovali nejsladší a nejlíbeznější melodie, až to sluch opájelo.

Všichni tři uměli tři divoucí skoky; dávali jim plátno pod nohy a oni metali kozelce úplně zpřima, tak že dopadali zcela rovně na plátno. Dva dělali kozelce s hlavou na zad a nejstarší též, a když mu řekli, aby obrátil hlavu do předu, znamenal se křížem, neboť měl strach, aby si nezlomil vaz, metaje kozelce.

LXXXVIII. Poněvadž jest záhodno, by pamět hraběte brienneského, jenž byl hrabětem jaffským, nevešla v zapomenutí, v dalším budeme vám o něm vypravovati, poněvadž držel Jaffu po kolik let, a svou statečností dlouhý čas ji hájil; a žil skoro jen z toho, co pobral Sarracenům a nepřítelům víry. Tak se stalo jednou, že porazil na hlavu velikou sílu Sarracenův, kteří vezli přemnoho zlatohlavu a hedvábí, což vše jim pobral; a když to dovezl do Jaffy, vše rozdělil svým rytířům, že mu nezůstalo zhola nic. Měl ten obyčej, že když opustil své rytíře, zavíral se večer do své kaple a trval dlouho na modlitbách, než se odebral na lože se svou ženou, kteráž byla paní dobrá a moudrá a sestra krále kyperského.

Císař perský, který se jmenoval Barbakan, kterého po-

razil jeden z knížat tatarských, jak jsem dříve pověděl, přitáhl s celým svým vojskem do království jerusalémského; a zmocnil se hradu tabarijského, který opevnil konnetabl pán Odon de Montbéliard, jenž byl pánem tabarijským skrze svou ženu. Naším lidem nadělal převelikých škod; neboť zpustošil všecko mimo Châtel-Pèlerin a mimo Akku a mimo Safad i též mimo Jaffu. A když napáchal tyto škody, obrátil se ke Gaze, naproti sultánu babylonskému, který se tam strojil, by překážel a škodil našim lidem.

Baronové té země a patriarcha se rozhodli, že vytrhnou proti němu dříve, než měl přitáhnouti sultán babylonský. A o pomoc poslali k sultánovi chamellskému, jednomu z nejlepších rytířův, jaký byl ve všem pohanstvu, kterémuž prokázali tak velikou poctu v Akce, že prostřeli zlatohlav a hedvábí, kudy měl jíti. Přitáhli až k Jaffě, naši lidé a s nimi sultán.

Patriarcha držel v klatbě hraběte Gautiera, poněvadž mu nechtěl vydati jedné věže, již měl v Jaffě, již nazývali věží patriarchovou. Naši lidé prosili hraběte Gautiera, aby táhl s nimi proti císaři perskému; a pravil, že by ochotně táhl, jen kdyby ho patriarcha až do návratu sprostil vyobcování. Patriarcha však nechtěl ani slyšeti; a přece hrabě Gautier vytrhl a táhl s nimi. Naši lidé sšíkovali se ve tři sbory, z nichž jeden měl hrabě Gautier, druhý sultán chamellský a třetí patriarcha a domácí rytířové; ve sboru hraběte brienneského byli špitálníci.

Jeli na koních, až uviděli nepřátele. Jakmile je naši lidé spatřili, zastavili se, a nepřátelé sšíkovali se též ve tři sbory. Zatím co Korasminové pořádali své sbory, hrabě Gautier přijel k našim lidem a zvolal na ně: »Pánové, pro Bůh,

vrhněte se na ně; vždyť jim dopřáváme času, že jsme se zastavili.« Nikdo však mu nechtěl uvěřiti.

Když to hrabě Gautier spatřil, přišel k patriarchovi a žádal ho o rozhřešení způsobem, jak pověděno výše; patriarcha však nechtěl ani slyšeti. S hrabětem brienneským byl udatný klerik, jenž byl biskupem ramesenským, jenž se proslavil nejedním krásným hrdinstvím provázejícím hraběte; a pravil hraběti: »Nekalte si svědomí, že vás patriarcha nerozhřešil; neboť on není v právu, ale vy máte pravdu; a já vás rozhřešuji ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého. Vzhůru na ně!«

Tu se rozjeli a utkali se s bitevním sborem císaře perského, kterýž byl poslední. Tehdy bylo s té i oné strany zabito přemnoho lidí a tehdy byl zajat hrabě Gautier; neboť všechen náš lid utekl tak šeredně, že mnozí ze zoufalství se utopili v moři. Zoufali si proto, že jeden sbor císaře perského udeřil na sultána chamellského, který tak se jim bránil, že z dvou tisíc Turků, jež tam přivedl, zůstalo mu jich jen dvě stě osmdesát, když odtáhl s bojiště.

LXXXIX. Císař se rozhodl, že potáhne oblehnout sultána v hradě chamellském, poněvadž se mu zdálo, že jistě dlouho neodolá, ztratí tolik lidu. Když to viděl sultán, přišel ke svým lidem a pravil jim, že vytrhne proti nepřátelům; neboť kdyby se nechal oblehnouti, byl by ztracen. Věc zařídil tak, že všechen lid, který byl špatně ozbrojen, poslal jedním skrytým údolím; a ti jakmile uslyšeli víření bubnů sultánových, vrhli se ze zadu na tábor císařův a jali se vraždit ženy a dítky.

A jakmile císař, jenž vytrhl do pole proti sultánovi, kte-

rý mu byl na dohled, uslyšel křičeti svůj lid, vrátil se do svého tábora na pomoc ženám a dětem; a sultán se svým lidem uderili na něho; to se jim tak podařilo, že z dvaceti pěti tisíc, co jich bylo, nezůstalo jim muže ni ženy, aby nebyli pobiti a porubáni.

Ještě než císař perský přitáhl před Chamellu, přivedl hraběte Gautiera před Jaffu; a pověsili ho za ruce na rozsochu a pravili mu, že ho nesejmou, dokud nedostanou hradu jafského. Když tak visel za ruce, volal na posádku hradní, aby, nechť si ho jakkoli trýzní, města nevydávali, a že kdyby je vydali, sám by je pobil.

Když to spatřil císař, poslal hraběte Gautiera do Babylonu a daroval jej sultánovi jakož i velmistra špitálníkův a jiné zajatce, kteří mu padli do rukou. Těch, kteří vedli hraběte do Babylonu, bylo na tři sta a nebyli utraceni, když císař zahynul před Chamellou. A tito Korasminové uderili na nás v pátek, kdy útočili na nás pěší. Jejich korouhve byly červené a byly na nich zářezy až k žerdím; a na žerdích měli hlavice z vlasů, jež se zdály hlavami ďáblími.

Někteří kupci babylonští volali na sultána, aby jim dal odvetu na hraběti Gautierovi za veliké škody, jichž jim nadělal; a sultán dovolil, aby se šli na něm pomstít. I šli ho zabít do vězení a umučit: z čehož nám dlužno věřit, že jest v nebesích mezi mučedníky.

Sultán damašský vzal svůj lid, který byl u Gazy, a vtrhl do Egypta. Emirové vytáhli proti němu. Sbor sultánův porazil na hlavu emiry, na něž udeřil, a jiný sbor egyptských emirův porazil zadní voj sultána damašského. I ustoupil sultán zpět ke Gaze, jsa raněn do hlavy a do ruky. A než odešel z Gazy, egyptští emirové poslali k němu pos-

ly a učinili s ním mír, a nám nesplnili nic z toho, co nám slíbili; a od té doby jsme byli v ustavičném nepřátelství jak s damašskými tak s babylonskými. A vězte, že když jsme měli nejvíce zbrojného lidu, nebývalo nás přes čtrnáct set.

XC. V té době, co byl král v táboře před Jaffou, velmistr lazaristův vyslidil u Ramesu, na řádné tři míle, dobytek a jiné věci, kdež minil nabrati mnoho kořisti; a on nedbaje žádného řádu v táboře, ale dějaje si tam vždy po svém, vypravil se tam, nepověděv toho králi. Když pobral, co mohl, Sarracenové se naň vrhli a tak ho porazili, že ze všeho lidu, co ho měl ve svém bitevním sboru, unikli jenom čtyři.

Jakmile přišel do tábora, jal se volati do zbraně. Šel jsem se ozbrojit a prosil jsem krále, by mi dovolil tam jíti; a král mne propustil a poručil mi, abych vzal s sebou templáře a špitálníky. Když jsme tam přitrhli, shledali jsme, že do údolí, kde byl poražen velmistr lazaristů, vhrnuli se cizí Sarracenové. Právě když tito cizí Sarracenové si prohlíželi ony mrtvé, náčelník lučištníkův králových na ně udeřil; a než jsme tam dojeli, naši lidé už je porazili a mnoho jich pobili.

Jeden seržán králův a jeden Sarracen svrhli se tam oba na zemi, vrazivše do sebe navzájem kopí. Jiný králův seržán, když to spatřil, vzal oba koně a odváděl je, chtě je ukrásti; a poněvadž ho nebylo viděti, pustil se do města Ramesu. Když je odváděl, jedna stará cisterna, po níž šli, proborila se pod nimi; tři koně a on padli do ní, i pověděli mi o tom. Šel jsem se tam podívat a spatřil jsem, jak se cisterna na ně hroutila, a už jich skorem nebylo ani viděti. Tak jsme se vrátili beze ztrát kromě těch, které tam ztratil velmistr lazaristův.

XCI. Jakmile sultán damašský se smířil s egyptskými, poručil svým lidem, kteří byli v Gaze, aby se vrátili k němu; i vrátili se. A táhli mimo náš tábor necelé dvě míle a neodvážili se udeřiti na nás; a přece jich bylo na dvacet tisíc Sarracenův a deset tisíc Beduinův. Než přitrhli proti našemu táboru, náčelník královských lučištníkův a jeho sbor tři dni a tři noci jich střežli, aby se znenadáni nevrhli na náš tábor.

Na den svatého Jana, co byl po Velikonocích, poslouchal král kázání. Prostřed kázání vstoupil v plné zbroji do kaple královny jeden seržán náčelníka lučištníkův a pravil mu, že Sarracenové obklíčili jejich náčelníka. Žádal jsem krále, abych tam směl jíti, a dovolil mi to a pravil mi, abych vzal s sebou na čtyři až pět set ozbrojencův, a jmenoval mně, které si přeje, bych vzal s sebou. Sotva jsme vytrhli z tábora, Sarracenové, kteří byli mezi náčelníkem lučištníkův a táborem, odtáhli k jednomu emirovi, který byl na pahorku před náčelníkem lučištníků s dobrým tisícem ozbrojencův.

Tehdy se strhla seč mezi Sarraceny a seržány náčelníka lučištníkův, jichž bylo na dvě stě osmdesát. Neboť jakmile emir pozoroval, že jeho lidé jsou v tísní, posílal jim posílu a tolik lidí, že zatlačovali naše seržány až ke sboru náčelníkovu. Když pozoroval náčelník, že jeho lid jest v tísní, posílal jim sto neb sto dvacet ozbrojencův, kteří Sarraceny zatlačovali až ke sboru emirovu.

Když jsme se tam bili, legát a domácí baronové, kteří zůstali s králem, pravili králi, že jest velmi pošetilo, když dává v sázku můj život; a na jejich domluvy král mne odvolal i také náčelníka lučištníkův. Turci odtud odtáhli,

a my jsme se vrátili do tábora. Mnozí se podivili, že se nedali s námi do boje, a někteří říkali, že jen proto od toho upustili, že oni i jejich koně byli vyhladověli od Gazy, kdež pobýli skorem rok.

XCII. Když Sarracenové přešli mimo Jaffu, přitáhli před Akkon a vzkázali panu d' Assurovi, jenž byl konnětablem království jerusalémského, že zničí zahrady města, nepošle-li jim padesáti tisíc byzantinův; a on jim vzkázal, že jim nepošle ani jednoho. Tu dali seřaditi své sbory a přitrhše stáli podél celé písčiny akkonské, tak blízko města, že by na ně byl dobře dostřelil kolečkovým samostřilem. Pán d' Assur vytáhl z města a rozložil se na hoře svatého Jana, na níž jest hřbitov svatomikulášský, by hájil zahrad. Naši pěší seržánové vyšli z Akkonu a jali se je drážditi, střílejíce z lukův a ze samostřilův.

Pán d' Assur zavolal jednoho janovského rytíře, který se jmenoval pán Jan Veliký, a kázal mu, aby šel a zavedl zpět drobný lid, který vyběhl z města Akky, aby se nevydávali v nebezpečí. Když je zaváděl do města, jeden Sarracen jal se naň křičeti po sarracensku, že se s ním bude potýkati, chce-li; a rytíř mu pravil, že milerád. Když pán Jan jel k Sarracenovi, by se s ním potýkal, ohlédl se v levo; spatřil hrstku Turkův, asi osm mužů, kteří se zastavili, že se budou dívati potyčce.

Rytíř nechal potýkání se Sarracem, s nímž se měl potýkati, a vrhl se na hlouček Turků, kteří čekali zcela tiše, že se budou dívati na tu potyčku, a jednomu vrazil doprostřed těla svou hráli a převrhl ho nebožtíka. Když to spatřili ostatní, zatím co se vracel k našim lidem, vrhli se na

něj a jeden udeřil ho velmi prudce do železného klobouku svým palcátem; a když ujížděl, pán Jan ho řal mečem do turbanu, jímž měl omotanou hlavu, až mu ten turban odlítl do polí. Nasazovali si tehdy ty turbany, když se chtěli bít, protože snesou prudké rány mečem.

Jeden z ostatních Turkův rozjel se po něm a chtěl mu vraziti kopí mezi lopatky; a pán Jan kopí uviděl a uhnul se: když Sarracen ujížděl, pán Jan ho řal obrácenou rukou přes paži, že mu kopí odletělo do polí. A tak se vrátil a zavedl do města svůj pěší lid; a tyto tři krásné rány zasadil před pánem d'Assurem a před bohatýry, kteří byli v Akce, a před všemi ženami, jež byly na hradbách, by spatřily ty lidi.

XCIII. Když ty veliké síly sarracenské, jež byly před Akkou a neodvázily se s námi dáti do boje, jak jste slyšeli, aniž s akkonskými, ty, když se doslechly (a byla to pravda), že král dává opevňovati město Sayettu, a to s nemnoha dobrými vojáky, obrátili se v tu stranu. Když pán Šimon de Montceliard, jenž byl náčelníkem lidu králova v Sayettě, doslechl se, že tito lidé přicházejí, uchýlil se do hradu sayettského, který jest velmi pevný a obklíčen mořem se všech stran; a to učinil, poněvadž jasně viděl, že mu není možno, by se jim postavil na odpor. S sebou skryl, co mohl lidí; málo však, neboť hrad byl příliš těsný.

Sarracenové se vrhli do města, kdež se nesetkali se žádným odporem; neboť nebylo celé ohrazeno. Pobili přes dva tisíce našeho lidu; s kořistí, již tam pobrali, odtáhli do Damasku. Když se král o tom dověděl, velmi tím byl dohníván (kéž to mohl napravit!); a domácí baronové byli s tím velmi spokojeni, poněvadž král chtěl jíti opevňovat jeden

pahorek, na němž býval kdysi starý hrad za dob Machabejských. Tento hrad jest na cestě z Jaffy do Jerusáléma. Zámorští baronové nesouhlasili, aby se hrad ten opevňoval, poněvadž to bylo pět mil od moře; proto byly by všechny potraviny, jež by se k nám dovážely od moře, padly do rukou Sarracenům, kteří byli silnější než my. Když došly ony zprávy do tábora, že totiž byl zničen městec sayettský, domácí baronové přišli ke králi a pravili mu, že by mu bylo s větší ctí, aby opevnil znova městec sayettský, jež Sarracenové rozbořili, než aby stavěl tvrz novou; a král s nimi souhlasil.

XCIV. V té době, co byl král v Jaffě, pravili mu, že sultán damašský ochotně by mu dovolil jíti do Jerusáléma a s dobrými průvodními listinami. Král svolal na to velikou radu a konec rady byl, že nikdo nemíní, aby se král tam vypravil, poněvadž by mu bylo bývalo zůstaviti město v rukou Sarracenův.

Uváděli o tom králi příklad, jak totiž veliký král Filip, když odplul z Akky do Francie, ostavil všechen svůj lid v táboře s burgundským vévodou Hugonem, dědem toho vévody, jenž posledně umřel. Když vévoda dlel v Akce, on i král anglický Richard, přišly jim zvěsti, že by na druhý den, kdyby chtěli, mohli dobýti Jerusáléma, poněvadž všechna síla jízdy sultána damašského odtáhla za ním do války, již měl s jiným sultánem. Schystali své lidi a král anglický táhl v prvním voji a vévoda burgundský v druhém za ním, s lidem krále francouzského. Když měli už čáku, že se města zmocní, vzkázali mu z vojska vévodova, aby netáhl dále; neboť vévoda burgundský se vracel, pro nic jiného,

než aby se neřeklo potom, že Angličané dobyli Jerusalema. Když o tom rozmlouvali, jeden jeho rytíř zvolal: »Pane, pane, pojedte až sem a ukážu vám Jerusalema.« A když to uslyšel, vrhl svůj vojenský kabátec před sebe tona v slzách a pravil k Našemu Pánu: »Krásný Pane Bože, prosím Tebe, nedopouštěj, abych spatřil tvé svaté město, poněvadž ho nemohu vysvoboditi z rukou tvých nepřátel.«

Tento příklad uváděli králi, poněvadž kdyby on, jenž byl největším králem křesťanským, vykonal svou pout, neosvobodiv města od nepřátel Božích, všichni ostatní králové a ostatní poutníci, kteří by tam šli po něm, cítili by se všichni klidni, že konají svou pout tak, jako ji vykonal král francouzský, a nenamáhali by se osvoboditi Jerusalema.

Král Richard vykonal tolik hrdinských činův, když tentokráte byl v zámoří, že když koně Sarracenův se báli nějakého keře, jejich páni jim říkali: »Myslíš, že to jest anglický král Richard?« A když Sarracenkám brečely děti, říkaly jim: »Buď ticho, buď ticho, sice půjdu pro krále Richarda, a zabije tě.«

XCV. Vévoda burgundský, o němž jsem vám vypravoval, byl velmi dobrý rytíř svou rukou; nikdy však nebyl považován za moudrého, ani před Bohem ani ve světě; a ukázalo se to na prve zmíněné příhodě. A proto veliký král Filip, když mu řekli, že chalonský hrabě Jan má syna a že se jmenuje Hugo dle vévody burgundského, pravil, aby ho Bůh učinil tak statným mužem jako vévoda, od něhož má jméno.

A tázali se ho, proč neřekl takovým hrdinou: »Pro to, děl král, že jest veliký rozdíl mezi statným mužem (*preu-*

home) a hrdinou (*preudome*). Neboť jest mnoho rytířův statných mužů v zemi křesťanské i sarracenské, kteří nikdy neuvěřili v Boha ani v jeho Matku. Odtud vám pravím, že Bůh dává veliký dar a velikou milost rytíři křesťanskému, kterému dovoluje, by byl zmužilý tělesně, a kterému dovoluje, by byl v jeho službě, uchováváje ho smrtelného hříchu; a kdo takto se spravuje, toho dlužno nazývati hrdinou, poněvadž tohoto rekovství se mu dostává darem Božím. A ty, o nichž jsem prve mluvil, možno nazývati statnými muži, poněvadž jsou statni svým tělem, a nebojí se Boha ani hříchu.

O velikých summách, jež král vydal na opevnění Jaffy, nenáleží mluvíti, poněvadž by se jich nedočítal; neboť opevnil městec od moře až zase k moři, kdež byly jistě dvacet čtyři věže; a příkopy byly vyčištěny z bahna vně i uvnitř. Byly tam tři brány, z nichž jednu postavil legát i také část zdi.

A bych vám ukázal, co vydajů tam král měl, povím vám, jak jsem se ptal legáta, kolik vydal na onu bránu a na onu část zdi; a on se mne tázal, kolik bych myslel, že vydal; i hádal jsem, že na bránu, již byl dal postaviti, vydal jistě pět set liber, a na tu část zdi tři sta liber. A pravil mi, (Boha bera za svědka), že jak na bránu tak na onu část zdi vydal na třicet tisíc liber.

XCVI. Když král dokončil opevňování jaffského městce, rozhodl se, že potáhne opevňovat znovu město Sayettu, jež Sarracenové zbořili. Vypravil se tam na svátek apoštolů svatého Petra a Pavla a nocoval, král i jeho vojsko, před hradem assurským, který byl velmi pevný. Toho večera

král svolal své lidi a pravil jim, že souhlasí-li, potáhne dobývat sarracenského města, jež se nazývá Naplouse, kteréžto město stará písma jmenují Samaří.

Templáři a špitálníci i domácí baronové odpověděli jednohlasně, že jest dobré, aby se zkusilo dobýti toho města; ale nesouhlasili, by tam táhl osobně, poněvadž kdyby se mu něco stalo, celá země by byla ztracena. I pravil, že by jich tam nepropustil, kdyby osobně tam s nimi netáhl. A proto sešlo s tohoto záměru, že domácí pánové nechtěli souhlasiti, aby tam táhl.

Po několikadenním pochodě jsme přišli na písčiny akkonské, kdež král i jeho vojsko rozbili tábor. Na tom místě přišel ke mně veliký zástup z Veliké Armenie, který se ubíral na pout do Jerusalema, platě veliké průvodné Saracenům, kteří je vedli. Skrze jednoho tlumočnicka, který uměl řeč jejich i naši, prosili mne, abych jim ukázal svatého krále.

Šel jsem ke králi, do stanu, v něm seděl opřen o žerd vlajkovou; a seděl na písku, nemaje pod sebou koberce aniž co jiného. Pravil jsem mu: »Sire, jest venku veliký zástup z Veliké Armenie, ubírající se do Jerusalema, a prosí mne, sire, abych jim ukázal svatého krále; ale nežádám si ještě líbatí vašich kostí.« Vybuchl v smích a pravil mi, abych šel pro ně; i šel jsem. A když spatřili krále, poručili ho Bohu, a král je též.

Na druhý den vojsko nocovalo na místě, jež se nazývá Passe-Poulain, kdež jest překrásná voda, kterou se zalévá to, z čeho jest cukr. Když jsme tam tábořili, jeden z mých rytířův mi pravil: »Pane, tož máte stan rozbít na krásnějším místě, než jste měl včera.« Jiný rytíř, který mi před tím

volil tábořiště, vrhl se na něho všecek popuzen a rozkřikl se naň: »Mnoho si troufáte, když já jsem nic neudělal.« I vrhl se naň a vjel mu do vlasů. I vrhl jsem se naň a udeřil jsem ho pěstí mezi lopatky, i nechal ho; a pravil jsem jemu: »Ven z mého ležení; neboť, jako Bůh nade mnou, nikdy nebudete se mnou.«

Rytíř odešel s velikým smutkem, i odvedl mne stranou pan Jiljí le Brun, konnetabl francouzský; a pro velikou lítost, jakou jevil rytíř nad pošetilostí, již se dopustil, prosil mne, co mohl nejnaléhavěji, abych ho zase přijal do svého domu. A odpověděl jsem, že ho nepřijmu, nerozváže-li mne legát z mé přísahy. Odebrali se za legátem a vypravovali mu to; a legát jim odpověděl, že nemá moci mne rozvázati, poněvadž přísaha byla uvážená; neboť rytíř si toho plně zasloužil. A tyto věci vám uvádím, abyste se chránili skládati přísahy, jež se s rozvahou nemá skládati; neboť praví mudřec: »Kdo dobrovolně přísaká, dobrovolně bývá křivopřísežníkem.«

XCVII. Na druhý den král rozbil tábor před městem Surrem, jež se nazývá v bibli Tyrus. Tam svolal král bohatýry svého vojska a tázal se jich o radu, bylo-li by dobře, aby táhl dobývat města Bélinasu, než potáhne do Sayetty. Všichni jsme byli toho mínění, že jest dobře, aby král tam poslal své lidi; ale nikdo nemínil, aby tam táhl osobně: jen stěží jsme ho od toho odvrátili. Bylo tedy ujednáno, že tam potáhne hrabě euský a pán Filip z Montfortu, pán de Sur, pán Jiljí le Brun, konnetabl francouzský, pán Petr komorník, velmistr templářův a jeho konvent, velmistr špitálních jakož i též jeho bratří.

Ozbrojili jsme se za soumraku a dorazili jsme brzo po svítání na rovinu, jež jest před městem, které nazývají Béli-nas; a stará písma je nazývají Césareou Filipovou. V tomto městě jest zřídlo, které se jmenuje *Jour* (den); a prostřed planin, jež jsou před městem, jest jiné překrásné zřídlo, které jest nazýváno *Dan*. Když pak se oba potoky z obou zřidel spojí, nazývají to řekou Jourdainem (Jordánem), v němž Bůh byl křtěn.

Jak se dohodli templáři a hrabě euský, špitálníci a domácí baronové, kteří tam byli, bylo ujednáno, že sbor králův (v kterémž jsem tehdy byl, ponevadž král si podržel u sebe čtyřicet rytířův, kteří byli v mém sboru) i pán Bohumír de Sargines, zkušený rytíř, potáhnou mezi hradem a městem; a že domácí baronové vniknou do města s levé strany a špitálníci s pravé a že Templáři vniknou do města přímo cestou, jako jsme přijeli.

Tehdy dali jsme se na pochod, až jsme byli blízko města, a shledali jsme, že Sarracenové, kteří byli v městě, obrátili na útěk seržány královy a vypudili je z města. Když jsem to spatřil, přišel jsem ke zkušeným mužům, kteří byli s hrabětem euským a pravil jsem jim: »Pánové, nepotáhnete-li tudy, kudy nám bylo poručeno, mezi městem a tvrzí, Sarracenové nám pobijí naše lidi, kteří vnikli do města.« Cesta tudy byla velmi nebezpečna; neboť místa, kudy nám bylo táhnouti, byla velmi nebezpečna, že se bylo třeba dostatí přes tři dvojice suchých zdí, a že úbočí tak prudce se svažovalo, že kůň stěží se tam udržel na nohou; a pahorek, na nějž nám bylo dorazit, byl osazen velikou silou Turkův na koních.

Zatím co jsem s nimi mluvil, spatřil jsem, že naši pěší

seržánové strhují zdi. Když jsem to spatřil, pravil jsem těm, s nimiž jsem mluvil, že bylo rozkázáno, aby voj králův táhl tam, kde jsou ti Turci; a poněvadž to bylo rozkázáno, že půjdu. Dal jsem se s dvěma svými rytíři za těmi, kteří strhovali zdi, a spatřil jsem, jak jeden jízdný seržán chtěl přes zeď a jak se kůň převrátil na něho. Když jsem to spatřil, seskočil jsem a vzal jsem svého koně za uzdu. Když nás Turci spatřili, že přicházíme, jakž byla vůle Boží, postoupili nám místo, kam jsme byli povinni doraziti. S onoho místa, kde byli Turci, padala srázná skála do města.

Když jsme tam přijeli a když Turci odtud odtáhli, Saracenové, kteří byli v městě, ztratili všecku odvahu a beze sporu nechali města našim lidem. Zatím co jsem tam byl, templářský maršálek se doslechl, že jsem v nebezpečí, i přijel nahoru za mnou. Když jsem byl nahoře, Němci, kteří byli ve sboru hraběte euského, přitrhli za mnou; a když spatřili jízdné Turky prchati k hradu, pustili se za nimi; a pravil jsem jim: »Pánové, nečiníte dobře; neboť my jsme tam, kde nám bylo rozkázáno státi, vy však jedete přes rozkaz.«

XCVIII. Hrad strmící nad městem se jmenuje Subeibe a stojí o dobré půl míle výše do hor libanských; a návrší, jež stoupá k hradu, jest samý balvan zvicí díže. Když Němci spatřili, že jest pošetilo Turky stíhati, obrátili se nazpět. Když to uviděli Saracenové, rozběhli se po nich a s oněch balvanů mlátili do nich palcáty a strhovali jim s koní pokryvky.

Když naši seržánové, kteří byli s námi, spatřili tuto nehostu, padl na ně strach; a pravil jsem jim, že je na vše časy vyloučím ze služeb králových. A oni mi pravili: »Vám to

jest snadno říci, neboť jste na koni a ujedete; my však jsme pěši, a Sarracenové nás pobijí.« Právil jsem jim: »Pánové, ujišťuji vás, že neujedu; neboť zůstanu pěšky s vámi.« Se-
stoupil jsem s koně a poslal jsem svého koně s templáři, kteří byli as co by z kuše dostřelil za námi.

Při ústupu Němců Sarracenové střelili do krku jednoho mého rytíře, který se jmenoval pán Jan de Bussey, čtverhrannou střelou; a padl mrtev zrovna předemnou. Pán Hugo d' Escot, jehož byl synovcem, jenž se velmi proslavil ve Svaté Zemi, pravil mi: »Sire, pojdte a pomozte mi snést mého synovce.« — »Běda tomu, děl jsem, kdo by vám pomohl, neboť jste tam šli bez mého rozkazu: pykáte-li za to, děje se vám po spravedlnosti. Sneste ho na mrchoviště, neboť já odtud neodejdu, dokud pro mne zase nepošlou.«

Když pán Jan de Valenciennes uslyšel, jaká nás stihla nehoda, přišel k pánu Olivierovi de Termes a k ostatním náčelníkům languedockým a pravil jim: »Pánové, prosím vás a velím vám ve jménu krále, abyste mi pomohli vyhledati senešala.« Když se je snažil takto přemluvit, pán Vilém de Beaumont přišel k němu a pravil mu: »Zbytečně se namáháte; neboť senešal jest už nebožtík.« A on odpověděl: »Ať o jeho smrti či o jeho životě přinesu zprávu královi.« I dal se na pochod a přitřhl ke mně, tam, kde jsme vystoupili na horu; a jakmile k nám přitřhl, vzkázal mi, že by se mnou rád mluvil; i šel jsem za ním.

Tu mi řekl Olivier de Termes, že tam jsme u velikém nebezpečení; neboť kdybychom scházeli tudy, kudy jsme vystoupili, nebylo by to možno bez velikých ztrát, poněvadž úbočí bylo velmi neschůdno a Sarracenové byli by nás ušlapali, ženouce se shora: »ale chcete-li mi dát za pravdu,

vysvobodím vás beze ztrát.« Privil jsem mu, aby mi vyložil, co míní, a že to učiním.

»Povím vám, děl, kterak vyvážneme. Potáhneme stále podél tohoto svahu, jako bychom měli cestu do Damašku; a Sarracenové, kteří tu jsou, budou se domnívati, že je chceme zaskočiti. A až budeme na těch rovinách, rozjedeme se kolem města a dříve překročíme potok, než jim bude možno nás dostihnouti; a přece jim učiníme velikou škodu, neb jim zapálíme tu vymláčenou pšenici uprostřed těch polí.«

Učinili jsme tak, jak nám vysvětloval; a kázal přichystati třtin, z nichž se vyrábějí flétny, a kázal vložiti do nich uhlí a vetknouti je do vymláčené pšenice. A tak nás Bůh radou Oliviera de Termes zase zachránil. A vězte, že když jsme se vrátili do ležení, kdež byli naši lidé, našli jsme je všecky odzbrojeni; neboť ani živá duše si toho nepovšimla. Tak jsme se vrátili na druhý den do Sayetty, kde byl král.

XCIX. Dověděli jsme se, že král osobně dohlížel na pohřbívání křesťanů, jež Sarracenové povraždili, jak jsme nahoře pověděli; a sám osobně odnášel hnijící a silně zapáchající těla do vykopaných hrobů, a nezacpával si nosu, ač si jej ostatní zacpávali. A svolal dělníky se všech stran a znova se jal opevňovati město vysokými zedmi a velikými věžemi. A když jsme přibyli do tábora, shledali jsme, že nám vyměřil naše místa, sám svou osobou, kde rozbijeme své stany: mně určil místo vedle místa pro hraběte euského, poněvadž věděl, že hraběti euskému jest mila moje společnost.

Povím vám, co nám vyváděl hrabě euský. Postavil jsem si domek, v kterém jsem jídal se svými rytíři, s dveřním

světlem. Dveře ty byly na stranu k hraběti euskému; a on, jaký byl šelma, zrobil metací strojek a střílel z něho do domku; dával si vyčíhati, kdy jsme byli u stolu, a nařizoval svůj prak na dél našeho stolu a spouštěl jej a rozbíjel nám hrnce a sklenice. Opatřil jsem sislípky a kapouny; kdosi mu dal medvídě, i pouštěl je na moje slípky; a než tam někdo přišel, podávilo jich na tučet; a žena, jež jich hlídala, bila medvídě svým kuželem.

C. V té době, co král opevňoval Sayettu, přišli do tábora kupci, kteří nám vypravovali mnoho, jak se král tatarský zmocnil města Bagdadu a sarracenského papeže, který byl pánem města a kterého nazývali kalifem bagdadským. Kupci nám vypravovali, jakým způsobem se zmocnili města Bagdadu a kalifa: a zmocnili se ho takto: když město kalifovo oblehli, král vzkázal kalifovi, že by rád uzavřel sňatky mezi svými dětmi a jeho; a radové kalifovi mínili, aby k těm sňatkům svolil.

Král tatarský mu vzkázal, by mu poslal na čtyřicet osob ze své rady a nejznamenitějších mužů, by přísahali na ty sňatky; a kalif je poslal. Zase mu vzkázal král tatarský, aby mu poslal čtyřicet nejbohatších a nejlepších mužův, jaké by měl; a kalif je poslal. Když král tatarský viděl, že má všechny městské pohlaváry, myslil si, že nebude možno, aby prostý lid se ubránil bez vládcův. Dal všem těm stodvaceti bohatýrům postínati hlavy a potom velel hnáti na město útokem i zmocnil se ho a též kalifa.

By zakryl svoji věrolomnost a by svrhl hanu, že město zabral, na kalifa, dal jej chytiti a zavřiti do železné klece a tak ho mořil hladem, pokud to možno, aby člověk nezhy-

nul; a potom se ho tázal, chce-li se mu jísti. A kalif řekl, že chce, neboť nebylo divu. Tu král tatarský kázal přinésti velikou zlatou mísu, narovnanou skvosty a drahým kamením, a pravil mu: »Znáš tyto skvosty?« A kalif odpověděl, že je zná: »Byly moje.« I tázal se ho, má-li je velmi rád; a odpověděl, že má.

»Když je máš tak rád, pravil král tatarský, tož si vezmi z předloženého, co ti libo, a jez.« Kalif odpověděl, že nemůže, neboť prý to není na jídlo. Tu pravil mu král tatarský: »Tady vidíš svou obranu; neboť kdybys byl dal svůj poklad (kterým si v této chvíli nemůžeš pomoci) bojovníkům, snadno bys se nám byl ubránil, obětuje tento poklad, kterého pohřešuješ v největší bídě, jakou jsi kdy měl.«

CL. V té době, co král opevňoval Sayettu, přišel jsem jednou na jeho jitřní Mši, a pravil mi, abych na něho počkal, poněvadž se chtěl projeti na koni; i počkal jsem. Když jsme přijeli do polí, spatřili jsme před sebou jakýsi kostelík, a jak jsme seděli na koních, spatřili jsme kněze, an sloužil Mši. Král mi pravil, že ten kostel jest postaven na uctění zázraku, jež Bůh učinil na ďáblu, kterého vymítl z těla dcery vdoviny; a pravil mi, že chci-li, půjde tam na Mši, již kněz začal; a pravil jsem, že se mi to vidí dobrým.

Když se dával pax, všiml jsem si, že klerik, jenž přísluhoval při Mši, jest vysoké postavy, smědý, hubený a zježených vlasův, i ulekl jsem se, neponese-li pax králi, že to jest snad nějaký Assassin, nějaký zlý člověk, a že by mohl krále zavraždit. Šel jsem ke klerikovi pro pax a donesl jsem jej králi. Když byla Mše dozpívána a když jsme vsedli na koně, setkali jsme se v polích s legátem; a král

pojel k němu a zavolal mne a pravil legátovi: »Stěžuji si vám do senešala, on mi přinesl pax a nechtěl, aby mi jej přinesl ubohý klerik.«

I řekl jsem legátovi, proč jsem to učinil, a legát pravil, že jsem učinil velmi dobře. A král odpověděl: »Věřu že ne- učinil.« Vznikl mezi oběma veliký spor, a já jsem tak zů- stal v pokoji. A tuto příhodu jsem vám vypravoval, abyste viděli, jak velice byl pokorný. O onom zázraku, ježž Bůh učinil na dceři vdovině mluví Evangelium, jež praví, že Bůh, když učinil ten zázrak, byl *in parte Tyri et Sidonis*; neboť tehdy město Sur, jež jsem vám jmenoval, bylo nazý- váno Tyrus; a město Sayetta, jež jsem vám prve jmenoval, Sidon.

CII. V té době, co král opevňoval Sayettu, přišli k němu poslové od jednoho vznešeného pána až z Řecka, který se dával jmenovati velikým Komnénem a velmožem trapezunt- ským. Přinesli králi rozličné skvosty. Mezi jiným přinesli králi luky z dřínův, jichž zálupky se do luku zašroubová- valy; a když se vytočily, viděli jsme, jak byly závitý velmi ostré a velmi dobře rytý.

Od krále žádali, aby poslal jich pánu některou pannu z paláce, aby ji pojal za choť. A král jim odpověděl, že ne- přivezl s sebou žádné přes moře; a radil jim, by šli do Ca- řihradu za císařem, jenž byl bratrancem královým, a požá- dali ho, by jim dal ženu pro jejich pána, která by byla z rodu králova i z jeho. A to učinil proto, aby císař nabyl spo- jenectví s tímto vznešeným bohatýrem proti Vataciovi, jenž byl tehdy císařem Řekův.

Králová, jež byla nedávno vstala z šestinedělí po porodu

paní Blanky, přibyla do Sayetty; neboť přijela po moři. Když jsem uslyšel, že přijela, opustil jsem krále a šel jsem ji v ústřety a přivedl jsem ji do hradu.

A když jsem se vrátil ke králi, jenž byl ve své kapli, tázal se mne, jsou-li při dobrém zdraví; a řekl jsem, že jsou. I pravil mi: »Dobře jsem věděl, když jste mne opustil, že jste šel v ústřety králové; a proto jsem dal počkati na vás s kázáním.« A tyto věci připomínám, že už pět let jsem byl u něho, a ještě se mnou nepromluvil ani o králové ani o svých dítkách, aniž jsem slyšel něco takového od jiných; a to si nepočínal dobře, jak mně se zdá, když se odcizoval choti a dítkám.

CIII. Na Vše Svaté pozval jsem všechny bohatýry z vojska do své hospody, jež byla u moře; a tehdy připlul na bárce jeden chudý šlechtic, se svou ženou a se čtyřmi dítkami, jež měli. Vzkázal jsem, ať se přijdou najíst do mé hospody. Když jsme pojedli, zavolał jsem bohatýry, kteří byli v domě, a pravil jsem jim: »Udělmež velikou almužnu a ulehčeme tomuto ubohému muži od jeho dítek; a ať si každý vezme, které bude chtít, já též si jedno vezmu.« Vzali si po jednom a přeli se, komu se ho dostane. Když to spatřil ubohý rytíř i jeho žena, dali se radostí do pláče.

Stalo pak se, že když hrabě euský se vrátil od stolů z hospody královny, přišel za bohatýry, kteří byli v mé hospodě, a vzal mi toho mého hochu, kterémuž bylo dvanáct let, kterýž sloužil hraběti tak dobře a tak věrně, že když jsme se vrátili do Francie, hrabě ho oženil a pasoval na rytíře. A kdykoliv jsem byl někde spolu shrabětem, sotva se mohl ode mne odtrhnouti a říkával mi: »Sire, Pán Bůh

vám zaplať; neboť v tuto čest vy jste mne uvedl.« Co se stalo s jeho ostatními třemi bratry, nevím.

CIV. Prosil jsem krále, aby mi dovolil na pout k Panně Marii Tortoské, kdež bylo přeslavné poutní místo, poněvadž to jest první oltář, který vůbec byl postaven na zemi ke cti Matky Boží. A konala tam Panna Maria převeliké zázraky; tak mezi jinými byl tam jeden zuřivec, který měl v těle ďábla. Právě když jeho přátelé, kteří ho tam přivedli, prosili Matky Boží, aby ho uzdravila, nepřítel, jenž byl v něm, odpověděl jim: »Panna Maria tu není, ale jest v Egyptě, by pomáhala králi francouzskému a křesťanům, kteří dnes přistanou k zemi, oni pěší proti pohanstvu na koních.«

Den ten byl zapsán a doneslo se to legátovi, kterýž sám mi to vypravoval. A buďte ujištěni, že nám pomohla; a byla by nám více pomohla, kdybychom jí byli nehněvali, jí i jejího Syna, jakž jsme už dříve pověděli.

Král mne tam propustil a pravil mi po důkladné poradě, abych mu nakoupil sto kamelinův rozličných barev, by jimi podaroval františkány, až se vrátíme do Francie. Tehdy se mi upokojilo srdce; neboť jsem zajisté myslel, že už tam dlouho nezůstane. Když jsme přibyli do Tripolisu, moji rytířové se mne tázali, co míním s kameliny, prosíce, abych jim to řekl. Odpovídal jsem: »Asi že jsem je ukradl, bych je dobře zpeněžil.«

Kníže tripolský (dejž mu Bůh věčnou slávu!) vystrojil nám nejskvělejší radovánky a přijal nás s největšími počty; a byl by dal mně i mým rytířům veliké dary, kdybychom si je byli vzali. Nevzali jsme si nic kromě ostatkův

svatých, z nichž jsem králi donesl některé s těmi kameliny, jichž jsem mu nakoupil.

Mimo ty poslal jsem ještě paní králové čtyři kameliny. Rytíř, jenž jí je přinesl, měl je zavinuty do bílého plátna. Když králová ho spatřila vcházeti do komnaty, v níž byla, poklekla před ním a rytíř poklekl zase před ní; a králová mu pravila: »Vstaňte, pane rytíři; vám se nesluší klekati, ježto přinášíte svaté ostatky.« Ale rytíř jí pravil: »Paní, to nejsou svaté ostatky, nýbrž kamelin, ježž vám posílá můj pán.« Když to králová uslyšela, dala se se svými slečnami do smíchu; a králová pravila mému rytíři: »Řekněte svému pánovi, že mu přeju škaredý den, když mě přiměl klekati před jeho kameliny.«

V té době, co král byl v Sayettě, přinesli mu jakýsi kámen, který se loupal jako šupiny, nejpodivnější na světě; neboť když se odloupla jedna šupina, nalézala se mezi oběma kameny podoba mořské ryby. Ryba ta byla kamenná, ale nic nechybělo na její podobě, ani oči, ani osti, ani barva, vůbec nic, aby nebyla načisto jako živá. Král mi dal jeden kámen a našel jsem v něm linka, hnědé barvy a takového, jaký vždy bývá.

CV. V Sayettě přišla králi zvěst, že mu umřela matka. Tolik nad tím truchlil, že po dva dni nebylo s ním možno mluvit. Po té vzkázal pro mne po jednom komorníkovi. Když jsem přišel před něho do jeho komnaty, v níž byl zcela samotén, a když mne spatřil, otevřel náručí a pravil mi: »Ach, senešale, ztratil jsem matku!«

»Sire, to mne nezaráží, děl jsem, neboť musila umřít; ale zaráží mne, že vy, který jste muž moudrý, tolik jste truch-

lil; neboť víte, jak praví mudřec, že ať jakékoliv hoře má člověk v srdci, nemá ho dávatí znát v obličejí; neboť kdo tak činí, působí tím radost nepřátelům a hoře přátelům. »Dal za ni v zámoří sloužiti mnoho krásných Mši; a potom poslal do Francie soumara s prosebnými listy ke kostelům, aby se v nich konaly za ni modlitby.

Paní Marie de Vertus, předobrá paní a žena přezbožná, přišla mi říci, že králová velmi truchlí, a prosila mne, abych šel k ní a povzbudil ji na mysli. A když jsem tam přišel, zastal jsem ji, ona plakala, a pravil jsem jí, že má pravdu, kdo říká, že ženám nenáleží věriti: »Neboť nebožka byla žena, které nejvíce nenávidíte, a tolik truchlíte pro ni!« A ona pravila, že nepláče pro ni, nýbrž pro trýzeň, jež svírala truchlíciho krále, a pro svou dceru (jež byla potom královnou navarskou), kteráž byla ostavena opatrování mužův.

Příkoří, jež králová Blanka činila králové Markétě, byla taková, že králová Blanka, seč byla, bránila, aby její syn nebyl se svou ženou, leda večer, když s ní chodíval spat. Nejraději dlel s královnou ve dvoře v Pontoise, poněvadž králova komnata byla nahoře a komnata králové byla dole.

A zařídili své věci tak, že rokovali na točitých schodech, jež vedly z jedné světnice do druhé; a tak si to zavedli, že když předveřníci spatřili, že králová přichází do komnaty krále, svého syna, zaklepali na dveře svými holemi, a král hbitě spěchal do své komnaty, aby ho tam jeho matka zastala; a stejně činili předveřníci u komnaty králové Markéty, když do ní šla králová Blanka, i zastala tam pokaždé královnou Markétu.

Jednou byl král u králové své ženy a byla u velikém nebezpečí života, poněvadž byla zraněna od dítky, jež povila. Přišla tam králová Blanka a vzala svého syna za ruku a pravila mu: »Pojďte odtud, nic tu nejste platen.« Když králová Markéta spatřila, že matka odvádí krále, zvolala: »Běda, ani při smrti ani za živa mi nedopřejete, bych viděla svého pána!« A tehdy omdlela a myslelo se, že skonala; a král mysle, že skonává, vrátil se; a jen stěží ji zase vzkřísili.

CVI. Když bylo město Sayetta skorem celé opevněno, král dal konati po táboře několik průvodův, a když se vrátili, kázal legát modliti se, ať Bůh spořádá záležitosti královny dle své vůle, aby král učinil, co by se Bohu nejvíce líbilo, buď vrátě se do Francie, nebo zůstana tam.

Po průvodech král si mě zavolal, právě když jsem seděl s tamními bohatýry, na jedno nádvoří, a kázal mi, bych se obrátil k nim zády. Potom mi řekl legát: »Senešale, král si velmi chválí vaši službu a velmi rád by vás náležitě odměnil a poctil; a aby upokojil vaše srdce, pravil mi, abych vám řekl, že se ustanovil vrátiti do Francie o příštích Velikonocích.« A odpověděl jsem mu: »Dejž Bůh, aby tím vykonal jeho vůli!«

Tehdy vstal legát a pravil mi, abych ho doprovodil do jeho domu, což jsem učinil. Tehdy se zavřel se mnou jediným do svého pokojíka a vzal mi obě ruce do svých rukou a jal se usedavě plakati; a když mohl promluvit, pravil mi: »Senešale, jímá mne veliká radost a děkuji za to Bohu, že král, vy i ostatní poutníci vycházíte z velikého nebezpečství, jež vám hrozilo v této zemi. A velmi se mi svírá

srdce, že mi bude opustiti vaši svatou společnost a odebrati se na dvůr římský, mezi ty nepoctivé lidi, jací tam jsou.

»Ale povím vám, co hodlám učiniti: hodlám se ještě přičiniti, abych tu zůstal rok po vás; a přeju si vydati všechny své peníze na opevnění městce akkonského, tak že jim ukáži zcela jasně, že si nepřináším žádných peněz; potom nebudou za mnou běhati s rukama prázdnýma.

Vypravoval jsem jednou legátovi dva hříchy, o nichž mi vypravoval jeden můj kněz; a odpověděl mi takto: »Nikdo neví tolik o nepoctivých hříších, jež se páchají v Akce, jako já: proto dlužno, aby je Bůh pomstil, tak, aby město Akka bylo omyto krví obyvatel a aby tam potom přišli jiní lidé, kteří by tam bydleli.« Proroctví moudrého muže se z části potvrdilo, neboť město zajisté jest omyto krví obyvatel, ale dosud tam nepřišli ti, kteří prý tam budou přebývati; a kéž tam Bůh pošle dobré a takové, kteří by byli dle jeho vůle!

CVII. Po čase král si poslal pro mne a poručil mi, abych se šel ozbrojit, sám i moji rytířové. Tázal jsem se proč; a pravil mi, že proto, abych dovezl královou a její dívky do Suru, kamž bylo sedm mil. Nenamítl jsem mu ani slova; a přece byl rozkaz tak nebezpečný: neboť jsme neměli sjednáno ani míru ani příměří, ani s Egyptskými ani s Damašskými. Díky Bohu dojeli jsme tam zcela v pokoji, bez překážky a když se svečeřivalo, ježto nám bylo dvakráte sestoupiti na území našich nepřátel, bychom rozdělali oheň a vařili, i aby se děti nakrmily a nakořily.

Když král odtáhl od města Sayetty, jež opevnil vysokými zedmi a velikými věžemi a hlubokými příkopy vycíde-

nými vně i uvnitř, patriarcha a tamní baronové přišli k němu a promluvili k němu na tento způsob:

»Sire, opevnil jste město Sayettu a město Césareu a městeček jaffský, což jest na veliký prospěch Svaté Země; a město Akku jste velmi sesílil zedmi a věžemi, které jste postavil. Sire, uvažovali jsme vespolek a nevidíme, že by ode dneška váš pobyt byl nějak s prospěchem království jerusalémskému; proto míníme a radíme vám, abyste se odebral do Akky v příštím Postě a přichystal se na odjezd, a tak se odebral do Francie po těchto Velikonocích. »Dle rady patriarchovy a baronův, král se odebral do Sayetty a přibyl do Suru, kdež byla králová; a odtud jsme přišli do Akky začátkem Postu.

Celý Půst dal král chystati své lodi na návrat do Francie, kterýchž bylo třicet, jednak lodí jednak galejí. Lodi byly schystány tak, že král a králová vstoupili na lodi o vigílii svatého Marka po Velikonocích, a dostalo se nám dobrého větru při odjezdu. Na den svatého Marka mi pravil král, že na ten den se narodil; a pravil jsem mu, že by právem mohl zase říci, že se toho dne znovu narodil, a věru že se znovu narodil, když vyvázl z této nebezpečné země.

CVIII. V sobotu spatřili jsme ostrov Kypr a horu, jež jest na Kypru, již nazývají horou Kříže. Té soboty se zdvihla se země hustá mlha a padla se země na moře; a proto mysleli naši námořníci, že jsme dále od ostrova Kypru, než jsme byli, poněvadž viděli horu nad mlhou. A proto kázali rázně veslovati: i stalo se, že naše loď narazila na písčinu, jež byla v moři. Nuže, kdyby nás byla nezastavila písčina, na níž jsme narazili, byli bychom vrazili do nesčetných ska-

lisk, jež byla zahalena. Tam by se byla naše loď úplně rozbila a my všichni bychom byli ztroskotali a utonuli.

Sotva naše loď narazila, zdvihl se na lodi veliký křik: neboť každý bědoval a námořníci a ostatní tleskali rukama, poněvadž každý měl strach, že se utopí. Když jsem to uslyšel, vstal jsem s lože, na němž jsem odpočíval, a šel jsem do hrádku s námořníky. Když jsem tam přišel, bratr Rémond, jenž byl templář a velel námořníkům, pravil jednomu svému panoši: »Spusť olovnici«; i učinil tak. A jakmile ji spustil, vykřikl a pravil: »Běda, jsme na zemi«. Když to uslyšel bratr Rémond, roztrhl roucho své až po pás a jal se rváti si vousy a volati: »Běda, běda!«

V té chvíli jeden můj rytíř, jmenoval se pan Jan de Monson, otec svatomichalského opata Viléma, prokázal mi velikou laskavost, že mi totiž přinesl sám od sebe jeden můj kožešinou podšívaný kabátec a přehodil mi jej na záda, protože jsem byl jenom v sukničce. A zavolał jsem na něho a pravil jsem mu: »Co s vaším kabátcem, jež mi přinášíte, když se topíme?« I pravil mi: »Věřte, pane, že by mi bylo milejší, abychom se všichni utopili, než abyste se vy nastudil a zemřel od toho.«

Námořníci zvolali: »Sem s galérou, ať odveze krále.« Ale ze čtyř galér, jež tam král měl, ani jedna nepřijela: což bylo velmi moudré; neboť bylo na lodi dobrých osm set lidí, kteří by byli všichni naskákali do galér, aby zachránili životy, a tak by je byli potopili.

Muž, jenž měl olovnici, spustil ji podruhé a vrátil se k bratru Rémondovi a pravil, že loď již není na dně. A tu bratr Rémond šel to říci králi, jenž byl prostřen s rukama do kříže na palubě, zcela bos, jen v sukničce a všecek rozcuchán (před

Tělem Našeho Pána, jež bylo na lodi), jako člověk, který očekává, že utone. Jakmile se rozbřesklo, spatřili jsme před sebou skálu, do níž bychom byli vrazili, kdyby byla loď nevjela na písčinu.

CIX. Ráno král poslal pro námořnické mistry s lodí, kteříž poslali čtyři potápěče. Ti se potopili do moře; a když vyplouvali, král a námořníci mistři je vyslyšali, potápěče za potápěčem, tak že jeden nevěděl, co řekl druhý. Přece však se zjistilo z jejich výpovědí, že se nám udřely o písek čtyři sáhy z kýlu, na němž byla loď zbudována.

Tehdy král zavolał námořnické mistry před nás a tázal se jich, co by radili, když se loď takto porouchala. Poradili se vespolek a pravili, že by král učinil nejlépe, aby z lodi, na níž se veze, vystoupil a vstoupil na jinou.

»A tuto radu vám dáváme, poněvadž jsme přesvědčeni, že všechny fošny ve vaší lodi jsou vyvráceny: proto se obáváme, že vaše loď, až vypluje na širé moře, neodolá nárazům vln, aby se neroztříštila. Neboť právě tak narazila jedna loď, když jste přijeli z Francie; a když vyplula na širé moře, neodolala nárazům vln, ale rozbila se; a všichni, co jich bylo na lodi, zahynuli, vyjma jednu ženu a její dítě, kteří se zachránili na lodní trosce.« A jsem vám svědkem, že mluvili pravdu; neboť jsem spatřil tu ženu a to dítě v domě hraběte joignyského, v městě Baffé, kteréž trosečníky hrabě živil pro lásku Boží.

Tehdy otázal se král pána Petra komorníče a pána Jiljiho le Bruna, konnetabla francouzského, a pána Gervase d'Escraines, jenž byl královým vrchním kuchařem, a arcijáhna nikosijského, jenž nosil jeho pečet, jenž se stal potom

kardinálem, a mne, co bychom mu radili. A odpověděli jsme mu, že o všech pozemských věcech dlužno věřití těm, kteří o nich nejvíce vědí: »Radíme vám tedy, pokud na nás jest, byste učinili to, co vám radí námořníci.«

Tehdy král pravil námořníkům: »Táží se vás na vaši čest, kdyby loď byla vaše a kdyby byla naložena vaším zbožím, zda byste z ní vystoupili.« A odpověděli jako jeden, že by z ní nevystoupili; neboť by jim bylo milejší, vydati sebe sama v nebezpečí utonutí, než aby kupovali loď za čtyři tisíce liber i draže. »A proč mi tedy radíte, abych z ní vystoupil?« »Proto, odvětili, že to není stejné; neboť ani zlato ani stříbro nemůže vyvážit ceny vaší osoby, vaší choti a vašich dětí, které tu jsou; a proto vám neschvaluje, kdybyste ať sebe či je vydával v nebezpečí.«

Tu pravil král: »Pánové, vyslechl jsem vaše mínění i mínění svých lidí; i povím vám zase svoje mínění, že totiž, vystoupím-li z lodi, jest tu na pět set lidí a více, kteří zůstanou na ostrově Kypru, bojíce se o svůj život (neboť není z nich ani jeden, který by tolik nemiloval svého života, jako já miluji svůj) a kteří se možná již nikdy nevrátí do vlasti. Proto raději složím sebe a svou ženu a své dívky v ruce Boží, než abych zavinil neštěstí tak mnoha lidí, jako jest jich tady.«

V jaké neštěstí by byl král uvrhl lid, který byl na lodi, lze viděti na Olivierovi de Termes, jenž byl na lodi králově; byl to jeden z nejsmělejších mužů, jaké jsem kdy spatřil, a nejhrdinněji se osvědčil ve Svaté Zemi. Ten se neodvážil zůstat s námi, boje se, aby neutonul; ale zůstal na Kypru a potkalo ho tolik překážek, že trvalo půl druhého roku, než se zase dostal ke králi; a přece to byl muž veliký a bo-

hatý a mohl si dobře zaplatiti cestu. Tož vizte, co by si byli počali obyčejní lidé, kteří by byli neměli čím platiti, když takový muž měl tak veliké nesnáze.

CX. Z tohoto nebezpečí, z něhož nás Bůh zachránil, padli jsme do jiného; neboť vítr, který nás uvrhl na Kypr, kdež jsme div neutonuli, zdvihl se tak silně a hrozně, že nás hnál prudce na ostrov Kypr; neboť námořníci vrhli své kotvy proti větru, ale nikterak nemohli lodi zaraziti, dokud jich nepřinesli patero. Stěny komnaty královny bylo dlužno strhnouti, a živá duše se tam neodvážila zůstat, aby jich vítr nesmetl do moře. V té chvíli konnetabl francouzský, pán Jiljí le Brun, a já jsme spali v králově komnatě; a v té chvíli královna otevřela dveře komnaty a myslila, že nalezne krále v jeho komnatě.

A tázal jsem se jí, koho hledá: pravila, že chtěla mluvit s králem, aby slíbil Bohu nebo jeho svatým nějakou pouť, začož by nás Bůh vysvobodil z toho nebezpečení, v kterém jsme byli; neboť námořníci pravili, že jsme v nebezpečí utonouti. A pravil jsem: »Paní, slibte, že půjdete na pouť k pánu svatému Mikuláši Varangévillskému, a ručím vám, že na jeho přimluvu Bůh vás přivede zase do Francie, i též krále a vaše dítky.« — »Senešale, pravila, zajisté ráda bych to učinila; ale král jest takový podivín, že kdyby zvěděl, že jsem to slíbila bez něho, nikdy by mi tam nedovolil.«

»Alespoň něco učiníte, děl jsem, slíbíte totiž, že přivede-li vás Bůh zase do Francie, věnujete mu stříbrnou loď těžkou pět půlhřiven za krále, za sebe a za své tři dítky; a ručím vám za to, že vás Bůh přivede zase do Francie; neboť

jsem slíbil svatému Mikuláši, že zachrání-li nás z toho nebezpečenství, v němž jsme byli v noci, že se půjdu k němu modlit z Joinville pěšky a bos.« A pravila mi, že vskutku slibuje svatému Mikuláši onu loď těžkou pět půlhřiven, a pravila mi, abych jí byl toho svědkem; a řekl jsem jí, že velmi rád jím budu. Odešla odtud a netrvalo dlouho, vrátila se k nám a pravila mi: »Svatý Mikuláš nás zachránil z toho nebezpečí, neboť vítr se utišil.«

Když se králová (Bůh jí dej věčnou slávu!) vrátila do Francie, dala udělati v Paříži stříbrnou loď. A byl na té lodi král, králová a tři děti, celí ze stříbra; lodník, stěžeň, kormidlo a lanoví, vše ze stříbra; a plachty celé ze stříbrné tkáně. A pravila mi králová, že dala od práce sto liber. Když loď byla udělána, králová mi ji poslala do Joinville, bych ji dal dovézt až k Svatému Mikuláši, i učinil jsem tak; a viděl jsem ji zase u Svatého Mikuláše, když jsme vedli do Hagenau sestru královu králi německému.

CXI. Nuže vraťme se k svému vypravování a povězme, jak král, když jsme byli znikli těchto dvou nebezpečenství, sedl si na okraj lodi a kázal mi, bych si sedl u jeho nohou, a pravil mi: »Senešale, náš Bůh zřejmě nám ukázal svou velikou moc; neboť jeden z jeho větríků (nikoli ze čtyř hlavních větrů) div že nepotopil krále francouzského, jeho manželky a jeho dítek a celé jeho družiny. Nuže jsme mu zavázání vděčností a díkůčiněním za vysvobození z nebezpečství.

»Senešale, děl král, o takových souženích, navštíví-li lidi, nebo o těžkých nemocech nebo o jiných protivenstvích praví svatí, že to jsou pohrůžky Našeho Pána. Neboť prá-

vě tak jako Bůh říká těm, kteří vyvážnou z těžkých nemocí: »Hleďte, jak snadno bych vás byl vydal smrti, kdybych byl chtěl«, taktéž může říci i nám: »Hleďte, jak bych vás byl všecky utopil, kdybych byl chtěl.«

»Nuže, děl král, jest nám jíti do sebe, aby snad nebylo v nás něco, co by se mu nelíbilo, proč na nás pustil takový strach; a nalezneme-li něco, co by se mu nelíbilo, vyvrhněme to ze sebe, neboť kdybychom učinili jinak po této pohrůžce, již nám učinil, zasáhne nás buď smrtí neb jiným velikým neštěstím, na škodu tělu i duši.

Král pravil: »Senešale, di svatý: ,Pane Bože, proč nám hroziš? Vždyť kdybys nás byl všecky zatratil, nebyl bys ještě proto chudší, ani kdybys nás byl všecky spasil, nebyl bys ještě proto bohatší. Z toho nám možno viděti, di svatý, že těchto pohrůžek Bůh nám nečiní pro vlastní zisk ani na odvrácení své škody; nýbrž jen z veliké lásky, již nás miluje, probouzí nás svými pohrůžkami, abychom jasně viděli, jak hřešíme, a abychom odklidili ze sebe to, co se mu nelíbí.' Nuže činme tak, děl král, a budeme si počínati moudře.«

CXII. Od ostrova Kypru jsme odjeli, když jsme si byli nabrali na ostrově čerstvé vody a jiných věcí, jichž jsme potřebovali. Přijeli jsme k jednomu ostrovu, který nazývají Lampedusou, na němž jsme nachytali spoustu králikův; a našli jsme ve skalách bývalou poustevnu a našli jsme zahrádku, kterou si kdysi udělali bydlící tam poustevníci: byly tam olivy, fíkovníky, réva a jiné stromy. Zahrádkou protékal potůček ze studánky. Král a my jsme šli až na konec zahrádky a našli jsme pod prvním klenutím kapličku, vybílenou vápnem, a červený hliněný kříž.

Vešli jsme pod druhé klenutí a našli jsme dvě těl nebožtíkův, na nichž maso bylo úplně shnilé; žebra držela ještě všechna při sobě a kosti z rukou byly na jejich hrudích; a leželi k východu, tak jak se pochovávají nebožtíci. Když jsme vstupovali zase na loď, chyběl nám jeden náš námořník; z toho lodní velitel soudil, že tam zůstal, chtěje býti poustevníkem; a proto Mikuláš de Soisi, jenž byl vrchním seržánem královým, ostavil na pobřeží tři pytle sucharů, aby je našel a živil se jimi.

CXIII. Když jsme odtud odjeli, spatřili jsme v moři veliký ostrov, který se jmenoval Pantennelée a byl obydlen Sarraceny, kteří byli poddáni králi sicilskému a králi tuniskému. Králová prosila krále, aby naň poslal tři galéry pro ovoce jejím dětem; a král to dovolil a poručil náčelníkům galér, by až loď králova popluje mimo ostrov, byli zcela přistrojeni připojit se k němu. Galéry přistaly k ostrovu v přístavu, který tam byl; i stalo se, že když loď králova plula mimo přístav, nebylo po našich galérách ani slechu.

Tu námořníci jali se láti druh druhovi. Král si je dal zavolat a tázal se jich, co se jim vidí o této příhodě; a námořníci pravili, že asi Sarracenové lapili jeho lidi i galéry. »Ale míníme a radíme vám, sire, abyste na ně nečekal; neboť jste mezi královstvím sicilským a královstvím tuniským, v kterých nikde nejste valně náviděn; a necháte-li nás plouti, ještě v noci vás vysvobodíme z nebezpečství; neboť vás provedeme touto úžinou.«

»Zajisté, pravil král, nikdy vám nedám za pravdu, abych ostavoval svůj lid v rukou Sarracenův, aniž bych aspoň učinil vše, co mohu, na jich osvobození. A velím vám, byste

obrátili své plachty a bychom se rozjeli po nich.« A když to uslyšela králová, těžce se zarmoutila a pravila: »Běda, to já jsem vše to zavinila!«

Zatím co obraceli plachty lodi královny i ostatních, spatřili jsme, jak galéry vyjíždějí z ostrova. Když dopluli ke králi, král se otázal námořníkův, proč se omeškali; a odpověděli, že za to nemohou, že tím jsou vinni synové měšťanů pařížských, z nichž šest se dalo do ovoce v zahradách; proto jich námořníci nemohli dostat na loď, a nechtěli jich tam nechat. Tehdy poručil král, aby je dali na šalupu; i jali se křičeti a brečeti: »Sire, pro Bůh, uložte nám, ať dáme za výkupné vše, co máme, jenom nás nedávejte tam, kam se dávají vrazi a zloději; neboť již navždy by nám to bylo vyčítáno.«

Králová a my všichni jsme se přičinili, seč jsme byli, aby král ráčil od toho upustiti; ale nechtěl nikoho ani slyšeti; i byli dáni na ně a zůstali na nich, až jsme přistali k zemi. Byli tam v takové psotě, že když se moře vzdouvalo, vlny honily se jim přes hlavy, i bylo jim sednouť si, aby jich vítr nesmetl do moře. A stalo se jim zcela po právu; neboť jejich žravost tak nám uškodila, že jsme se pro ni zdrželi plných osm dní, ježto král dal obrátiti lodi zcela opačným směrem.

CXIV. Ještě jiné neštěstí nás potkalo na moři, než jsme přistali k zemi; jedna z bekyní královniných totiž, když uložila k spánku královou, nevšimla si a pohodila šátek, jímž mívala ovinutu hlavu, k pánvi, v níž hořela královna na svíce; a když odešla na ložě do světnice pod světnicí královninou, kde spávaly ženy, svíce tak se rozhořela, že

zapálila ten šátek a od šátku chytila příkrývka na šatech královniných.

Když se králová probudila, spatřila světlici celou v plamenech a vyskočila zcela nahá a uchopila šátek a hořící jej vhodila do moře, a strhnuvši ta plátna, udusila je. Ti, co byli na šalupě, volali polohlasem: »Hoří, hoří!« Zdvihl jsem hlavu a spatřil jsem, jak šátek hoří ještě jasným plamenem na moři, jež bylo velmi klidno. Co nejrychleji jsem si oblékl suknici a šel jsem si sednout za námořníky.

Když jsem tam seděl, přišel ke mně můj štítonoš, jenž spával přede mnou, a pravil mi, že král vstal a že se ptal, kde jsem: »A pravil jsem mu, že jste v kotcích; a král mi pravil: Lžeš.« Co jsme tam hovořili, aj, přichází mistr Bohumír, klerik královnin, a praví mi: »Nehrozte se, neboť se tak stalo.« A řekl jsem jemu: »Mistře Bohumíre, jděte a řekněte králové, že král vstal, ať jde za ním a upokojí ho.«

Na druhý den konnetabl francouzský a pán Petr komorník a pán Gervas chlebmistr pravili králi: »Co to bylo dnes v noci, že jsme slyšeli mluvit o ohni?« A já jsem neřekl ani slova. A tu řekl král: »Jistě to jest tím neštěstím, že senešal jest více skryt nežli já; a budu vám vypravovati, děl král, čím to jest, že jsme v noci div všichni neuhořeli.«

I vypravoval jim, jak se to zběhlo, a mně pravil: »Senešale, prikazuji vám, abyste budoucně nikdy nechodil na lože, dokud nezhasíte tady všech ohňův kromě velikého ohně, který jest v lodní komoře; a vězte, že já neulehnu, dokud se nevrátíte ke mně.« I činil jsem tak, dokud jsme byli na moři; a teprve až jsem se vrátil, král chořoval spat.

CXV. Ještě jiná příhoda se nám stala na moři; neboť pán Dragonet, bohatýr provenčský, spal ráno ve své lodi, jež plula jistě o míli před naší, a zavolal jednoho svého panoše a pravil mu: »Jdi a zacpi tu díru, neboť mi slunce razí do obličeje.« Ten viděl, že díry nezacpe, nevystoupí-li z lodi: i vystoupil z lodi. Když šel ucpat díru, noha mu uklouzla a on spadl do vody; a loď neměla žádné šalupy, neboť byla jen malá: ve chvíli loď mu ujela. My, kteří jsme byli na lodi králově, spatřili jsme jej a mysleli jsme, že to jest nějaký ranec nebo vinný sud, poněvadž spadší panoše jinak se neusiloval zachrániti.

S jedné královny galéry jej vytáhli a přivezli na naši loď; tam nám vypravoval, jak se mu to přihodilo. Tázał jsem se ho, jak to, že se nic neusiloval zachrániti, ani plováním ani jiným způsobem. Odpověděl mi, že toho nikterak nebylo potřeba, aby se usiloval zachrániti, neboť sotvaže začal padat, poručil se Naší Panně Vauvertské a ona ho držela za ramena od té, co padl, až jej vytáhli na královu galéru. Ke cti tohoto zázraku dal jsem to vymalovati v Joinville do své kaple a na kostelní okna blécourtská.

CXVI. Po desetinedělní plavbě jsme připluli do přístavu, který byl dvě míle od jednoho hradu, který se jmenoval Hyères, kterýž náležel hraběti provenčskému, jenž byl potom králem sicilským. Králová a celá rada byli za jedno, aby král tam vystoupil na zemi, poněvadž kraj ten náležel jeho bratru. Král nám odpověděl, že nesestoupí se své lodi, dokud nepřijede do Aigues-Mortes, jež bylo v jeho území. Tam nás držel král ve středu a ve čtvrtku, co jsme ho nikterak nemohli přemluvíti.

Na oněch marseilleských lodích bývá podvou kormidlech, jež bývají spojena tak podivuhodně dvěma tyčemi, že tak rychle, jak by obrátil koně, lze obrátiti loď v pravo neb v levo. Na jednu tu opačinu sedl si v pátek král a zavolal si mne a pravil mi: »Senešale, co se vám zdá o této věci?« A řekl jsem jemu: »Sire, plným právem by se vám přihodilo tak, jako se přihodilo paní de Bourbonové, jež nechtěla vystoupiti v tomto přístavu, ale vydala se znovů na moře, chtějíc doplouti do Aigues-Mortes, a zůstala potom sedm neděl na moři.«

Tu král svolal svou radu a pravil jim, co jsem mu řekl, a tázal se jich, k čemu jemu radí; a všichni mu radili, aby sestoupil s lodi; neboť by nečinil moudře, kdyby vydával sebe, svou manželku a své děti mořskému nebezpečí, když byl z něho vyvázl. Král přijal radu, již jsme mu dali, a králová měla z toho velikou radost.

CXVII. U hradu Hyèresského král vystoupil na zemi, i králová a její děti. V té době, co král dlel v Hyères, kupuje koně na cestu do Francie, opat clugnyjský, jenž se stal potom biskupem olivským, daroval mu dva komoně, které by byly dnes nejméně za pět set liber, jednoho jemu a druhého králové. Když mu odevzdal tento dar, pravil králi: »Sire, přijdu zítra, rád bych s vámi mluvil o svých záležitostech.« Na druhý den opat přišel; král ho poslouchal velmi bedlivě a velmi dlouho. Když opat odešel, šel jsem ke králi a pravil jsem mu: »Chci se vás tázati, dovolíte-li, zda jste proto poslouchal opata clugnyjského, že vám dal včera ty dva komoně.«

Král dlouho přemýšlel a pravil mi: »Opravdu proto.«

»Pane, děl jsem, víte proč jsem vám dal tuto otázku?«
— »Proč?« řekl. »Proto, sire, děl jsem, že míním a radím vám, abyste zakázal všem svým přísežným rádcům, až přijdete do Francie, aby ničeho nepřijímali od těch, kteří budou mítí nějaké řízení před vámi; neboť buďte jist, že budou-li přijímati dary, ochotněji a bedlivěji budou poslouchati ty, kteří jim budou dávatí, jako vy jste poslouchal opata clugnyjského. Tehdy král svolal všechny své rádce a přednesl jim ihned, co jsem mu pravil; a mínili, že jsem mu dal radu dobrou.

CXVIII. Král se doslechl o jednom františkánu, který slul bratr Hugo; a pro veliké jméno, jakého požíval, král poslal pro tohoto františkána, aby ho spatřil a uslyšel. V den, kterého přišel do Hyèresu, dívali jsme se na cestu, jíž přicházel, a spatřili jsme, jak ho následoval pěšky veliký zástup mužův i žen. Král ho vyzval, by kázal. Začátek kázání bylo o řeholnících, a pravil: »Pánové, vidím příliš mnoho řeholníkův na dvoře králově, v jeho družině.« A po těchto slovech pravil: »Sebe na prvním místě; a pravím, že nejsou s to, by pracovali o svou spásu, sice by nám lhala svatá Písma, což není možno.

»Neboť svatá Písma nám praví, že mnich nemůže žíti bez smrtelného hříchu vně svého kláštera, tak jako ryba bez vody. A praví-li řeholníci, kteří jsou s králem, že to jest klášter, pravím, že to jest nejprostrannější, jaký jsem kdy spatřil; neboť se rozpíná až za moře. Praví-li, že v tom klášteře možno vésti strohý život k spasení duše, v tom jim nevěřím; ale pravím vám, že jsem jedl s nimi přemnoho rozličných masitých krmí a pil silná a čistá dobrá vína; a o

tom jsem si jist, že kdyby byli bývali v svém klášteře, nebyli by v takovém blahobytu, jako jsou s králem.«

Krále učil ve svém kázání, jak má činiti, aby byl milý svému lidu; a na konec kázání pravil, že četl Bibli a knihy, jež se staví po bok Bibli, aniž kdy se dočetl, ať v knihách věřících či v knihách nevěřících, aby které království neb které panství vzalo kdy zkázu, ani aby přešlo od vrchnosti pod jinou vrchnost neb pod jiného krále, leč pro nedostatek spravedlnosti. »Nuže, pravil, ať se má král na pozor, když se ubírá do Francie, a jest tak spravedliv na svůj lid, by si tím zachoval lásku Boží, tak, aby Bůh mu neodňal království francouzského i života.«

Pravil jsem králi, aby se přičinil, seč bude, a nedal mu odejít ze své družiny; pravil mi, že ho už o to prosil, ale že nikterak mu nechtěl povolit. Tehdy král ujal mne za ruku a pravil mi: »Pojďme ho ještě poprosit.« Přišli jsme k němu a pravil jsem mu: »Sire, učňte, zač vás milostpán prosí, a zůstaňte s ním po dobu, co se zdrží v Provinci.« A odpověděl mi velmi rozhněván: »Věřte mi, pane, že toho neučiním; ale půjdu na takové místo, kde bude Bohu milejší mne vidět, než aby mne viděl v družině králově.« Zůstal s námi jeden den a nazítří odešel. Potom jsem se dověděl, že odpočívá v městě Marseilli, kdež činí mnoho krásných zázrakův.

CXIX. V den, kdy král odešel z Hyères, sestupoval s hradu pěšky, poněvadž stráž byla příliš prudká; a šel tak dlouho pěšky, až si musil, nemoha se dočkat svého komoně, sednouti na mého. A když mu přivedli komoně, dal se, jsa velmi popuzen, do podkoní Poncea; a když mu řádně

vyčinil, pravil jsem mu: »Sire, máte býti shovívavý na Poncea podkoní; neboť sloužil už vašemu dědu a vašemu otci a vám.«

»Senešale, odvětil, on nám nesloužil; nýbrž my jemu jsme sloužili, když jsme ho trpěli vedle sebe s jeho špatnostmi. Neboť král Filip, můj děd, mi pravil, že jest odměňovati čeleď, toho víc onoho méně, jak kdo slouží; a říkal ještě, že nikdo nemůže býti dobrým vladařem, neumí-li tak směle a tak tvrdě odpírati, jako by uměl dávat. A vypravuji vám to, děl král, že svět si žádá tak nenasytně, že málo jest lidí, kteří se ohlížejí na spásu své duše a na svoji čest, jen když uchvátí pro sebe cizí statek, ať nespravedlivě či spravedlivě.«

CXX. Král dorazil hrabstvím provensským až do jednoho města, jež nazývají Aix v Provinci, kde prý odpočívá Magdalena; a byli jsme v jakémsi klenutí v převysoké skále, kde prý Magdalena žila sedmnáct let jako poustevnice. Když král přibyl do Beaucaire a když jsem ho spatřil v jeho zemi a v jeho panství, rozloučil jsem se s ním a odebral jsem se k dauphinové vienneské, své neteri, a k hraběti chalonskému, svému strýci, a k hraběti burgundskému, jeho synu.

A když jsem pobyl nějaký čas v Joinville a spořádal své věci, vydal jsem se za králem, jehož jsem našel v Soissonu; a vystrojil mi na počest takovou slavnost, že všichni, kteří tam byli, žasli. Tam jsem se setkal s Janem hrabětem bretonským a s jeho chotí, dcerou krále Theobalda, jež se nabídla, že složí králi manskou přísahu ze všech práv, jichž nabude v Šampaňsku; a král jí kázal, by se dostavila na

sněm do Paříže, i také králi navarrskému Theobaldovi Druhému, jenž tam byl, že je vyslechně aučiní stranám po právu.

Na sněm přišel král navarrský a jeho rada, i hrabě bretonský. Na tomto sněmu požádal král Theobald o paní Isabellu, dceru královu. A přes řeči, jež tlachali naši lidé šampanští za mými zády pro lásku, jakou mi projevil král v Soissonsu, nezdržel jsem se, abych nešel ke králi francouzskému a nepřimlouval se o tento sňatek. »Jděte, pravil král, vyjednejte mír s hrabětem bretonským, a potom vystrojíme svou svatbu.« A pravil jsem, že proto nemá od ní upouštěti. A odpověděl, že na žádný způsob nesvolí ke svatbě, dokud nebude mír, aby se neřeklo, že on vdává své děti, olupuje o dědictví své barony.

Přinesl jsem tato slova navarrské královně Markétě i králi, jejímu synu, a ostatním jejich radám; a když to slyšeli, pospíšili si učiniti mír. A když mír byl sjednán, král francouzský dal králi Theobaldovi svou dceru; a byly vystrojeny veliké a slavné radovánky v Melunu; a odtud si ji odvezl král Theobald do Provinsu, kamž byli uvedeni přemnoha barony.

CXXI. Když se král vrátil ze zámoří, žil tak zbožně, že nikdy již nenosil vairu ani grisu ani šarlatu ani pozlacených třmenů neb ostruh. Šaty míval z kamelínu nebo z persu; přikrývky a šaty míval podšity koží dančí nebo s zaječích neb jehněčích noh. Byl tak střídmy v jídle, že si nikdy neporoučel jíst kromě těch, jež mu strožil kuchař; a předkládali mu je a on jedl. Víno si zředoval ve skleněné číši; a dle toho, jaké bylo víno, dával si více či méně vody a držel si pohár v ruce, u stolu ze zadu zředovali víno. Vždy dával

jísti chudým a po jídle kázával je podělití ze svých peněz.

Když přicházeli hudcové bohatýrův a přinášeli své kobzy po jídle, čekával s dikůčiněním, až hudcové dozpívali; potom vstával a kněží vstali před ním a modlili se na poděkování. Když jsme jedli jen v soukromí, sedal si v nohách svého lože; a když mu bratři kazatelé a františkáni, kteří tam byli, připomněli nějakou knihu, kterou by asi rád poslouchal, říkal jim: »Nebudete mi čísti; neboť není tak dobré knihy po jídle jako »quodlibet«, totiž, aby každý říkal, co se mu líbí.« Když s ním jedli někteří cizí rytířové, býval jim dobrým společníkem.

Povím něco o jeho moudrosti. Nejednou se prohlašovalo, že není tak moudrého muže v jeho radě jako on. A ukázalo se to z toho, že když mluvil o některých věcech, neříkal: »Poradím se o tom«; ale když viděl právo zcela jasno a zřejmo, odpovídal sám bez rady a ihned: tak jsem slyšel, že odpověděl všem prelátům království francouzského na žádost, již mu přednesli a jež byla takováto:

Auxerrský biskup Vít pravil mu za všechny: »Sire, tito arcibiskupové a tito biskupové, kteří tu jsou, uložili mi, abych vám řekl, že křesťanstvo hyne a propadá zkáze ve vašich rukou a bude s ním ještě hůře, nevezmete-li toho na zřetel, poněvadž se dnes nikdo nebojí exkomunikace. Tedy žádáme vás, sire, abyste poručil svým sudím a svým seržánům, by přinutili exkomunikované, kteří setrvávají v klatbě do roka a do dne, aby učinili zadost Církvi.« A král jim odpověděl sám bez rady, že ochotně by poručil svým sudím a seržánům, aby přinutili exkomunikované k tomu, oč ho žádají, jen vyložili-li mu spor, aby poznal, byl-li rozsudek spravedlivý čili nic.

I radili se vespolek a odpověděli králi, že mu nebudou vykládati toho, co náleží před soud církevní. A král jim zase odpověděl, že jim nebude vykládati toho, co náleží před jeho soud, ani že nepřikáže svým seržánům, by nutili exkomunikované sprostiti se klatby, ať spravedlivé či nespravedlivé. »Neboť kdybych to učinil, bylo by to proti Bohu a proti právu. A ukážu vám to ze zkušenosti, neboť biskupové bretonští drželi hraběte bretonského dobrých sedm let v klatbě, a potom byl osvobozen dvorem římským; a kdybych ho byl nutil již prvním rokem, byl bych ho nutil nespravedlivě.«

CXXII. Stalo se, když jsme se vrátili ze zámoří, že mnichové svatourbanští zvolili si dva opaty: chalonský biskup Petr (Bůh mu dej věčnou slávu!) vyhnal oba a posvětil za opata pána Jana de Mymeri a dal mu berlur. Já jsem ho nechtěl přijmouti za opata, poněvadž ukřivdil opatu Bohumírovi, který se odvolal proti němu a odebral se do Říma. Držel jsem tak dlouho opatství ve svých rukou, až se berly dostalo řečenému Bohumírovi a byla odňata tomu, jemuž ji dal biskup; a zatím co spor o to trval, biskup mne dal do klatby. Tak se stalo, že na sněmu konaném v Paříži vznikla veliká hádka mezi mnou a chalonským biskupem Petrem, a mezi flanderskou hraběnkou Markétou a arcibiskupem remešským, jehož usvědčila ze lži.

Na jiném sněmu, který zasedal později, prosili všichni prelátové krále, aby přišel s nimi promluvit zcela sám. Když se vrátil od prelátův, přišel za námi, kteří jsme čekali na něho, do síně sněmovního soudu, a pravil nám směje se, jaká soužení měl s preláty, z nichž první bylo, že arcibiskup remešský řekl králi: »Sire, co mi učiníte s patronátem u

svatého Remigia Remešského, jež mi berete? neboť při svatých ostatcích, jež jsou tady, nechtěl bych míti na sobě takový hřích, jaký vy máte, ani za celé království francouzské. — Při svatých ostatcích, jež tu jsou, děl král, učinil byste stejně s Compiègní, jak jste žádostiv cizího statku. Tož jeden z nás jest křivopřísežník.»

»Biskup chartreský mě žádal, děl král, abych mu dal vrátiti, co jsem držel jeho jmění. A pravil jsem mu, že toho neučiním, dokud nebude zaplacená moje pohledávka. A pravil jsem mu, že on mi osobně skládal manskou přísahu a že si nepočíná ani dobře ani zákonně ke mně, když mne zbavuje dědictví.

»Biskup châlonský mi pravil, děl král: — Sire, co mi učiníte s pánem de Joinville, který bere tomu ubohému mnichu opatství svatourbanské? — Sire biskupe, děl král, usnesli jste se, že se nemá slyšeti na světském soudě nikdo, na koho byla vyřčena klatba; a já jsem viděl listinu s třiceti dvěma pečeti, že jste exkomunikován; protož nebudu vás slyšeti, dokud nebudete klatby sprostěni.« A tyto věci vám uvádím, abyste viděli jasně, jak se zcela sám, svým dobrým smyslem zhostil toho, co mu bylo učiniti.

Svatourbanský opat Bohumír, když jsem mu vyjednal jeho věc, splatil mi zlým za dobré a vedl stížnost proti mně. Dal na srozuměnou našemu svatému králi, že jest pod jeho patronátem. Žádal jsem krále, by dal vyšetřiti pravdu, náleží-li patronát jemu, či náleží-li mně. »Sire, pravil opat, toho bohdá neučiníte; ale držte nás, poručte spor mezi námi a pánem de Joinville; neboť jest nám milejší, by naše opatství bylo pod vaším patronátem než pod patronátem toho, jehož jest dědictvím.« Tehdy mi pravil

král: »Mluví pravdu, že patronát opatství náleží mně? — Nikoliv, pane, děl jsem, vám nenáleží, nýbrž mně.«

Tu řekl král: »Jest zcela možno, že dědictví jest vaše, ale nečinite si žádného práva na patronát svého opatství. Ale dlužno, není-liž pravda [pravil k opatovi], i dle toho, co vypravíte, i dle toho, co praví senešal, aby zůstalo buď mně nebo jemu. To, co o tom pravíte, neodvrátí mne, bych nedal vyšetřiti pravdy; neboť kdybych o tom kázal vésti při, krivdil bych jemu, jenž jest mým manem, dáváje jeho právo před soud, o kterémž právu mi nabízí jasně dokázati pravdu.« Dal vyšetřiti pravdu; a když se zvěděla pravda, vydal mi patronát nad opatstvím a stvrdil mi to svými listinami.

CXXIII. Stalo se, že svatý král tolik se přičinil, až král anglický, jeho manželka a jeho děti přišli do Francie, by s ním sjednali mír. Proti řečenému míru se velmi vzpírali jeho rádčové a pravili: »Sire, žasneme nad vaším rozhodnutím, že míníte dáti králi anglickému tak veliký díl své země, již jste vy a vaši předkové získali na něm, a to pro jeho lenní zpronevěru. Zdá se nám o tom, že myslíte-li, že na ni nemáte práva, nedáváte dobré náhrady králi anglickému, nevracíte-li mu všeho, co jste vy a vaši předkové vzali Anglii; a myslíte-li, že na ni máte právo, zdá se nám, že dávané na zmar vše, co mu vracíte.«

Na to odpověděl svatý král takto: »Pánové, jsem si jist, že předkové krále anglického pozbyli zcela po právu vzatých zemí, jež držím; a to, co mu dávám, nedávám mu jako něco, čím jsem povinen jemu neb jeho dědicům, nýbrž aby se milovaly moje děti s jeho dětmi, any jsou rodnými sestřenci. A zdá se mi, že s tím, co mu dávám, dobře činím,

poněvadž on nebyl mým vasalem a tím přichází ve vasalskou závislost na mně.«

Byl to muž, který pracoval tak jako nikdo na světě o pokoj mezi sousedními bohatými a mezi knížaty království, tak třeba mezi hrabětem châlonským, strýcem pána de Joinville, a jeho synem, hrabětem burgundským, kteří stáli proti sobě u velikém rozbroji, když jsme se vrátili ze zámoří. A aby byl zjedнан mír mezi otcem a synem, poslal do Burgundska muže ze své rady, a to na své útraty; a jeho přičiněním zjednan mír mezi otcem a synem.

Potom byl veliký rozbroj mezi šampaňským králem Theobaldem Druhým a châlonským hrabětem Janem a hrabětem burgundským, jeho synem, pro opatství luxeuilské. Na utišení tohoto rozbroje milostpán král tam poslal pána Gervase d' Escraines, jenž byl tehdy nejvyšším stolníkem francouzským; a svým přičiněním je usmířil.

Po tomto rozbroji, jež král upokojil, vznikl jiný veliký rozbroj mezi barským hrabětem Theobaldem a lucemburským hrabětem Jindřichem, jenž měl za manželku jeho sestru; a stalo se tak, že se utkali poblíž Prény, a barský hrabě Theobald zajal lucemburského hraběte Jindřicha a vzal hrad lignijský, který náležel hraběti lucemburskému ženiným věnem. Na upokojení tohoto rozbroje poslal král pána Petra komorníče, muže, jemuž nejvíce důvěřoval ze všech lidí, a to na královské útraty; a tolik se zasadil o to král, že se opravdu usmířili.

O oněch cizích knížatech, jež král smířoval, někteří jeho rádcové pravili, že nečiní dobře, když jich nenechává, by se bili; neboť kdyby jich nechal řádně se ochudit, nevrhali by se ihned na něho, tak jako budou-li velmi bohati. A na

to odpovídal král a říkal, že nemají pravdy. »Neboť kdyby sousední velmožové viděli, že jich nechávám v rozbroji, mohli by se uraditi vespolek a říci si: — Král nás ze zlo-myslnosti nechává bít se. — Tak by se stalo, že ze zášti na mne udeřili by na mne, z čehož bych snadno měl velikou škodu, nemluvě o tom, jak bych si rozhněval Boha, jenž praví: — Blahoslaveni všichni upokojovatelé.«

Tak se stalo, že Burgundané a Lotrinčané, jež byl usmířil, tak ho milovali a byli poslušni, že jak jsem spatřil, ve přích, jež měli mezi sebou, přicházeli se soudit před krále, ke královu soudnímu dvoru v Remeši, v Paříži a v Orleansu.

CXXIV. Král tolik miloval Boha a jeho sladkou Matku, že kohokoli jen zastihl, aby vyřkl o Bohu neb o jeho Matce něco nepočetného nebo nějaké sprosté klení, dával je přísně ztrestati. Tak jsem spatřil, jak dal v Césarei natahovati na skřípec jednoho zlatníka, ve spodcích a v košili, s prasečími střevy a droby kolem krku a s takovou spoustou jich, že jich měl namotáno až pod nos. Slyšel jsem, že když jsem se vrátil ze zámoří, dal za to upáliti nos a pysk jednomu občanu pařížskému, ale neviděl jsem toho. A pravil svatý král: »Přál bych si býti poznamenán žhavým železem, jen kdyby bylo vyplněno z mého království všecko sprosté klení.«

Byl jsem dobrá dvacet dvě léta v jeho družině, a nikdy jsem ho neuslyšel, aby se zapřisáhl af Bohem či jeho Matkou či některým Svatým, a když něco jistil, říkával: »Zajisté, tak tomu bylo«, nebo: »Zajisté, tak tomu jest.«

Nikdy jsem ho neslyšel, by jmenoval ďábla, leda v ně-

jaké knize, kde ho náleželo jmenovati, nebo v životech Svatých, o nichž kniha byla. A jest to na velikou hanbu království francouzskému i králi, když strpí, by sotva se kdo naučí mluvíti, říkal: »Čert to vezmi!« A jest to veliký hřích řeči, když se přivlastňuje ďáblu muž nebo žena, kteří jsou dáni Bohu, jakmile byli pokřtěni. V domě Joinvillů kdo něco takového vyřkne, dostane facku nebo bouchanec, a jsou tam takové řeči skoro vymýceny.

CXXX. Tázał se mne, umývám-li nohy chudým na Zelený Čtvrtek; a odpověděl jsem mu, že neumývám, že se mi to nezdá dobře. A pravil mi, ať tím neopovrhuji, neboť to činil Bůh. »Neboť s velikým přemáháním byste činil to, co konává král anglický, jenž umývá nohy malomocným a líbá je.«

Než se ubíral na lože, volával si své dítky a připomínal jim činy dobrých králův a dobrých císařův, a říkal jim, aby s takových mužů si brali příklad. A připomínal jim též činy špatných bohatýrův, kteří svou prostopášností a svým vydíráním a svým lakomstvím uvrhli ve zkázu svá království. »A ty věci, říkával, proto vám uvádím na paměť, abyste se jich vystříhali, by se Bůh na vás nerozhněval.« Prikazoval jim, by se učily hodinkám Naší Paní, a kázával, by se modlily před ním hodinky denní, by je uvykl obcovati hodinkám, až budou vládnouti svým zemím.

Král byl tak štědrým almužníkem, že kamkoli přišel ve svém království, všude posílal dary chudým kostelům, velikým nemocnicím a chudobincům a chudým šlechticům a šlechtičnám. Denně dával jisti přemnoha chudým, kromě těch, kteří jídali v jeho komnatě; a nejednou jsem spatřil, jak sám jim krájel chleba a podával píti.

Za něho bylo postaveno několik opatství; totiž Royau-
mont, opatství Svatého Antonína u Paříže, opatství lisské,
opatství maubuissonské a několik jiných klášterů kazatel-
ských a františkánských. Postavil nemocnici pontoiskou,
nemocnici vernonskou, pařížský útulek pro slepé, františ-
kánské opatství v Saint-Cloudu, jež založila s jeho svolením jeho sestra paní Isabella.

Když připadlo králi nějaké obročí svaté Církve, než je někomu dával, radíval se s dobrými osobami duchovními i jinými; a když se poradil, dával obročí svaté Církve s dobrým svědomím, po zákonu a dle Boha. Nikdy nedával žádného obročí klerikovi, nevzdal-li se jiných obročí církevních, která už měl. V každém městě svého království, kde ještě nebyl, chodíval, byli-li tam, ke kazatelům nebo k františkánům prosit jich, aby se za něho modlili.

CXXXI. Když se byl král Ludvík vrátil ze zámoří do Francie, žil u převeliké zbožnosti k Našemu Pánu, a byl převelice spravedliv ke svým poddaným; protož vidělo se mu velmi krásným a dobrým, by spořádal království francouzské. Nejdříve vydal obecné ustanovení o svých poddaných pro celé království francouzské, způsobem následujícím:

MY LUDVÍK, z milosti Boží král francouzský, ustanovujeme, by všichni naši bailliové, vicomtové, prevostové, mairové a všichni ostatní, ať jakákoliv řízení neb jakýkoliv úřad konají, přísahali, že pokud budou v úřadě nebo na soudě, každému budou konati po právu, nepřijímajíce osob, právě tak chudým jako bohatým a cizincům jako domácím; a že budou šetřiti zvykův a obyčejův, jež jsou dobré a osvědčené.

A stane-li se, že bailliové nebo vicomtové nebo jiní, jako sergentové a forestierové, prohřeší se proti svým přísahám, a bude-li jim to dokázáno, rozhodujeme, by za to byli ztrestáni na svých statcích a na svých osobách, žádá-li toho zločin; a bailliové budou ztrestáni od nás a ostatní od baillivův.

Rovněž onino prevostové, bailliové a sergentové budou přísahati, že budou věrně ostříhati našich důchodův a berní a nedovolí, by se berně zpronevěřovaly neb upíraly neb ztenčovaly. A zároveň budou přísahati, že nepřijmou, ani sami ani skrze jiného, žádného zlata ani stříbra ani dobrodiní cestou nepřímou, aniž co jiného, leda ovoce neb chléb neb víno neb jiný dar do výše deseti sou a nebude-li řečená cena přestoupena.

Zároveň budou přísahati, že nepřijmou ani sami ani skrze jiné nechť jakéhokoliv daru svým ženám ani svým dětem ani svým bratřím ani svým sestrám aniž komu jinému, byť sebe méně byl s nimi spřízněn; a jakmile zvědí, že takové dary byly přijaty, poručí je co nejdříve vrátiti. A zároveň budou přísahati, že nepřijmou žádného daru, ať jakéhokoliv, od nikoho, kdo by byl z jejich soudního okršku, ani od jiných, kteří by měli řízení neb se soudili před nimi.

Rovněž budou přísahati, že nedají ani nepošlou žádného daru nikomu z naší rady, ani manželkám ani dětem ani nikomu z jejich domu ani těm, kteří budou vypláceni od nás, ani žádným zkoumatelům, jež bychom poslali do jejich baillí a do jejich prevostství, by přezkoumali jejich konání. Zároveň budou přísahati, že se nezúčastní žádného prodeje našich rent neb našich baillí neb naší mincovny aniž jiných věcí, jež nám náležejí.

A budou přísahati a slíbi, že kdyby zvěděli mezi sebou o nějakém úředníku, sergentu neb prevostovi, který by zpro-
neřeval, vydíral, lichvařil nebo páchal jiné neřesti, za něž
by si zasluhoval býti vypovězen z naší služby, nebudou ho
podporovati ani za dar ani za slib ani za náklonnost aniž
za jiné věci; ale ztrestají ho a odsoudí poctivě.

Rovněž budou přísahati naši prevostové, naši vicomtové,
naši mairové, naši forestierové a ostatní naši sergentové,
ať pěší či jízdní, že nebudou dávati žádných darů svým nad-
řízeným, ani jejich manželkám neb dětem.

A poněvadž si přejeme, by tyto přísahy byly pevně za-
loženy, přejeme si, by byly skládány v plném shromáždění,
přede všemi, kleriky i laíky, rytíři i sergenty, ač byli již při-
sahali před námi; aby se báli neřesti křivé přísahy nejen
ze strachu před Bohem a před námi, nýbrž i ze studu před
světem.

Přejeme si a ustanovujeme, by všichni naši prevostové
a naši bailliové chránili se vysloviti nějaké opovržlivé slovo
o Bohu, o Panně Marii neb o kterémkoliv svatém, a by se
varovali hráti v kostky a krčem. Rozhodujeme, aby po ce-
lém našem království bylo zakázáno vyráběti kostky a by
lehké ženštiny byly vyhozeny z domů; a kdokoliv pronajme
dům lehké ženštině, odevzdá prevostovi nebo bailliovi do-
movní činži za jeden rok.

Potom zakazujeme, ať naši bailliové nekupují podvodně
aniž si dávají kupovati, sami neb skrze jiné, usedlosti nebo
pozemků, jež by byly v jejich balii neb v některé jiné, do-
kud budou v naší službě, nepožádají-li nás o dovození; a
učiní-li takové koupě, přejeme si, by byly a zůstaly v na-
ších rukou.

Zakazujeme svým bailliům, by dokud budou v naší službě, neženili svých synů ani nevďávali svých dcer ani koho jiného ze svého domu s žádnou jinou osobou ze své balie, bez našeho zvláštního dovolení; a zároveň jim zakazujeme, by jich nedávali do řeholních domů v jejich balích ani aby jim neopatřovali žádného obročí Církve svatě aniž jaký majetek; a zároveň zakazujeme, ať se ani nestravují ani nenocují v domech řeholních nebo vedle nich na útraty řeholníkův. Tohoto zákazu o sňatcích a o získávání majetku, jak jsme pravili, nemíníme vztahovati na prevosty neb na mai-ry neb na jiné úřadu nižšího.

Zakazujeme, aby sudí ani vrchní ani jiní neměli příliš mnoho biřicův neb slouh, aby snad lid nebyl přetěžován; a přejeme si, aby slouhové byli jmenováni v plném zasedání, sice ať nejsou považováni za slouhy. Stane-li se, že budou biřicové posláni na některé místo vzdálené neb do země cizí, rozhodujeme, ať se jim nevěří, nepřinesou-li si listin od svých představených.

Zakazujeme, by ani bailli ani prevost, který jest v naší službě, nepřetěžoval dobrých lidí svého soudního okršku proti právu; a by nikdo z těch, kteří jsou našimi poddanými, nebyl uvržen do vězení pro dluhy, jež by měl, leč by byl dlužen nám.

Ustanovujeme, by žádný z našich bailliův nevznášel pokuty za nějaký dluh, který mají naši poddaní, ani za něco špatného, leč před celou porotou, kdež by tato pokuta byla posouzena a uvážena, a dle rady dobrých lidí, byť i před nimi byla složena.

A stane-li se, že ten, kdo bude obžalován z něčeho, nemíní čekati na rozsudek dvora, který se mu nabízí, ale že

nabídne jistou summu peněz na pokutu, jakž se to obecně přijímávalo, přejeme si, by dvůr přijal tu summu, jest-li rozumná a náležitá; sice si přejeme, aby pokuta byla posouzena, dle toho, co bylo řečeno nahoře, byť to vinník zastavoval na vůli dvoru. Zakazujeme, ať bailliové nebo mairové nebo prevostové nenutí vyhrožováním, strašením nebo pletichami našich poddaných, by tajně neb veřejně platili pokuty, a ať jich neobviňují bez rozumné příčiny.

A ustanovujeme, že ti, kteří budou zastávati úřad prevostský, vicomtský nebo jiný, nesmějí jich prodati jinému bez našeho dovození; a koupí-li si několik lidí dohromady řečené úřady, ať jeden koná úřad za všechny ostatní a sám ať požívá výprostu co se týče příprěžných daní, berní a obecných povinností, jakž jest obyčejem.

A zakazujeme, ať neprodávají řečených úřadů svým bratřím, bratrovcům a sestřencům, když je byli koupili od nás, a ať si nevymáhají sami, co jim jest kdo dlužen, leda dluhy povinné jejich úřadu; ať se však svých vlastních pohledávek domáhají skrze baillie, zcela tak, jako by nebyli v našich službách.

Zakazujeme, ať bailliové ani prevostové netýrají našich poddaných v přích projednávaných před nimi, měnice místo svého zasedání; ať však slyší řízení, jež kdo má před nimi, tam, kde obyčejně je slýchají, aby naši poddaní neupouštěli od svých při pro nesnáze nebo pro útraty.

Rovněž zakazujeme, ať nez bavují nikoho statků, jež drží, nepřezkoumavše práva nebo bez našeho výslovného ustanovení; a ať nepřetěžují našeho lidu novými břemeny, berněmi a novými dávkami; a též ať jich nenutí jezdit na příprěž, by dostali od nich peníze; neboť si přejeme, aby ni-

kdo, kdo jest povinen jezdit na přípřež, nebyl bez naléhavé příčiny vyzýván táhnouti s vojskem; a by ti, kdož budou osobně chtít táhnouti s vojskem, nebyli nuceni se vykupovati.

Potom zakazujeme, aby bailliové a prevostové nevydávali bez naléhavé příčiny zákazu, že není dovoleno vyvážeti z našeho království obilí neb vína neb jiného zboží; a bude-li potřebí dáti takový zákaz, přejeme si, by se dával ve shromáždění, dle rady zkušených mužův, bez podezírání podvodu neb šálení.

Item, přejeme si, by všichni bývali bailliové, vicomtové, prevostové a mairové, když doslouží, zůstávali čtrnácte dní v kraji, v němž sloužili, ať osobně či skrze zástupce, aby mohli odpovídati novým bailliům za křivdy, jež snad učinili těm, kteří by se s nimi soudili.«

Tímto zřízením se království velmi zvelebilo.

CXXVII. Prevostství pařížské bylo tehdy prodáváno buď občanům pařížským nebo i jiným; a když se stalo, že si je koupili jiní, podporovali své dítky a vnuky v jejich nepravostech; neboť mladí lidé spoléhali na své rodiče a přátele, kteří byli prevosty. Proto byl drobný lid velmi utlačován a nemohl si dobytí práva proti bohatým pro veliké úplatky a dary, jež oni dávali prevostům.

Tomu, kdo v té době řekl pravdu před prevostem, nebo kdo se chtěl zdržeti přísahy, by nepřisahal křivě, o nějakém dluhu neb o něčem, o čem by byl povinen odpovídati, prevost mu ukládal pokutu a býval trestán. Drobný lid pro veliké nespravedlnosti a veliké loupeže, jež byly napáchány v okršku prevostově, neodvažoval se zůstat na území krá-

lově, ale stěhoval se do jiných prevostství a do jiných seigneurii. A území královo bylo tak opuštěno, že když prevost soudíval, přicházelo tam nanejvíce deset neb dvanáct lidí.

Též bylo tolik zločincův a zlodějů v Paříži i mimo Paříž, že jich byl plný kraj. Král, jenž velmi o to dbal, by drobný lid byl chráněn, zvěděl všecku pravdu; od té doby již nedovolil, by pařížské prevostství bylo prodáváno, ale určil veliké a dobré služné těm, kdo napříště je budou zastávat. Azrušil všechny špatné daně, kterými by lid byl přetěžován; a velel hledati po celém království a po celém kraji, kde jen by se našel někdo, kdo by konal dobrou a strohou spravedlnost a kdo by nešetřil více boháče než chudého.

Byl mu označen Štěpán Boileau, který spravoval a ostrihal prevostství tak dobře, že žádný zločinec ani zloděj ani vrah se neodvážil zůstat v Paříži, aby nebyl brzo oběšen nebo zahuben: ani přibuzenstvo ani rod ani zlato ani stříbro mu nepomohly. Země králova se zase zvelebila a lid přicházel tam pro dobré právo, jež se tam konalo. Tu se tak zalidnila a zvelebila, že z prodejů, držeb, koupí a jiných věcí bylo dvakrát tolik důchodů, než odtud měl král prvé.

»Ve všech těchto věcech, jež jsem poručil na prospěch našich poddaných a našeho království, vymíňjeme si moc vysvětlovati, opravovati, připojovati i ubírat, jak se nám uvidí dobrým.«

Tímto ustanovením království francouzské se velmi zvelebilo, jakž dosvědčuje mnoho moudrých a letitých osob.

CXXVIII. Již od dětství býval král útrpen k chudým a chorým; a bylo obyčejem, že ať kamkoliv přišel král, vždy bylo v jeho domě častováno sto dvacet chudých chlebem, vínem, masem nebo rybou, den jak den. V Postě a v Adventě bývalo chudých ještě více; a nejednou se stalo, že král jim posluhoval a předkládal jim pokrmý a krájel před nimi maso, a když odcházeli, dával jim vlastní rukou peníze.

Zejména o velikých vigiliích slavných svátků posluhoval těmto chudým všemi řečenými krměmi, než sám jedl a pil. Kromě toho denně míval u sebe při obědě i večeři starce a mrzáky a kázával jim dáti takový pokrm, jaký sám jedl; a když se najedli, odnášeli si sumičku peněz.

A přes vše to král dával denně tak veliké a štědré almužny chudým řeholníkům, chudým špitálům, chudým nemocným a jiným chudým společenstvím, též chudým šlechticům i paním a slečnám, padlým ženám, chudým vdovám a šestinedělkám, též chudým umělcům, kteří pro stáří nebo pro neduh nemohli již pracovati a provozovati svého umění, že by se sotva povědělo, kolik jich bylo. I můžeme směle říci, že byl šťastnější než Titus, císař římský, o němž stará písma vypravují, že se převelice rmoutil a býval sklíčen, když některého dne neučinil žádného dobrodíní.

Sotva nastoupil na trůn a seznámil se se správou království, jal se stavěti kostely a kláštery a mnoho nemocnic, mezi nimiž zvláště opatství royaumontské vyniká krásou a rozsáhlostí. Dal postaviti několik nemocnic: nemocnici pařížskou, nemocnici pontoisskou, compiègueskou a vernonskou a přiřkl jim veliké důchody. Založil opatství u svatého Matouše Rouenského, do něhož uvedl řádu bratří kazatelův; a založil opatství Longchampské, do ně-

hož uvedl ženy řádu bratří Menších, a přiřkl jim veliké důchody na živobytí.

Též dovolil své matce, by založila opatství lisské u Melun-sur-Seine a opatství u Pontoise, jež se nazývá Maubuisson, a potom jim přiřkl veliké důchody a pozemky. Dal postaviti dům pro slepé u Paříže a dal jim postaviti kapli, by mohli obcovati službám Božím. A dal dobrý král mimo Paříž postaviti dům kartusiánský, který sluje Vauvert, a určil dostatečné důchody mnichům, kteří tam byli, aby sloužili Našemu Pánu.

Zanedlouho dal postaviti jiný dům mimo Paříž na cestě svatodivišské, který byl nazýván domem Dcer Božích; a uvedl do toho přibytku přemnoho žen, které z chudoby hřešily smilstvím, a poručil, by se jim vyplácelo na výživu ročních čtyři sta liber. A na mnoha místech svého království zřídil domy bekyňské a určil jim na živobytí důchody a poručil, by se do nich přijímaly ty, které si přejí žiti v panenství.

Někteří jeho příbuzní reptali, že dává tak štědré almužny a že tolik utrácí; a říkal: »Jest mi milejší, aby nesmírná moje vydání byla na almužny pro lásku Boží, než aby byla na přepych a na marnou slávu tohoto světa«. Ale i přes veliká vydání na almužnu, král nemálo vydával denně na svůj dům. Štědře a velikomyslně si vedl král na sněmích a shromážděních baronův a rytířův; a dával hostiti na svém dvoře velmi úpravně a štědře a bohatě a tak stkvěle, jak už dávno nebyvalo na dvoře jeho předkův.

CXXIX. Král miloval všechny lidi, kteří se oddávali službě Boží a kteří nosili řeholní roucho; a žádny k němu ne-

přišel, aby neměl s dostatek potřebného živobytí. Opatřil bratří karmelitány a koupil jim místo na Seině poblíž Cha-rentonu a dal jim postavit dům a koupil roucha, kalichy a ty věci, jichž potřebi k oběti Našeho Pána. A potom opatřil bratří svatého Augustina a koupil jim od jednoho pařížského měšťana usedlost se všim příslušenstvím a dal jim postavit kostel za branou montmartreskou.

Bratří kající opatřil dav jim pozemek na Seině poblíž Svatého Germana Présského, kdež se ubytovali; ale nezůstali tam dlouho, neboť brzo byli zrušeni. Když ubytoval bratří kající, přišli zase jiní bratří, jež nazývají řádem Bí-lých Plášťův; a žádali krále, aby jim pomohl usídliti se v Paříži. Král jim koupil jeden dům a několik starých stavení na obydlí, u staré brány pařížských templářů, nedaleko Tis-serandův. Tito mnichové byli zrušeni na koncilu lyonském, ježž konal Řehoř X.

Potom přišli ještě jiní bratří, kteří se jmenovali bratří Svatého Kříže, a nosí kříž na prsou; ti prosili krále, aby jim pomohl. Král je ochotně vyslyšel a ubytoval je v jedné ulici, která se nazývala Carrefour du Temple a která se nyní jmenuje ulice Svatého Kříže. Takto dobrý král osadil celé okolí pařížské řeholníky.

CXXX. Po nahoře zmíněných věcech stalo se, že král jednoho Postu povolal k sobě do Paříže všech svých baro-nů. Dal jsem se u něho omluviti pro čtvrtodenní zimnici, jež mne tehdy zachvátila, a prosil jsem ho, by mi ráčil promi-nouti; a vzkázal mi, že děj se co děj si přeje, abych tam přišel, neboť tam má dobré lékaře, kteří umějí dobře léčiti ze čtvrtodenní zimnice.

Odebral jsem se do Paříže. Když jsem tam přibyl na vigili Panny Marie v březnu, vůbec nikdo, ani králová aniž kdo jiný mi uměl povědět, proč mne král povolal. I stalo se, jakž byla vůle Boží, že jsem k ránu usnul; a zdálo se mi ve snu, že jsem viděl krále na kolenou před oltářem; a zdálo se mi, že několik prelátův ho oblékalo v červený ornát z remešské šerky.

Zavolal jsem po tomto vidění pána Viléma, svého kněze, kterýž byl velmi moudrý, a vylíčil jsem mu, co jsem spatřil. I pravil mi: »Sire, uvidíte, že král zítra vezme na sebe kříž.« Tázał jsem se ho, proč tak myslí; a pravil mi, že se toho dohaduje ze snu, který se mi zdál; neboť ornát z červené šerky znamená kříž, kterýž byl červený od krve, již Bůh na něm proléval ze svého boku, ze svých rukou a ze svých nohou. »Že byl ornát z remešské šerky, znamená, že výprava ta se potká s malým zdarem, jakž uvidíte, dopřeje-li Bůh, byste se toho dožil.«

Vyslechnuv Mši u Magdaleny v Paříži, odebral jsem se do kaple královny a zastihl jsem krále, an vystoupil na lešení svatých ostatků a dával snášeti pravý Kříž. Co král sestupoval, dva rytířové, kteří byli z jeho rady, dali se do hovoru, a jeden pravil: »Ať jsem lhář, jestli tu král nevezme na sebe kříže.« A druhý odpověděl: »Vezme-li král na sebe kříž, bude to z nejbolestnějších dnů Francie. Neboť nevezmeme-li na sebe kříže, ztratíme milost před králem; a vezmeme-li na sebe kříž, ztratíme milost před Bohem, že nevezmeme na sebe kříže pro něho, nýbrž ze strachu před králem.«¹¹

Nuže stalo se, že král na druhý den vzal na sebe kříž a s ním tři jeho synové; a potom se vyplnilo, že se výprava

potkala s malým zdarem, jak to předpovídal můj kněz. Na mne bylo velmi naléháno se strany francouzského krále a krále navarrského, bych vzal na sebe kříž.

Na to jsem odpověděl, že zatím co jsem byl ve službě Boží a králově v zámoří, i potom, když jsem se vrátil, sergentové krále francouzského a krále navarrského tak zničili a ožebračili můj lid, že již nikdy mně ani jim nebude hůře. A pravil jsem jim, že chtěl-li bych učiniti podle vůle Boží, zůstal bych tu na pomoc a na obranu svého lidu; neboť kdybych vydal svůj život v nebezpečí křížové výpravy, vida zcela jasně, že to bude velikým zlem a škodou mému lidu, rozhněval bych tím Boha, který vydal své tělo za spásu svého lidu.

Byl jsem přesvědčen, že všichni ti, kteří mu radili, aby se vydal, spáchali smrtelný hřích, poněvadž v ten čas, kdy byl ve Francii, celé království bylo v dobrém pokoji uvnitř i se všemi sousedy; a od té, co odešel, stav království se jen zhoršoval.

Veliký hřích spáchali ti, kteří mu radili, by se vydal v té veliké slabosti, v jaké bylo jeho tělo; neboť nesnesl ani jeti ve voze ani na koni. Byl tak sláb, že dovolil, abych ho nesl v náručí od domu hraběte auxerrského, kde jsem se s ním rozloučil, až k františkánům. A přece kdyby byl, třebaš tak sláb, zůstal ve Francii, byl by snad ještě dlouho byl živ a vykonal mnoho dobrého a dobrých skutků.

CXXXI. O cestě králově do Tunisu nemíním nic vykládati neb povídati, poněvadž jsem tam díky Bohu nebyl; ani nechci nic povídati neb uváděti ve své knize, čím bych si nebyl jist. Budeme tedy vypravovati jediné o našem sva-

tém králi a povíme, že když přistal v Tunisu před hradem karthaginským, rozstonal se průjmem (též Filip, jeho nejstarší syn, roznemohl se čtvrtodenní zimnicí a průjmem, jaký měl král), ulehl a poznal jasně, že záhy se mu bude odebrat na onen svět.

Tehdy zavolal pána Filipa, svého syna, a přikázal mu, by ostříhal jako závětí všech naučení, jež mu zůstavil, a jež jsou uvedena v dalším francouzsky; král prý je napsal vlastní rukou.

KRÁSNÝ SYNU, první, čemu tě učím, jest, abys se vši vroucností miloval Boha; neboť bez této lásky nikdo nemůže býti spasen. Vystříhej se, bys nečinil ničeho, co by se Bohu nelíbilo, totiž smrtelného hříchu; dlužno, abys raději vytrpěl všeliká muka, než abys se dopustil smrtelného hříchu.

Sešle-li Bůh na tebe protivenství, přijmi je trpělivě a vzdávej za ně díky Našemu Pánu a mysl, že jsi ho sobě zasloužil a že on ti obrátí vše na prospěch. Dopřeje-li ti štěstí, děkuj mu pokorně, abys se nezkazil, pýchou či jinak, z toho, čím bys měl býti lepším; neboť není dovoleno válčiti proti Bohu jeho dary.

Zpovídej se často a zvol si zpovědníka zkušeného, který by tě uměl poučiti, co ti jest činiti a čeho se ti jest vystříhati; a třeba, abys se držel a choval tak, aby zpovědník a přátelé se tě odvažovali trestati ze zlého. Bohoslužbám svaté Církve obcuj nábožně a bez tlachání; ale modli se Bohu srdcem i ústy, zvláště při Mši, když kněz proměňuje. Srdce buď něžného a soucitného s chudými, nešťastnými a sklíčenými a povzbuzuj je a pomáhej jim, jak ti bude možno.

Dobré obyčeje svého království udržuj a špatné ruš. Ne-

žádej hříšně statku svého lidu a neukládej mu poplatkův a daní, není-li toho nezbytně potřebí.

Svírá-li tě nějaká trýzeň, pověz to brzy zpovědníkovi nebo někomu zkušenému, kdo by nebyl pln jalových slov; pak ji poneseš snáze.

Pečuj, abys měl ve své společnosti muže zkušené a pozitivé, kteří by nebažili po cizím statku, ať osoby duchovní ať světské, a často rozmlouvej s nimi; a utíkej a vyhýbej se společnosti zlých. Poslouchej rád slovo Boží a uchovej je ve svém srdci; a rád se modli a získávej odpustkův. Miluj, co ti jest prospěšné a co jest dobré, a nenávid' všeho, co jest špatné, ať to v čemkoliv.

Nikdo ať se neopovází říci před tebou něco, co by svádělo a vybízelo k hříchu, ani pomlouvati za zády jiného, utrhuje mu na cti; ani nestrp, by kdo vyřkl před tebou nějaké sprosté slovo o Bohu neb o jeho svatých. Vzdávej často díky Bohu za všechna dobrodiní, jež ti prokázal, abys byl hoden přijímati jich ještě více.

Soudě a rozsuzuje buď nestranný a přísný vůči svým poddaným, neohlížeje se ani v pravo ani v levo, ale hled' vždy přímo, a haj pře chudého tak dlouho, až vyjde na jevo pravda. A vede-li někdo žalobu proti tobě, nevěř mu, dokud se o tom nedopátráš pravdy; neboť pak to tvoji rádcové rozsoudí smeleji dle pravdy, ať v tvůj prospěch, či proti tobě.

Držiš-li něco cizího, ať sám to zabrav či zdědiv to, jest-li to jisto, vrať to bez meškání; a jest-li to pochybno, ihned to kaž pečlivě prozkoumatí moudrými lidmi.

Buď bedliv toho, aby tvoji lidé a tvoji poddaní žili pod tebou v pokoji a po spravedlnosti. Zvláště dobrá města a

obce svého království uchovávej v stavu a ve svobodě, v jakých je uchovávali tvoji předkové, a dlužno-li něco opravit, oprav to a obnov, a chovej je v přízni a v lásce; neboť pro sílu a bohatství velikých měst poddaní i cizí budou se báti učiniti něco proti tobě, zvláště tvoji páirové a baronové.

Cti a miluj všechny osoby svaté Církve a bdi, aby jim nikdo nebral nebo neubíral darův a almužen, jež jim dali tvoji předkové. Vypravuje se o králi Filipovi, mém dědu, že mu jednou pravil jeden jeho rádce, že sluhové svaté Církve mu činí mnoho křivd a násilností, ani mu berou jeho práva a zkracují ho v jeho soudní moci; a že se velmi diví, jak to král snáší. A dobrý král odpověděl, že rád tomu věří; ale rozjímal o dobrotě a blahosklonnosti, kterou Bůh jemu prokazuje, i upustil raději od svého práva, než aby se přel se sluhy svaté Církve.

Svého otce chovej v úctě a ve vážnosti a ostříhej jeho příkázání. Obročí svaté Církve dávej osobám poctivým a řádného života, a uděluj jich radě se s muži zkušenými a řádnými.

Chraň se bez důkladného uvážení zdvihnouti války proti knížeti křesťanu; a není-li zbytí, tedy šetři svaté Církve a těch, kteří ti nikdy neuškodili. Vzniknou-li rozbroje a spory mezi tvými poddanými, urovnej je co nejdříve.

Pečuj, abys měl dobré prevosty a dobré baillie, a často se vyptávej na ně i na své dvořeniny, jak žijí, a nebudí-li v nich nějaká neřest přílišného bažení po cizím statku nebo pokrytectví nebo podvodnosti. Přičiňuj se, abys vykořenil ze své země všeliký sprostý hřích; zvláště vyhlazuj, seč budeš, rouhání a bludy. Dbej, aby výdaje na tvůj dvůr byly rozumné.

A posléze, přemilý synu, dávej zpívati Mše za moji duši a modliti se za mne po celém svém království: a dopřávej mi dílu zvláštního a neporušeného na všelikém dobru, jež vykonáš. Krásný milý synu, dávám ti všechna požehnání, jež dobrý otec může dáti svému synu. A kéž požehnaná Trojice a všichni svatí tě ostříhají a chrání všeho zlého; a Bůh dejž ti milost, bys vždycky konal jeho vůli, tak aby byl ctěn od tebe, a abychom ty i my po tomto smrtelném životě mohli přebývati s ním a chváliti ho bez konce. Amen.

CXXXII. Když dobrý král dal naučení svému synu pánu Filipovi, nemoc, již se rozstonal, velmi se pohoršila; i žádal o svátosti svaté Církve a přijal je s myslí jasnou a jsa úplně při vědomí, jak se zdálo: neboť když ho mazali a říkali sedmero žalmův, odpovídal s nimi veršiky.

A slyšel jsem od hraběte alençonského, jeho syna, že když již skonával, volal svaté, by mu přispěli na pomoc, a zvláště pána svatého Jakuba, říkáje modlitbu, jež se začíná: *Esto, Domine*; totiž: »Bože, budiž posvětitel a ochráncem svého lidu.« Pána svatého Diviše Francouzského volal tehdy na pomoc sobě, říkáje jeho modlitbu, v níž se praví: »Pane Bože, dopřej nám, bychom tak mohli opovrhovati štěstím tohoto světa, že bychom se nebáli žádného protiventví.«

A slyšel jsem tehdy od pána d'Alençona (dejž mu Bůh věčnou slávu!), že jeho otec vzýval tehdy paní svatou Jenovéfu. Po té svatý král kázal, by ho položili na lože posypané popelem a složil ruce na prsa a patře k nebi odevzdal svému Stvořiteli svou duši, právě v tu hodinu, kdy Syn Boží umřel na kříži za naši spásu.

Zbožná a důstojná věc želeťi skonu tohoto svatého kníže-
te, který tak svatě a věrně ostříhal svého království a který
v něm udělil tolik a tak krásných almužen a který v něm
zřídil tolik krásných ústavův. A tak jako spisovatel napsav
knihu illuminuje jizlatem a azurem, illuminoval řečený král
své království krásnými opatstvími, jež v něm založil, a
přemnoha nemocnicemi a domy kazatelův, františkánův a
jiných řeholních řádův, jak jsme je vyjmenovali nahoře.

Nazítří po svátku svatého Bartoloměje apoštola rozžeh-
nal se s tímto světem dobrý král Ludvík, léta Vtělení Pána
Našeho, léta milosti tisícího dvoustého sedmdesátého; a
jeho kosti byly uloženy do skříně a pochovány, jak si byl
přál, u Svatého Diviše ve Francii. Tam byl pohřben a Bůh
od té doby vykonal na jeho hrobě jeho zásluhami nejeden
krásný zázrak.

CXXXIII. Po té na naléhání krále francouzského a z
rozkázání papežova přišli arcibiskup rouenský a bratr Jan
de Samois, jenž se stal později biskupem, přišli k Svatému
Diviši ve Francii a tam zůstali dlouho, by zkoumali život,
skutky a zázraky svatého krále; a vzkázali mi, abych při-
šel za nimi, a zadrželi mne dva dni. A když vyslechli mne
i jiné, to, co našli, bylo doneseno k dvoru římskému; a
papež i kardinálové pečlivě prohlédli, co jim bylo doneseno;
a dle toho, co viděli, rozhodli, by byl připsán k svatým vy-
znavačům.

Z toho byla a má býti veliká radost po všem království
francouzském a veliká čest všem z jeho rodu, kteří se mu
budou chtítí připodobniti konajíce dobro, a veliká hanba
všem těm z jeho rodu, kteří ho nebudou chtítí následovati

dobřími skutky; veliká hanba, jářku, těm z jeho rodu, kteří budou chtít konati zlo, neboť se na ně bude ukazovati prstem a řekne se, že svatý král, z něhož vzešli, byl by si hnusil činiti něco tak špatného.

Když došly z Říma tyto dobré zvěsti, král stanovil den na zítřek po svatém Bartoloměji, kteréhož dne bylo svaté tělo vyzdviženo. Když bylo svaté tělo vyzdviženo, tehdejší arcibiskup remešský (Bůh mu dej věčnou slávu!) a pán Jindřich de Villers, můj synovec, jenž byl tehdy arcibiskupem lyonským, nesli je nejdříve, a potom mnoho jiných arcibiskupů i biskupů, kterých bych ani nevyjmenoval: bylo přineseno na lešení, na to postavené.

Tam kázal bratr Jan de Samois; a mezi jinými velikými činy, jež náš svatý král vykonal, připomenul jeden veliký skutek, o kterém jsem jim vydal svědectví svou přísahou a který jsem na vlastní oči viděl; a pravil:

»Abyste viděli, že to byl muž nejpoctivější, jaký byl vůbec jeho času, povím vám, že byl tak poctiv, že i Sarracénům chtěl držeti smlouvu o tom, co jim slíbil pouhým slovem; a kdyby byl chtěl a nedodržel smlouvy, byl by získal deset tisíc liber ano ještě více.« A vyličil jim celý ten příběh, jak jest vypsán nahoře. A když jim vyličil ten příběh, pravil: »Nemyslete si, že vám snad lhu; neboť tu vidím muže, který mi tuto věc přísahou dosvědčil.«

Po kázání král a jeho bratři za pomoci údů panujícího rodu zanesli zpět do kostela svaté tělo, kterémuž byli povinni vzdáti tuto poctu; neboť veliká čest jest jim prokázána, záleží-li jen na nich, jakž pověděno nahoře. Modleme se k němu, by ráčil orodovati u Boha, aby nám dal, čeho nám bude potřeba, pro naše duše i pro naše těla. Amen!

CXXXIV. Ještě míním pověděti o našem svatém králi některé věci, jež budou k jeho cti, kteréž jsem viděl o něm spě: totiž jak se mi zdálo, že jsem ho viděl před svou kaplí v Joinville; a byl, zdálo se mi, ku podivu vesel a radostně myslí; já sám jsem byl velmi rozradostněn, že jsem ho viděl na svém hradě, a pravil jsem: »Sire, až půjdete odtud, pohostím vás v jednom svém domě v jedné své vesnici, jež se jmenuje Chevillon.« A odpověděl mi směje se a pravil mi: »Sire de Joinville, na mou věru, že netoužím tak brzo odtud odejítí.«

Když jsem procitl, uvažoval jsem: a zdálo se mi, že se líbí Bohu i jemu, abych ho pohostil ve své kapli, i učinil jsem tak; neboť jsem mu postavil oltář ke cti Boží a jeho, u kterého se bude zpívatí po vše časy k jeho cti; a jest založena fundace na věčné časy, by se tak činilo. A to vše jsem vypravoval milostpánu králi Ludvíkovi, kterýž jest dědicem jeho jména; a zdá se mi, že by učinil dle přání Božího i dle přání našeho svatého krále Ludvíka, kdyby si vyžádal ostatků z opravdovského těla světce a poslal je do řečené kaple svatého Vavřince v Joinville, aby ti, kdo přijdou k jeho oltáři, modlili se s větší nábožností.

CXXXV. Uvědomuji všechny, že jsem tu uvedl velikou část činů našeho svatého krále, které jsem viděl a slyšel, a velikou část jeho činů, jichž jsem se dočetl v jedné francouzské knize a dal jsem je napsati do této knihy. A tyto věci vám připomínám, aby ti, kdo budou poslouchati tuto knihu, pevně věřili tomu, o čem se v knize praví, že jsem to opravdu viděl a slyšel; a za ostatní, co tam jest psáno,

za to vám neručím, poněvadž jsem toho ani neviděl ani neslyšel.

Toto bylo napsáno léta milosti tisícího třístého devátého v měsíci říjnu.

D O B R É D Í L O

Pořádá

**a s pomocí Boží a přátel Studia
vydává Antonín Ludvík Stríž
v Staré Říši na Moravě.**

Tento svazek 41. přeložil

OTTO ALBERT TICHÝ,

upravil a dřevoryty vyryl

Jaroslav Benda v Praze,

natiskl F. Obzina

ve Vyškově L. P. 1917

